

Jósika Miklós

Abafi

**A szöveget gondozta
Tamás Zsuzsanna**

TARTALOM
ELŐSZÓ
FALUSI LAK
AMAZON
SEMMIREKELLŐ
ÖRÖM
ABAFI
KOLOSVÁR 1594-BEN
FAALKOTMÁNY
HÁROM HÖLGY
RÁSA-HÁZ
A VERES EMBER
FOGADÁS KÖVETKEZMÉNYEI
EGY SZÓNOK
VENDÉGLŐ
A KIS TÓBIÁS
SIKOLTÁS
A MIKOLA HÁZ
ELEVEN SZOBOR
SZESZÉLY
CSETÁTYE BOLI
VILLÁM
FEKETE LOVAG ÉJFÉLKOR
TÁNCTEREM
TRENCSEI-VÁR
TORNYA MÁTÉ
HATTYÚ-LOVAG
ZOMÁNCOS VITÉZ
SZÉP PÁR
HADI KÉSZÜLETEK
A FÜRDŐ
BÁTHORI MINT VEZÉR
A CSATA S KÖVETKEZÉSEI
HÁLA S HALÁL
A KIS ZSIGA
REMÉNYTELEN KÍVÁNAT
GIZELLA
EGY-KÉT SZÓ AZ ERKÖLCSI HATÁSRÓL
S KÖLTŐI IGAZSÁGTÉTELÉRŐL MINT TOLDALÉK
JÓSIKA JEGYZETEI AZ <i>ABAFI</i>-HOZ

ELŐSZÓ

Egy lélekrajzot adok itt az olvasó kezébe. Célzása komoly, s oda megy ki, hogy erős akarattal minden aljast le lehet győzni, hogy a tökély útja nehéz, számtalan visszaesések vannak a megszokott rosszra: de végre lelki erő diadalt nyer, ha tud akarni.

Bár e történetben a belső életet fogtam fel, igyekeztem annak külső eleveenséget is adni, s az egésznek komoly irányát egymástól egészen különböző helyzetein egy történetnek keresztül-fűzni, melyben több az igaz, mint a költött, s melyben mind a nagy olvasóközönségre, mind a műveltebb olvasóra számítottam dolgozásomat. - Ha helyes volt-e tapintásom; ha sikerült-e jó szándékom: az olvasóközönség fogja megítélni.

FALUSI LAK

Eredj, fiam - mondta ő.

Walter Scott

A szép Maros völgyében Alvinc a legkiesb falvak egyike Erdélyben. Termékeny szántóföldek simulnak alatta, gazdag aratást ígérve a szorgalmas földművelőnek; a Maroson túl elevenzöld szőlőhegyek emelkednek, melyek alatt regényes fekvésben tűnnek ki a szemben fekvő Borbereknek egyszerű szalmafüdelei.

A helység közepe táján láthatók ősz falai egy hajdani fejedelmi kastélynak, mely történetünk idejében épségben állott. Az épületnek két magas szárnya áll még, melynek egyikébe a kapu nyílik magas boltozat alatt; a más két oldal rom jelenben, s csak rakhelyül használtatik. Ennek egyik szögletében mutatják még egy-két fennálló falait azon teremnek, melyben Martinusius Györgyöt megölték s kivetették az ablakon, hol több ideig temetetlen sorvadtak tagjai.

A szép fekvésű falunak napnyugoti végén volt egy alacsony, egyszerű falusi lak, sötét, félig meszelt falakkal, melyeket most is sok helyt láthatni úton kívüli falukon. Magas, éles fődél, zsindegyel fődött kémény, a tornác alig másfél könyöknyi széles, s az odavezető keskeny lépcsők idomtalan fahasábokból egymáshoz jól-rosszul illesztve. A tornácon, melyet durván faragott négyszegű gerendák támogattak, jobbra félig nyílt fahombár állt, füdele kendercso-mókkal terhelve; mellette jobbra egy rosszul abroncsolt hordócska, melynek meszes, felül szétváló dongái tartalmára mutattak; balra lóca, vastag ingó lábakkal; az ajtó mellett, mely egy nemébe az előszobának nyílik, a másik oldalon kenderítő s egypár alacsony székecske. Túl ezeken az elhintett zab- s árpaszemekén tyúkok s csibék kapkodtak.

Ezen egyszerű lakot boronás kerítés köröze, némely szakait idő s rossz szomszédok rostéllá ritkíták. Az udvarka balján szalmával fődött ól s mellette kaputlan szekérszín nyúlt el; túl egy boglya széna s két sertéshízó állott, rőfögő s néha orraikat kidugó lakóikkal.

Az épület három szobából s egy pitvarból állt, az utóbbinak végében a konyha rejtezők füstös magányban. Mert jelenben sem tűzhelyén tűz s edény, sem körüle sürgő gazdasszony nem látszik; csak egykét fazék, fakanalak s több effélék függték szép rendetlenségben falairól. A konyhától balra nyíló szobában a ház egyetlen cselédje, egy öreg asszony lakott. A jobb oldal két szobából állt: egyike az udvar felől, másikának egyetlen ablaka dudvás szilvásba nyílt. Az udvar felőli jó tágas volt; egy nagy nyitott kemence s kandalló egyszerre foglalá el majdnem nyolcadrészét. Ezzel szemközt durva, veresen hímzett vánkossokkal ölnyire vetett nyoszolya nyugvók, melyen néhol az egykori cifra festés nyomai látszottak. A két, karikákkal berakott, ónas ablakkal ellátott fal mellett festett ládák, szeszélyes alakú pohárszék s néhány faszékek állottak; az ajtóval szemközti falat hosszú tölgyasztal foglalá el. Minden közepszerűségen aloli, kényelmetlen helyzetére mutata a ház birtokosának.

Timárné asszony, özvegye Timár Istók uramnak, a helység hajdani jegyzőjének, bírál e lakot egyetlen fiával, Timár Miskával, ki jelenben a három tanulási év után hazakerülván, ház körüli dolgokkal, alvással és néha egy-egy látogatással a falusi csapszékben „A sánta kakashoz”, tölté vagy henyélé el idejét.

Az asszony magas, szikár, mozgékony öreg, kökénysötét szemekkel s igen okos arccal, melybe a hatvan év szokott redőit véste már, üle a kandalló tűzhelyén; fejét sötétkék kendő füde hosszan lenyúló szöglettel, ingén felül, mely a szombat közeledését árulá el szennyével,

fekete, nyitott mellény vagy váll neme vala öltve; szoknyája hasonló színű, védve elől házivászonból készült kötőtől, melynek tisztasága különös ellentétben volt a többi öltözetnek avult kinézetével. Bánatos vonásai, nyugtalan fülelése s sokszori ablakhoz közelítése gyanították, hogy valakit vár.

Fia, Miska, húszévű, köznapi arcú fiú, az egyik festett ládán ült. Maga elébe bámuló szürke szemei, felvetett ajkai duzzogásra mutattak. Öltözete durva posztóbóli kék nadrág s ujjatlan dolmány volt, hasonló színű anyagból.

- Istenem - mond az öreg, fölkelve helyéből s az egyik ablakhoz tipegve -, még nem jó Sári, sem a szomszéd. Elveszett szegény Zsiga örökre! Mit tegyek? - rebegett fuldokló hangon, fejére kulcsolt kezekkel.

- Ej - felelt Miska -, ne búsuljon, anyámasszony! Kilencévű fiú nem oly könnyen vész el, egyébiránt is a gyermek szemes: hátha szándékosan illant el a háztól!

- Ó - felel az öreg dorgáló hangon, mely szinte sírólag hangzék -, adná Isten, hogy úgy volna! Talán csak előkerülne valahára. De félek, eltévedt az erdőben valahol, s vagy farkas eszi meg, vagy éhhel hal. Hej, fiú, lelkesen lesz a szegény gyermek! Nem kerested oly szorgalommal, mint kellé.

Miska bosszúsan kelt föl a tulipános szekrényről. - Anyám - szól -, újra azt mondom, a gyermek el nem vészett; rossz pénz nem vész el. Emlékezik-e ked, a minap, mindön rálegyintett a guzsallyal, nemde azt mondá: „Nem tart az örökké!”

- A mind igaz; de mit mond anyja, ha ide jő? Ez pedig minden pillanatban megeshetik. Miska, ne restelld, járd még egyszer össze az erdőt, s tudakozódjál a vidékben róla. - Ezzel az öreg felnyitván az egyik ládát, annak oldalt lévő váluforma rekesze födelét fölemelé, s egy hólyagocskát mutata elő: - Itt, fiam, amit két év alatt összezsugorgattam, szép új ezüstpénz; kilenc nehéz gomb kitelik zöld dolmányodra belőle; a tied, ha Zsigát előkeríted.

A ház örököse vigyorogva pillantott a pénzre. - Ám legyen! - szól süvegét fölvéve. - Én megyek, fölnyergelem a szürkét, de ha nem lelem, engem ne okozzon anyámasszony!

Az öreg könnyebbedni látszék. Míg fia távozott, újra a kandalló tűzhelyén vőn helyet, folytatva fonását. Nem kevés gond lepte meg az öreget; a kis Zsiga nem volt gyermeke. Négy évvel ezelőtt, késő őszi estve jöve egy szép fiatal asszonyka hozzá, a kis Zsigával; ez bízta a kisdedet gondviselésére. Azóta többször jelent meg, és sohasem üres kézzel s mindig ígérekkel; melyek, mivel időről időre teljesültek, az öregnél készpénz értékűek valának. Ki volt atyja a kisdednek, s ki anyja, nem tudá. Mély titok látszék születésén lebegni; de azon szenvedélyes szeretetből, mellyel az őt átadó nő viselteté a kis Zsigához, könnyen lehete benne az anyját megismerni, kinek különös nézetei lehetének fiával. - Nevelld - mondta sokszor az öreg Timárnénak - erős, mindent tűrni tudó férfinak Zsigámat! Ne kíméld semmi fáradságtól; tudjon hideget, meleget, éhséget s szomjat szenvedni: legyen dolog- s munkabíró; szíve, ha akarod, jó, de nem lágy, tanuljon keveset, de jól: szóval váljék férfiúvá, ki erős testben, lélekben, szokjék jókor magára lenni, magával elégülten; mert - mond önkénytelen kitörő könnyekkel, melyeket mintegy szégyenleni látszaték - sorsa neki az, hogy egyedül álljon az élet hullámi közt, zajok tördeljenek szirtkeblén, s bírjon ellenni tudni mindentől; tudja, mi szükség egy megtagadó életre, de nem sokat, nem szükségtelent.

Az öreg figyelve hallgatá a sajátságos nevelési elveket, félig gyanítva, félig fel nem foghatva szellemöket; s föltéve magában, részint vonzódásból a bájos gyermekhez, melyet ez önkénytelen idézett elő, részint haszonvágyból, melytől ment nem vala egészen: e kívánságoknak kitelhetőleg megfelelni.

Zsigát röviden tartotta; minden héten kétszer ment csak az egyházfihoz, hol írás- és olvasásban meglehetősen előmenetelt tőn. A ház körül minden dologban osztozék: barmot, lovat, sertést etetett, sepet, tapasztott, szóval semmitől sem vala szabad magát elvonni. Az öreg két lovát ő vivé többnyire itatni, s ilyenkor felkapván hátára hol egyiknek, hol másiknak, nem ritkán kalandozá a fél határt össze rajtok, portól s verejtéktől fődve tért néha ily lovaglásból, nem kis bosszújára a zsémbelődő gyámnyának, haza. Juhait ő őrzé, s néha napokat töltött azokkal erdők szélein vagy a dús fűtől hullámzó legelőkön.

Miskának hazajötté után az öreg nem vala oly kirekesztőleg gondos gyámfia iránt, bár ez némileg szívébe tudá magát lopni, s ártatlan enyelgéseivel s néha csínjaival is mulattatá az öreget. A gyerek komoly volt inkább, mint vidám; de éppen ritkasága szívömlédeinek s enyelgésinek tevé azokat érdekesbökké. Minden, amit tett, mélyen érzett volt. S ha gyámnyjának néha, bár ritkán, nyakába ugrott: nem lehete e szíves, lélekteljes szeretet kifejezését viszonzat nélkül hagyni. Enyelgéseinek is sajátos kifejezései szinte korán túliak valának. Mindez az öregben fojthatlan részvétet teremté elő gyámfia iránt. - Miska nem úgy érzett; ő féltékeny látszék lenni, s anyjának szívességéből nem örömet osztozék mással; bár azt sem megérdemlenni, sem viszonzni nem tudá. Egyébiránt szenvedhető kímélettel bánt a kis Zsigával, bár hunyorogva nyugvék olykor szeme rajta, s a gyermek gyanítható anyjának ajándékait nem veszté el szemei elől; de mindemellett inkább keserű, mint engedékeny volt, ahol csak egyedül lehete véle.

A gyermeket gyámnya egy nappal elébb, mint e családdal megismerkedénk, tizenegy juhával s három kecskéivel az erdő szélébe küldé legeltetni. Késő estve a juhok magokban tértek vissza; az öreg azonnal fiát, ki némü kaján kárvágy szétvillanását arcán rosszul fődözheté, küldé utána. Miska elment keresni vagy nem keresni, ő tudja; de bosszúsan s morogva tért vissza reggel, a gyermek nélkül. Az öreg a dolgot, úgy látszék, nagyon szívére vette. Míg a kis gyámfiú mindennap látkörében mutatkozék, nem is sejté, mennyire szereti vagy megszokta; most elvesztvén, nyugtalan keserűség nehézkedék szívére, egyrészt szeretet a kised iránt, másrészt aggodás, ha anyja visszakívánja, s mindezek mellett jövedelmének nem kis csökkenése. Mert néha a kis Zsigáért nyert élelembér tartá a lelket a szegény családban.

Nyugtalan járt-kelt az öreg: a fonás sem haladott, s azon fájdalmas, kellemetlen érzés környezé szívét, mely a hasztalan várakozással párosul mindig. Elveszettnek nem hívé a gyermeket; arra ez igen szemes és életrevaló volt. Vagy eltévedt tehát, ami az akkori időkben még járatanabb rengeteg öblözeteiben sem ritka, sem csudás nem vala, vagy önszándéka bírta eltávozásra, ami kétszeresen sérté az öreget, azon nyugtató öntudat mellett, hogy arra okot nem adott. E kétes tűnődés, ezen önbátorítás, tűnő remény s várakozás közti habozás alatt egy negyedóra telt a másik után; már éji szállására sietett a nap királya, egyes halvány sugárokat lövellve fel a hegyek homlokai fölött; a falu csordája bömbölve tért vissza porfellegtől környezve, s avé-ra kondult meg az ősz kastélynak ércnyelve: s még sem Sára, az öreg szolgáló, sem szomszédja, kik a Zsiga fölkeresésére mentek, vissza nem tértek; Miska is jó ideje hogy eltávozott már. Az esti homálynak szokott kísérője, a kettőzött remegés körülfogá rémképeivel az öreg keblét, s kínos fájdalom hata szívére. Úgy látszék most, mintha kis gyámfiát valóban el kellene vesztenie, s könnyek szivárgának pilláira; egybetett kezekkel, görnyedező helyzetben sírt az egyik ládára ülve csendesen, éneklő panaszait hallatva néha.

AMAZON

*Polgári hölgy, homályos születésű
bizonyára, de keccsel teljes.*

Victor Hugo

Lassú topogás hallék az udvarban, és gyenge csikorgása a léckapunak. Az öreg házi eb egy-két ugatás után elhallgatott, s azon nyiszorgást hallatá, melyet szinte állati nevetésnek mondhatnánk, s mellyel e hű állat ismerőst üdvezel. Az öreg eszmélt. - Hollá - kiált egy nem ismeretlen hang -, nincs senki itt, ki lovamat ólba vezesse? He hollá, Miska vagy Sári! Nem hallotok? - Az öreg sietve ugrék fel helyéből, de szintoly megdöbbenve s kétes habozó léptekkel tipegett ki a szobából.

Egy-két perc múlva magas nőalak lépett a szobába. Jelentő keleti vonásai, szép tartása s karcú termete, szóval igen meglepő külseje volt. Fején csúcsos veres süveg nyugvék, melynek lehajló vége szinte válláig ért; keskeny fekete prémzet keríté a főveget, mely alól hosszú, több rétbe hajtott s két csinos, gazdag üstököt képző hajtekeres nyúlék le veres szalaggal átfonva; derekát rövid, testhez szoruló, sötétzöld mentécske fődé, keskeny, ritka lánckészülettel s apró gombokkal. Ez alatt nehéz selyemszövetű szoknya nyúlt le jóval bokán felül, s a kis keskeny alapokat piros szattyán folyá körül. Könnyű ív volt vállán átvetve, s szép mívű tör, egyetlen zöld jászpmarkolattal, s két szárnyas nyílvevő pikkelyezett szíjövébe szúrva; keze könnyű ostorral enyelgett.

A szép hölgy a szoba közepén állt meg, s leemelvén ívét válláról, az asztalra tévé azt, s a kandalló tűzhelyén foglalt helyet. Arcán békétlen várakozás fellege sötétlék; néha-néha az ajtó felé pillanta, a tapasztos padlatot csapkodva ostorával.

Nemsokára belépett az öreg. - Anyám - mond a szép idegen -, hogy vagytok? Hol Zsigám? Rég nem szorítottam már szívemhez, szólítsd be, jó öreg!

Timárné szótlan állt a nő előtt, mintegy tanakodva magában, mit kellessék tennie. - No - mond amaz -, mit kétkedel? Siess! - Az öreg arcán hirtelen sápadtság ömle el, szemeit összeszorítá, s úgy látszék, szólni akar. Szembetűnő volt neme az erőködésnek arcában, s inai szinte reszkettek.

- Öreg! - szólt a nő, felvetve nagy, sötét szemeit azzal a kérdő tekintettel, mely többnyire előhírnöke a megdöbbenésnek. - Mi lelt? Miért állasz előttem, mintha le volnál a padlóhoz szegezve? Mit jelent e síri hallgatás, e szánandólag gyáva arckifejezés, mely semmit mondva, a vért kezdi fagylalni ereimben? Asszony, az egekre mondom, mi ez? Szólj!

Az öreg térdre roskadt előtte, s összetévé száraz kezeit, fölveté reá szemét. Fájdalom, félelem s mély keserűség valának vésve arcának kifejezésébe, de szólni nem tudott. Mit is mondott, mit is mondhatott volna! Mint szobor térdelt az elrémült nő előtt, ki óriási dühösség hatalmától leigézve állt előtte öklözött kezekkel, öbleikből kikölt szemekkel lángolva, szederjes ajkakkal, egy új Tysiphone. - Asszony - mond -, ördög! Ah, nincs név, mely reád illene, nyugalmam hóhérja, rettenetes, szólj! Egy szót, egy hangot! - Ekkor egy lépést tön előre, s ököllel üte az öreg homlokára, ki hátraroskadt, s fél kézzel a földhöz támaszkodva nyújtá elé mintegy védelmére a másikat. - Irgalom! - szólt az öreg tört, rebegő hangon. - Irgalom, asszonyom!

- Hol fiam? - folytatá mély, ércetlen hangon a nő, kinek lángba borult arcán a düh bíborát fakó sápadtság váltta fel. Összeszorított ajkakkal, mintegy rövidre szedve indulatinak gyeplőit, áll bosszúkerubkint rendítő nyugalomban. - Hol fiam? - mond újra piruló arccal. - Összeégett a szó ajkaidon, nincs-e hang kebledben? Hol fiam? Ó, egek! Hol fiam? Tudod-e, nyomorult, hogy én csak őbenne élek? Nélküle nem vagyok, nem voltam. A múltat, mint a jövődöt elnyeli e veszteség iszonyúsága. Hol gyermekem? Borzasztó! - S térdre hullt a nő, rettenetes volt haragjában s fájdalmában, mely szenvedélyes áradásban ömlött el szívébe, szenvedélyesben, mint őnmaga. Összeszorítá kezeit. - Isten - mond -, irtózatoss, de igazságos, amint mondják, Úr ott fenn vagy itt alatt, szelíd vagy borzasztó, hallj engemet, ha vagy! Ha nem képzet hatalmad: add fiamat vissza, s vedd életemet érte! Vagy - mond felugorva s törét kираgadvа szíjából - ha haszonleső vagy, ha bérért irgalmazsz: szólj, adj jelt, hány életet kívánsz ez egyért, tízet, százat, ezret? - mond alig érthetőn s végigomolva a padlón.

Az öreg leírhatatlan rémülésben állott, nem tudá szólni, s látván így ezen iszonyú teremtest ember, Isten s őnmaga ellen dühödni s összerogyni, sietve kisuhant a házból. Az ajtóban megállva egy percig, kiálta be rémült harsány hangon: - Zsiga eltévedt, talán még él! - s ezzel hirtelen becsapta azt, s úgy tetszék, mintha a kulcsot reá fordítaná.

A nő eszmélni kezdett. - Talán él! - kiáltott vagy inkább ordított örült kacajjal. - Hol, hol? - kérdé az ajtóhoz rohanva, melyet zárva talált, s megragadván azt, óriási erővel megrázta, hogy az azonnal sarkaiból kiemelve, reá hanyatlott, s félretaszítván, kirohant a nyíláson.

SEMMIREKELLŐ

*Éltem s annak legjobb része köszöni
hű gondodat.*

Walter Scott

Amíg ezek Alvincen történnek, tekintsünk a Fehérvárról odamenő útra. Ez a Maros mellett vonul el szép hajlatokban. A tágas völgynek, melyet Erdély legszebb folyója öntöz, termékeny szőnyegét menedékes virító hegyek övedzik, kétoldalt szőlőkkel, sűrű erdőkkel s néhol szántóföldekkel, melyek vagy feketén tüntetik ki felszaggatott kebleiket a zöld gyepek közül, vagy sárga kalászosokkal dúsan inganak arany hullámokban. A vidék nyílt, kies, örömet, kényelmet elővarázslón hat egyszerű pompával az utasra. Itt-ott a hegyek oldalában vagy a tágas völgy sima tányerán falvak terülnek el, melyek közül magasan emelkednek ki sötét zsindelefödelekkel a földesurak mezei lakjaik, szellős jegenyéktől körülárnyékolva, házi csend s szelíd otthonosság szellemét lehelvén.

E szép vidéken látunk halkkal léptetni egy lovagot. Szép barna kancája leereszti fejét fáradtan, kantárja hosszan lóg le, vagy mint kímélet, vagy mint gondatlanság gazdájától, ki iromlását kísérni látszik összhangzó teste lógatásával. Így látva távulról, gondolhatni, hogy szunnyad, vagy egy közeli tanyán terhelt fejét nehezen bírja már. A lovag egész alakján gondatlan önfeledés tűnik fel, nemcsak szinte semmitmondó kifejezésében egyébiránt szenvedhető arcának, hanem szennyes voltából rendetlen öltözetének is. Fiatal, amint látszik, alig húsz-huszonkét évű; hosszas arca be van esve, s fakó sápadtság terül rajta, inkább rendetlen élet, éjszakázás s kiállott fáradság következménye, mint betegségé. Nagy fekete szemei szinte idegenül világolnak ki e tört vonásokból, s vékonyodott orra, sápadt ajkai mintegy meghazudtolják a szem elevenségét, mely azonban inkább szesz nedvek lángtartalmát szikrázza vissza, mint lelkének lobogását. Fejét nyusztalkapag földi betört tetővel, alig billegve feje hátulsó részén; ez alól fésületlen omlanak ki sötét hajhullámok, portól s verejtéktől összezsapzottan. Sötét, már talányos színű dolmány, bal vállán félig letűrve, földi testének felső részét, nyitva s több gomboknak híjával; hasonló színű nadrág s kopott csizma szárait; oldaláról szép mívű ezüstkard lóg számtalanszor összetoldott s -kötözött kardszóján.

A lovag félig álmos, félig ittas, de egyike sem annyira, hogy magával jóltehetetlen lenne; közelebb tekintve gazdag háznép úgynevezett veszett gyermekéhez hasonló. Szunnyadozva s néha fel-felkapva fejét halad az úton elé, keveset figyelve az előtte s körülé terjedő szép vidékre; csendes egyforma menetelét csak nyeregszójának megtágulása szakasztja félbe, melyet szorosabbra von le-leszállva olykor. Úgy látszik azonban, hogy a bevett ebéd s az azt kísérő szőlőnedv gőzei halkkal oszlanak fejében, amit egyenesb tartásából s lova nógatásából lehet észrevenni. Így halad ő jó darabig.

Már a nap a bércek mögé hanyatlott, haldokló sugárokkal aranyozva taréjukat s végignyújtva a völgybe a hegyek árnyait. A Maros zöld tükre hosszú veres vonallal mosolyogja vissza végső világát, midőn lovagunkat távol nyögés teszi figyelmissé. Emberünk eszmélni látszik, de fájdalomtalan egykedvűsége tiltja a további fürkészést; azonban a nyögés haladtában mindinkább közeledik, s az úttól nem messze egy bokor alatt megpillant egy gyermeket. Első tekintetre úgy tetszik, mintha valami hirtelen betegség érte volna azt. Vizsgaság, nem egyéb, bírta a mi mámoros utazónkat közelítésre. A ló horkanva ellenkezett ura nógatásával, ki oda érkezvén, durván támadta meg a gyermeket, miért ijeszti lovát nyögésével, de jobban meg-

tekintve a mintegy kilencévűt, könnyen látható, hogy helyzetének borzasztó volta, nem békétlenség vagy makacsság sajtolá kebléből e szívrepesztő hangokat.

Úgy nézett ki a szép arcú, érdekes tekintetű fiúcska, mint ki súlyos nyavalyából lábadoz. Azon olvadékony sápadtság, a tört szemek, a néma reszketegség ajkai körül, mely szinte örülségre mutata, vagy legalább a rémülés fő fokára, nem mondhatni, meghaták, de legalább meglepék a lovagot. A gyermeknek meglehetősen anyagból készült, bár összerongyolt ruhája tehetőse szülőkre mutatott; számos karcolatok halvány arcán s kis kezecskéin, melyeket szótlan foga kőrőleg össze, minden erejéből törekedvén fél fekvő-fél ülő helyzetéből felemelkedni, azt láttaták, hogy szegényke bokrok s tövisek közt bolyongott.

A lovag darab sajtot vévén ki nyeregkapájában függő tarisznájából, odaveté azt az esdeklőnek úgy, mint ki az ebnek vet falatot, nem félelemből, nem szánakodásból, csak hogy ugatni szűnjék. - Ki fia vagy - kérdé nem a legszelídebb hangon -, s hol jársz itt? - A gyermek, fájdalom s kétségbeesés rángásával vonásaiban, szólni akart, de nem volt ereje arra. Alvinc tornya emelkedék gőzlepleben az esti szürkületnek távulról, s földének csúcsai a búcsúzó napnak arányában csillámlottak; arra mutatott, visszarogyva fekvő helyzetébe.

- Itt - mond a lovag az odavetett sajtra mutatva - egy kis sajt, egyél! Jó erre majd több utas is, valaki hazavezet; nekem sem kedvem, sem időm reá; de húzódjál közelebb az úthoz; itt, ha szavad eláll, s csak ily halkán nyögdecselsz, az ördög sem vesz észre. - A gyermeknek a lovag beszéde kezdetével örömsugár derült kétes habozással arcán, de végszavai néma kétségbeesésbe dönték vissza.

Lehetetlen volt ezen ártatlan kisedet így elhagyva s megtörve, borzasztó fájdalmában látni részvét nélkül: de a durva kalandor szívének jégkérge nem oszlék el, s megfordítván lovát, távozni kezdett. A gyermek észrevévén szándékát, minden erejét egybeszedé, s odavoncolván magát közelébe, fojtott s fuldoklástól rebegő hangon kiálta vagy inkább visíta égbe emelt kezekkel: - Jó uram, az Istenért, ne hagyj itt! Az Istenért, ó, ne hagyj itt! - A lovag távozik. Úgy látszott arcának békétlen vonásaiból, mintha unalmára volna a szerencsétlennek esdekélése. A gyermek elnémult, elereszté magát, s földhez szorult arccal zokoga alig hallhatólag; néha harsány kiáltás hatá meg a haladó fülét. Megállt végre, s nemét a belső harcnak érzé szívében; mélyen s kétesen nyilatkozott keblében valami, ami készteté segíteni, egy belső szózat, a lélek önkénytelen mozdulata: talán újra nem részvét, hanem valami belérzet neme, mely olykor a legmegromlottabb szívet akaratlan lepi meg. Alvinc nem volt messze, a gyermeknek terhe könnyű, s ott, gondolá, az alkalmatlan súlytól megmenekedhetik az első mezei laknál. Darabig határozatlan állott, végre megfordítván lovát a gyermekhez ügetett, s leszállván lováról fölemelé azt, maga elébe helyezvén a nyeregbe. A fiú hála- s váratlan örömtől elragadtatva, mintha újra ereje éledne, nyaka körül foná karjait; szép ártatlan arca sűrű könnyek zápora közt nevetett, sírt egyszerre. A durva férfiú érzett valamit, maga sem tudta, mit, de szívének elfogódása kellemes volt. Úgy látszék arcából, hogy szinte megdöbbsent. Egy jó tett önjutalmának soha nem ismert képe újságának bájával karolá szívét körül.

Szabadultának előérzete szavakra olvadt a kisedet ajkain, köszönetének ártatlan, szívig ható, egyszerű kifejezése akárkit is boldogított volna. A lovag érzett ilyesvalamit, de sötéten, mint az éji homályban alakuló, szétfolyó árnyait a képzeletnek. Kérdésére képes volt a gyermek már azon rövid óranegyed alatt, melyet Alvincig töltenek, darabolt rebegő előadásban annyit tudtára adni, hogy árva, szegény özvegy tartja pénzért, s anyja néha látogatja meg; hogy juhokat őrizvén tegnap, elaludt, s felébredvén nem látá a juhokat többé, s vélvén, hogy az erdőbe tévedtek, keresni kezdé, így beljebb-beljebb hatva eltévedt, az éjszakát rémülve s kétségbeesés közt az erdőben töltötte, alig tudá másnap addig vergődni, hol a lovag találta.

ÖRÖM

Miként háláljam ezt?

Voltaire

Akkor hagytuk el az ismeretlen nőt Alvincen, midőn a sarkából kiemelt ajtót félrevetvén a pitvarba lépett.

Ekkor hatá meg füleit a kapu nyikorgása; a házi eb csaholt, s az est csendén keresztüldörge egy durva, de ércteljes férfiúhang: - Itthon vagyunk-e már? Ajtót nyissatok!

A nő a sötét pitvarban állt, melynek ajtaja zárva volt még, mintegy levarázsoltan a hangtól, mely inkább veszély-, mint örömjósló látszék lenni. Az öreg Timárnénak sikoltása hallatszék kívülről, azon neme a sikoltásnak, melyet asszonyokban hirtelen öröm vagy ijedség, szóval valami váratlan szokott előidézni.

- Itt la, emeld le, öreg, a nyeregből! - mond az elébb hallott férfiúhang. Alkalmasint gyaníthatjuk már, kié a hang s ki a leemelt. Valóban az a lovag, kit a fehértvári úton találtunk, hozta magával a lelt gyermeket, ki nem más, mint Zsiga volt. Azon örömkömlést, mely itt egyszerre minden arcot úgyszólván felbuktatott, csak képzelni lehet; ez kinek-kinek vér alkata szerint, kiözönlésének hevében vagy lanyhaságában, egészen egy természetű volt az azt megelőző bánat, fájdalom, kétségbeesés és unalom hullámzásaival.

A nő szenvedélyes mindenben, az volt örömében is; a lovagot szívéhez szorította, amit az, szokott egykedvűséggel eleinte, azután a tűz világánál a meg nem vetendő hálaadót jobban szemügyre vévén, durva szívességgel fogadott. Sírt, nevetett a nő, örültnek vélné, ki most látja először. Az öreg, bár hibásnak hihetné is magát, megjövén a gyermek, némi bántódást színlett, s bocsánatkéréseivel fukarabb lőn; mint oly sokszor történik, hogy a hölgyek szándékos hibáikat is mentve hiszik történetes orvoslás által; itt pedig az öreget szándékos bűn nem terhelé.

Legszívrehatóbb a kis Zsigának színletlen égi öröme volt. A gyermek szinte angyallá szépült így az öröm bíborától körülhajnallott arccal; s bár anyjának karjai közé futott s ismét-ismét futott, bár két kis kezét örömtől részegülten s szótlan nyújtá az öregnek: mégis azon elragadtatás s a hév, mellyel a durva lovagon függöttek szemei, tolmácsai forró hálájának, felülmúlt mindent. Ezt látni kellett; toll nincs, mely leírhatná. Vegyük ezekhez a lovagnak feszes tartását s azon kapkodás nemét, mely a neveletlent oly helyzetekben szokta önkénytelen meglepni, melyek újak előtte, s bizonyos elegyeket arcvonásaiban a megelégedés, az unalom s azon óhajlás közt, bár mindennek vége lenne már: akkor bírjuk azon színeket, melyekkel ezen érdekes rajzot bevégezhetjük.

A fiatal nő ölében tartá fiát, simogatta homlokát, könnyeivel áztatá sebeit, s megigazítván az ágyat, abba helyezé gyöngéd gonddal. Nemsokára sebei be voltak kötve, s tálacskában forró leves párolga számára. Minő irtózatos haragjában s szenvedélyes örömében, oly bájjal teljes, nyájas s egészen női volt anyai foglalatosságában: szeme részegülten függött gyermekén, minden nyögésre elsápadt, minden kívánságra élénk hévvel ugrott fel, azt rögtön teljesítő.

Valamennyire lecsillapodván az indulatok, a nő hév részvéttel tudakolá a lovag nevét, ki több ízben már távozní akart, de kit a szép hölgy kérései marasztának. A kérdett egyszeriben felelt: - Nevem Abafi¹ Olivér! Nem sokat ér a név - mond durva kacajjal -, annyit, mint gazdája!

- Ah - felelt a nő -, Abafi Olivér! A név szép, édesen hangzik fülemben, mint a tett szívemben, mely azt velem megismertette. - Mi vagyok én? - folytatta, élénken ragadva meg kezét Abafinak, s szívéhez szorítva azt. - Egy nyomorult, ki ennyi jót soha meg nem hálálhatok. Ó, szóljon, mit tegyek, mit tehetek? Egy életem van, az a kegyedé holtig, minden perce ennek, minden dobogása szívemnek!

- No, szép asszonyka, én háládat elfogadom, s ha minden perce életednek enyém: úgy enyém vagy te is, ugye? - mond Abafi körülölte karját a nő derekán, s kebléhez szorítva őt, ki nem ellenzé.

- Igen, igen - kiált fel ez, nyaka körül fonva karjait. - Elég boldog vagyok, ha éltednek egy óráját tehetem szerencsésé.

A lovag hevülni kezdett, s ölébe húzván a csinos amazont, kinek arca lángolt, forrón olvadtak össze ajkaik.

Ekkor a kis Zsiga megszólalt:

- Anyám, itt a mellemen nagyon sajog a seb.

A nő felugrott hirtelen, s a gyermek ágyánál termett.

- Hol - kérdé elhalaványodva -, kedves kis angyalom?

A gyermek hevesen szorította fejecskéjét anyjának keblére.

- Itt - felelt, mellére mutatva -, édes jó anyám! De már nem fáj úgy, mióta mellettem vagy.

A hölgy azonnal leoldá a köteléket a sebről, s azt könnyes szemekkel tekintve meg, újra megmosá s bekötözté; kifejezhetlen gyöngédséggel s szeretettel szavaiban vigasztalván kis fiát, ki mellől nem mozdult többet.

Abafi bosszúsan toppantott lábával. - Nem tudom - mond mormogva magában -, mikor lelem ily melegen a menyecskét többé! - Végre eltávozott, s a fiatal nő kikísérte. - Mi még látjuk egymást? - mond ez, nyakába borulva. - Igen, igen - felelt a másik -, látjuk, mégpedig sokszor.

Suttogva szólottak még darabig, Timárné asszony nem kis bosszúságára, ki örömet hallotta volna, mit beszélgetnek. Heves kézszorítás után lóra ült Abafi, a szép nő fiához sietett.

ABAFI

Két párt, mely győz s vesz váltva.

Polyb

Abafi Olivér, Abafi Gedeonnak fia, előkelő családból származott. Atyja nagy birtokú ember volt, de egyetlen fiát nem a legnagyobb gonddal nevelteté. Ennek egyrészt sokszori távolléte volt oka, mert ő számtalan csatákban öszült meg, s férfiúban csak hadi tulajdonokat tudta becsülni; másrészt Olivérnek magának kevés hajloma a tanulásra. A gyermek többnyire magára hagyva, bár igen éles esze és fogalma volt, mégis keveset tanult. Hogy ily körülményekben egészen tudatlan nem maradt, azt azon szerfeletti könnyűségnek köszönheté, mellyel tanult, midőn néha ki nem kerülheté, s nagy emlékezőtehetségének, mely okozá, hogy az egyszer megtanultat nemigen feledé el többé.

Olivér jól-rosszul elvégzé iskoláit, de aljas társaságokba elegyedvén, minden hibák tanyát vertek szívében. Ő szép ifjú lett volna, talán akkortájtban a legszebbek egyike, ha rendetlen élet, szenvedélyei és folyton űzött kicsapongásai a rózsákat le nem hervasztanák arcáról. Mert termete magas és karcsú, emellett ideges s erőteljes volt, vagy legalább az erő azon anyagát hordá magában, mely később egészen kifejlvén, oly félelmes nagyságra növekedett; s mivé lett volna még rendesebb élet után! Vonásai lelkesek s nemesek voltak: tiszta római arcél, gyönyörű vágású fekete szemek, finom száj, jelentő homlok - képét egygyé a legérdekesebbek közül tevék. De e termet összegörnyedett; a szemeken álmatlan éjszakák súlya nehezkedett; orra lecsüngött, s ajkain a korhelység egyik bélyege - hámló cserepesség terjedt, arcán olvadékony nyavalygó sápadtság terült; s így elgázolva néha szinte rút volt.

Amint most megjelent előttünk, szíve el volt romolva. Mi a szánakodás, mi az együttérzés, mi a részvét? Nem tudta. Lelke örök mámorban ringatva, semmi nagyról, nemesről nem gondolkodott; a jelen élvezete, durva örömek s tisztátalan, elcsavart szeszély volt azon kör, melyben mozga s éle.

Azonban mind e rothadás közben is a figyelmes emberismerő bizonyos durva erőt, valami nemét a lelkületnek nem tagadhatá el tőle egészen; ezen erő mindenből kitetszék. Ha valahol veszekedés vagy verekedés volt, Olivér abból soha ki nem maradt; de vívótársul mindig a legerősbet választá, s többnyire győztes lőn. Ivók közt első ivónak tartatott, s addig nemigen szűnt meg, míg mind az asztal alá nem ivá cimboráit, anélkül hogy ital neki különösen ártana. Testi gyakorlatokban ritka múlá felül: kopjáját fogadásból merte szegfőre robbantani; akár a nemrég divatba jött, de még mindig ritka ravaszos fegyverrel, akár a szokottabb kanócossal célra talált; lovas, vadász híres volt. S ki egyszer markának vagy öklének súlyát érezte, örömet kerülte ki útját, főként, ha Olivérünknek feje nem egészen tiszta volt.

Az örökös dobzódás végre őt nemébe a kábultságnak helyezé, mely oly rokon az örültség első jelenségeivel, s nemritkán azzá is fejlik ki; de e mámoros lét világ perceiben néha meglepte őt egy érzés, egy belső vád, melynek romlottságukban is gyáva lények néha önkénytelen hódolnak, anélkül hogy tisztán értenék a belső sugallást, mintegy szolgailag teljesítve jól-rosszul a félig értett parancsot; de amely belső váddal, titkos ösztönnel vagy lelki, szinte emberen túli nyilatkozással, kiben lelki erő van, ha az gonosz irányt vett is, vívni szokott: cáfolja, legyőzi végre, s ha enged a titkos bírónak, egyelőre ez bizonyosan nem jó célból, nem a jónak helyes felfogásából ered, hanem egyéb okokból: például összehasonlítja a jót és rosszat, amit tett, s

amit a titkos bíró kárhoztat, s amit elmulasztott, amit amaz javall; s így megtörténik, hogy néha talán csupa szeszélyből a jobbat választja.

Abafi nemegyszer volt már oly esetben, hogy történet, körülmények, néha választás őt jóra bírták, nem mint jóra, hanem mint reá nézve akkor, midőn a jó történt, kívánatosbra.

Bármily megromlott vala szíve, nem mellőzhető el egyébiránt élénk fogalma s hatos elméje kézzelfogható következményét egy jó tettek: hogy az benne, egybehasonlítva a rossz tettek múltó gyönyörével, talán hasznával is, kellemes érzést idézett elő; jótett után többnyire vígabb, nyugodtabb volt. Ő maga ezt eleinte minden további utógondolat nélkül vette észre; később egy nemével a meglepetésnek, tovább-tovább figyelemmel s végre bizonyos számítással a jótett következményére, mely, miként tapasztalá, sohasem maradt ki.

Ha valahol lármás, aljas társaságban virrasztva, kanták, ütlegek közt töltött egy éjszakát, magát másnap kedvetlennek érzé. Egy vadászatban például nem vehete azzal a szenvedéllyel részt, mint máskor, s ez bosszontá. Olykor toppantott lábával, s feltevé magában, legalább akkor, midőn két időtöltés közt választása van, vagy egyik a másikat követi: fel nem áldozni a kellemesbet, hiúságának, büszkeségének hízelgőbbet a selejtesbért, s mely végződven egészen megszűnt, s visszhangja vagy utóhangja sem a más, sem önemlékében nem marad. Így lassanként Abafiban két párt képeződött, s indulatai, szenvedélyei egyelőre gyöngé, habozó, végre kemény, szilárd ellenhatásra találtak. Mivel lelki erőt Abafitól eltagadni nem leheté, bizonyos durva örömet érzett magában, ha indulatinak olykor ura lehetett.

- Te volnál az, ki tudna szenvedélyeinek parancsolni, te iszos kanta, te szivattyú? - monda neki egykor ittas társaságban szomszédja.

Abafit ez sértette; s mint durvát, neveletlent, semmi nemesb neméről az elégtételnek nem tudót, nem csudálhatjuk, ha boros szomszédját derekon öltve fölemelé magasan, s körülcsóválván a megrémült ivók felett, a nyílt ajtón dobá ki, s ez hat hétig sínlé az önkénytelen repülést; de talán bámulni fogjuk Abafit, ha azon mondását teljesítette, hogy igenis tud parancsolni jó és rossz szenvedélyeinek, ha akar: s három holdig társaságba nem megy, nem iszik, nem verekedik, nem vadász, nem lovagol.

E belső viszály keblében, e kétfelé válása a jó és rossz ingereknek bizonyos alapult állást vőn benne halkkal. S így ritka tette maradt önbírálatlan; sokszor, talán többnyire rosszabb ingerek, aljasb vágyok víták ki az elsőséget; eleinte minden utóvád, minden késői cáfolat nélkül; de végre ritkán tehetett rosszat úgy, hogy azt legalább részben s némileg ne bánná meg. Ez az ő lelkületének bizonyos ingatagság bélyegét nyomá fel, mely talán éppen azért, mivel soha el nem maradt, lelkületének állományával olvadt össze, s annak kiegészítő részévé lőn.

Ily belső vitában láttuk Abafit nemrégiben, midőn Szászvárosra szándékozván, hol háza volt, útjában az eltévedt Zsigát pillantá meg. Csalatkoznánk azt állítva, hogy e belső csatában az unalom, jórai restség és valami között, mi rokon a részvéttel, anélkül hogy az lenne - a jó győzött légyen. Én az hiszem, lélektani nézetből, hogy ekkor inkább egy önkénytelen mozdulata lelkének s a jelen pillanatnyi hatása bírta őt jóra.

De maga eleibe ültetvén a kisfiút, a vita lelkében mást színt váltá. Bizonyos megnyugvást vett önmagában észre. A gyermeknek ártatlan, szenvedélyes hálája jólesett nékie, s egy új öröm neme volt, édesebb mindazoknál, melyeket eddig érzett; s aki figyelmesen követi Abafinak élte fonalát, veheti észre, hogy e történet lelkére nagy hatással volt. Kezdte tisztán látni a jó és rossz közti különbséget, s feltevé először életében ily határozottan magában e belső megnyugvást, ezen önjutalmat többször is eléidézni.

Miként fogadta Abafi a szép nő- s anyának háláját, láttuk, s tőle egyebet nem is várhattunk. A nő indulatos odaolvadása s minden gyöngédségtől ment aljas magaátadása nemesebben gondolkozó lélekben bizonyosan hideg visszavonulást okozott volna. Nem úgy Abafiban, ki inkább volt megromolva, inkább pillanatnyi kielégítéséhez szenvedélyeinek szokott, mint hogy őt ily könnyen ajánlkozó szerelemkaland aggodalomba hozhatná. A kis Zsiga közbeszólása nélkül aligha a nő még engedékenyebb, hősünk még sürgetőbb nem lett volna.

Hogy a szép nő anyai örömét s forró háláját ily furcsa, szinte örültséggel határos alakban tünteté elő, minden olvasót méltán meglephetett, nem egészen azonban az emberismerőt, ki néha a legellenkezőbb indulatoknak együtt megférhetését a lélekben tapasztalhatja. Egy anya, ki gyermekének él, ki kész minden pillanatban mindenét gyermekéért feláldozni, nem érdektelen jelenet, s meleg részvétet idéz elő; de visszatántorgunk, s fagy környezi szívünket, ha ugyanazon teremtés, kit anyai érzet hőssé címez, az első jötnék képes szerelmét egészen s tartózkodás nélkül odavetni. De hogy ezt érthessük, tovább kell fűznünk e történet fonalát - s talán akkor jobb, világosb lesz fogalmunk.

KOLOSVÁR 1594-BEN

Mit jelent e zaj?

Jákob

Egy érdekes tájt, agg omladékot vagy csak fa tömeget is festőileg leírni nehéz feladat; mennyivel nehezebb egész várost képzetbe előteremteni, összeszedni, mint gyúltükörbe az egyes színsugárokat, míg azokból kép olvad össze, mely igaz is, érdekes is. De ha mindez nehéz s a szó teljes értelmében szinte kivihetlen: még sokkal nehezebb egy tájnak vagy városnak arculatját elővarázsolni, azaz szavakba önteni azon benyomást, melyet egy helynek minősége idéz elő mindenoldalú fogalom után.

Bámuljuk méltán a festőt, ki eredetijének nemcsak vonásait s alakját találja el, de képes lelket lehelni képmásaiba vagy tájfestéseibe; mert ő holt vászonra eleven életet ihlett, szemei szólnak, homloka jelent, ajka mond s egésze ígéz, hat, vonz vagy visszataszít: szóval festvénye néz, lehel, nyilatkozik. De az író is érdemel némi méltánylást, ki holt írlapjára életet önt, kinek sorain haladva képek fejlődnek le, érdekek nyilatkoznak, s élet s indulatok állnak elő.

Ily szempontból véve a feladást, nem annyira külső alakját, mint arculatját, fiziognómiáját Kolosvárnak e történet korában szeretném megismertetni.

Kolosvárnak arca, valamint most, úgy akkor is hasonló volt azon neméhez az emberi arcoknak, melyek általános benyomással nem bírnak, s melyeknek érdekük a közelítő önségéből fejlődik ki; de hasonló azokhoz is, melyek többszöri látáskor nyerne. Különös, de némileg lélektani fogalmon alapul, hogy Kolosvárnak lakóit kell ismerni, hogy azt szépnek találjuk, s ez a visszásnak tetsző állítás e történetnek korára is illik. Van sok ilyen visszás eset, mely létezik; oka nem magyarázhatlan, de nem is szembeszökő. Van sok férfiú, ki igen szép ezredes, de igen rút zászlótartó lenne. Megesik néha, hogy egy társaságba elismert, szép férfiú lép be, de történetesen éppen ott nem lévén személye ismeretes, semmi benyomást nem okoz, észre nem veszik, ha azonban megnevezi valaki, s így tudva van, ki légyen, azonnal széppé s érdekessé válik. Ebben van valami, mit tagadni nem lehet.

Ha valaki Kolosvárt van, s főtérén megállva jobbra-balra tekint, s ott egy házat megpillant, melynek külsője tetszetlen, de belsőjének csinosága s a szíves-lelkes gazda ismeretes a néző előtt: ő azt bizonyosan más szemmel tekinti, s ha így minden téren, minden utcában, ház és ház, ablak és ablak mosolyg felé kedves, mívelt, érdekes lakójával s lakónéjával: a város maga szebbé válik képzetében.

Valóságos fogalma tehát ezen érdekes magyar városka arcáról csak annak lehet, ki számtalan szeretetre méltó családját ismeri jelenben, vagy ismerte e történet korában; s ennek Kolosvár mint csinos, vidám, egészen magyar szellemű város, a magyar szívesség s egyenesség, a mívelt társalkodás lakhelye, bizonyosan tetszeni fog, s hasonló leend oly ember arcához, ki mellett egyelőre kis részvétellel megyünk el, kivel másodszor szóba állunk, kit harmadszor keresünk, végre nehezen, igen-igen nehezen válunk el tőle.

E történet idejében a hídelvét s a szentpéteri külvárost kivéve, melyek gyéren hintett egyszerű falusi épületeikkel vonultak el a kapukon kívül, a többi külváros még nem létezett. A várost környező hegyek sűrű erdőkkel borzadtak az ég felé. A Kis-Szamos óriási ezüstkígyóként hajlongott réteken, szántóföldeken s berkeken keresztül, s egész csillámló menete fődetlen, látható volt. A körüle virító természet erőteljes ifjú zöldjében regényes bájta hinte maga körül.

A város és Kolos helysége közt tágas hézag terült, a Torda kapun kívül pedig szinte semmi épület sem látszott még.

Kolosvár, mint minden kerített városaink, sajátságos tekintetű volt hajdanában. Pusztán s fenyegető homlokkal előre nyújtott paizsként könyöklöttek sötét kockákból emelt falak körül, melyeknek rovátkos gallérja nem állt védtelen s rajtalan, mint jelenben. A falakat széles árok övedzé, s védék izmos négyszegű tornyok, keskeny lövőnyílattal ellátva; felvonóhidak vezettek a szeszélyes alakú kapukon keresztül a vár kebelébe, melynek elejét leeresztésre kész, hegyes aljú rostélyok foglalák el. A kapuk jókor zárattak be, s a lakosok bizonyos hadi rendhez voltak szokva. Azon vidám élet s szorgalom, pezsgés, mely most szinte köznapi, akkor csak különös, nagyobbyszerű esetekben mutatkozott mint kivétel.

Mindezek Kolosvárnak külről durva, védelemre kész, hadi tekintetű adának. Esténként olyan volt, mint zárt méhkas, melyben kétes zúgás morajlott. Belseje, magas födeleivel, egyenetlen, kiáltó vagy sötét színekre kockásan mázolt épületeivel, némi szeszély szellemét önté el rajta, mely talán széptani szempontból tekintve ízlés elleni volt, de mégis érdekléssel bírt.

Azon része a városnak, melyet most Óvárnak neveznek, volt a legépületesebb tekervényes utcáival s egyetlen piacával. Az úgynevezett Nagy térről ide vezető utcának egyik szögletében áll még most is azon ház, hol Mátyás királyunk született.

A többi része a városnak ritkábban volt ellátva épületekkel, melyek közt néhol hosszú deszka-kerítések vonultak el. A tágas térnek egyik oldalában a szép, gót ízlésű egyház, akkoron még fennálló tornyával, a tágas térnek alacsonyabb házai közt állott nagyszerű méltóságában, ünnepélyes ájtatosság szellemétől elszigetelve, nyugton, magányosan, tiszteletet s imádást előidézve.

A város lakosainak is sajátságos tekintetű volt. A mostanitól egészen különböző viselet, kocsik, nagyobbára lovak is, egészen más alakot, s hogy úgy szóljak, más kerítvényt adának nekik. Hosszú, bő menték, tágas zekék, térdig érő dolmányok, kalpag, süveg, csákó a régiség címjét lehelék alakjaikra. Az egészen más arcszellem, durvább nyelv, nyersebb szokások s a mostanitól különböző módja az öröm, harag s bánat kifejezésének még nevelék e hajdan-szerűséget. Gyakori nyugtalanságok akkori időben elfűvák a városi lakos arcáról azon polgári egykedvűséget, azon kényelemérzet szellemét, mely őt jelenben címezi.

Az a békés otthonosság, a mindennapi élet csendes, változatlan folyamából eredt nyugodtság nem létezett hajdan. De több erő, több önérzet mutatkozik az arcvonásokban. Volt valami kihívó, valami feleletre kész és elszánt a szem, a homlok kifejezésében, amit jelenben békés polgárnál hiába keresnénk.

De induljunk a magas, négyszegű bástyától védett, sötét Magyar kapun be. A jobbra-balra vonuló házak nagyobbára hamuszínű s fehér kockákra vannak festve, néhányat kivéve, melyeken vagy kiáltó színeik tűnnek ki, vagy avult egyszínű meszelés látszik. Kövezet nincsen, de az utca jól ki van porondozva; a házak mellett itt-ott magas jegenyék s nyárfák nyúlnak fel, melyek közül feketélik, szürkül vagy fehérlik a magas zsindely- vagy deszkafödél. Csak két magasb ház van az egész utcában, egy-egy emeletes, az első közel a kapuhoz jobbra s másik balra, az utcának dereka táján, a Közép utcába vezető sikátor szögletében; egyenetlen, ízlés nélküli faragásokkal terhelt ablakokkal, melyekből ezúttal két cselédfő nyúlik ki, le-lehajolva a tér felé tóduló néphez. Az egyik ősz férfiúfő, lenyúló bajusszal, mellette seprűnyél nyúlik fel; a másik csinos, tükörsima hajú leányfő, nyaka mellett jobbra lecsüngő haj tekerccsel, keze piszkos törlőronggyal fölfegyverkezve.

Éppen most léptet el az ablak alatt egy fiatal barna ember: világoskék, comb közepéig érő dolmány fűdi apró rézgombokkal derekát, mely körül medvekacagány van vetve; a medvének feje, fényes, veres kristályszezával s bársonyszegélyével, széles mellén nyugszik; csinos, de erős ezüstitláncon függ nehéz ezüstitnyelű, vasgombú buzogánya s ezüstös kardja oldalán; szép eleven lovának karcsú nyakát veregetve áll meg az ablak előtt.

- Itthon még gazdád, Kelemen? - szól a lenéző öreg szolgához.

- A gyűlésbe indult a kis templomba - felelt az öreg, köszönve a fejével.

- A gyűlésbe? - mond az ifjú. - Hát késtem, ugye? Mit jelent ez a zajongó nép, mely száját tátva özönlik az utcán végig?

Az öregnek képe elkomorult, s bizodalmas suttogó hangon mond:

- S azt kegyed nem tudná? Uram! Borzasztó nap virradt Kolosvárra! A téren faalkotmányt emeltek, mindenki feszült várakozásban van; az mondják, néhányak fejébe kerül.

A lovag kérdőleg függeszté szemeit az öreg szolgára. - A fejedelem itthon van-e?

- Itthon! - viszonzá keserű nevetéssel az öreg.

Az asszonyfők tudják csókjaikról, a férfifők a felettök felvont pallosról!

A lovag fejcsóválva folytatá útját. Az öreg gondolkozva bámult az utcára le.

- Ki volt ez, Kelemen bácsi? - kérdé az egészséges, piros leány, a törlőronggyal kezében.

- Daczó Péter - felelt odavetve a kérdett.

- Még nem láttam - jegyzé meg a lány, rázva ki a port törlőrongyából.

- Kit láthatál te - felelt a másik - nyolc nap óta, mióta Csíkból ide kerültél?

FAALKOTMÁNY

Neve vérpad.

Müller

Míg ezek így beszélgettek, egy vaskos ember fényes, zsíros bőrsipkával fejében, nyakon függő s derekán átszorított bőr előkötővel ment az utcán nagy sietséggel. Feltűrt ingujja, kormos karja, egybehúzott apró szemei s a tűz közeléből arcára szállt hamvas füstmaradványok kovácsra mutattak. Éppen az emeletes háznak kapuja előtt haladott, midőn egy fiatal, sugár, kék festett vászonkötős ifjúval, könnyű zöld zekében, találkozott.

- Hová - mond ez -, Gúti uram?

- Ej - felelt a kérdett alig pihegve -, Szalánczi uramhoz a tömlöcbe! Otthon nem leltem. Három hónapi vasalás árával tartozik, s ha elütik a fejét, mert ma - folytatá fejéhez nyúlva - a magaméban sem bírom, nem tudom, ki fizet érte. - Ezzel elsietett balra a Nagy tér felé.

Ott körültekintve három embert látunk a Szín utca végénél egy lapos kövön állani, mely padként nyúlik a szegletház mellett. Úgy látszik, e magasb helyzetet ezért választották, hogy a piacon történendőket kényelmesben láthassák.

Az egyik e három férfiú közül kétségen kívül kolosvári tehetős polgár volt. Térdig erő világosszürke mentéje, fekete bárányszerű prémme s fekete készülettel, övig volt alacsony, széles természetű gombolva; neme a csákósüvegnek, hátul kacsafark gyanánt beletűzött strucc tollal, s fokosnemű bot kezében. Arca egy vala azon ép, egészséges holdvilágképek közül, melyek kényelmes életre mutatnak; orrán s állának jobb részén a piruló réznek jelenségei mutatkoztak, de vonásainak kifejezése józan ítélőtehetségre mutatott.

A másik tisztas szerzetes volt, avult barna darócban, hátul lecsüngő csuklyával, kötéllal körülövedezett derék, melyből hosszú olvasó csüngött. A harmadik végre ép fiatal ember, vörös, magas süveggel, keskeny vidraprémmel, mely lekonyult fején. Világoskék mente volt rajta nyitva, alatta ujjatlan, hasonló színű dolmány s nadrág, melyre majdnem térdig erő karmazsin csizma vala húzva. Az egész alak s a naptól barnult szép férfiúarc munkabíró falusi úrra mutatott.

Mind a háromnak képén komolyság volt elöntve, bánatos, kétkedő komolyság. Néha pillantának a tér túlsó részén emelt faalkotmányra, mely fekete szövettel bevonva s Báthori Zsigmond úgynevezett kék testőreitől körülbámulva s -lézengve, síri egyszerűségben nyúlt fel a hullámozó néptömeg fölé.

Hogy e festői csomókba szigetelt néptömegekről s az egész jelenet sajátosságáról fogalmunk legyen: képzeljünk el egy magas négyszegű alkotmányt feketén bevonva, mely a térnek a Közép utca felőli oldalához közelebb esik, mint közepéhez. Az alkotmány körül magas természetű férfiak kék dolmányban s nadrágban, rezes kardokkal oldalaikon állottak hézagonként, a közeledni törekvő népet tartóztatva; fejeiken úgynevezett csatlós fekete süveg nyugvók, hosszan nyúló, kéken bélelt szárnyal, kezeikben nehéz fegyvereket tartottak, melyek közül többnek csak gyújtó lyuka volt, minden készület nélkül, s kanóccal sült el.

Miként az egyes lakosoknak, úgy a századokkal ezelőtti népcsoportozatoknak is a mostanítól lényegesen különböző tekintetük volt.

A mostaniaknak általános színe sötét, ezt a kalapok s divatosb sötét színek okozzák. A ruházat maga karcsúít, testhez szorul, s a jelen nép együttvéve némi könnyűséggel bír, talán azon méltóság s komoly szellem rovására, mely őt hajdan nemzeti öltözetében, kiáltóbb színeivel s keletibb bőségével ruháinak jelelé.

A régiekben e könnyűség vagy élénkség inkább az arc kifejezésében s az általános szellemben mutatkozott, mely azon s abból lehele. A vonások jeleltebbek voltak. Nem látszék az arcon a kényesztés gyöngédsége, mely azt jelenben talán szebbé teszi, de bizonyosan nem oly érdekessé, mint hajdan volt.

Bár századokon keresztül a nép, főként csoportozásaiban, ugyanaz marad, mégis a jelen történet korában feltűnt rajta az, mit jobban nem tudok kifejezni, mint ha három századdal fiatalabb létének nevezem.

Az alkotmány körül sűrűn ömledező, a jövők-menők által mindig újuló s változó népgyűrű alakult, körülhíntve az oda egyenként sietők ritkább karimájától. E gyűrűn túl csomókban állt a nép. Egyike ezeknek hosszasan vonult el a nagy gót egyház mellett, kisebbek itt-ott a házak alatt. A tágas utcákból folyton-folyva a térre szivárgó sokaság több patakot képeze, mely az alkotmány körüli sűrű néptömegbe mint tágas tóba enyészett el, mindig dagasztva, szélesítve annak terjedelmét.

Ezen élénk képet az akkori különös kinézésű, sötét vagy tarka színekre mázolt házak keríték körül, melyeket még most is láthatni a téren, a Magyar, Híd és Szín utcában néhol.

Minden ablak rakva volt nézőkkel; körültekintve a szem több hölgyet, mint férfiút látott, többnyire bámuló kifejezéssel, csak itt-ott tűnt fel azon könnyelmű egykedvűség, melyet váratlan esetek meg nem rezzentenek, vagy a szívetlen újságvágy, mely nemét a borzasztó kedvtöltésnek találja a legiszonyúbb szemlében.

- Minő egészen más tekintete van e térnek most - mond bús hangon a polgári ember a szerzeteshez fordulva -, mint 1571-ben, midőn Báthori István lovagla végig! A Közép kapu felől jöve itt keresztül mint erdélyi fejedelem, a nép ittas öröme s szenvedélyes fölhevülése közt.

- Vagy 1576-ban - szól a szerzetes -, mikor a lengyel követeket fogadta Báthori, s köztök az egykor oly szép Báthori Gizellát láttuk, az ősz Zamojszki nejét, kik lengyel királlyá választását hozák hírül.

- Van az akkori jelenetnek némi hasonlatossága a mostanival - mond a falusi úr nyers hangjával közbeszólva. - Mint most, úgy akkor is néma komolyság ült a kolosváriak arcán. Tudja-e még atyaságod - folytatá a szerzeteshez fordulva - azon féltékeny rezzentség nemét, mely akkor az erdélyieket elfoglalá? Olyan volt ez, mint midőn egy szíves gazda mindennapi vendégét nagyobb úrhoz tudja hívottnak, s neme az irigységnek lepi meg. Sokan Báthori Istvánnak rossz néven vették azon egykedvűséget, egy kis örömsugártól körülfényelve, mely fölemeltetésekor látszék rajta.

- Furcsa - jegyzé meg fejcsóválva az öreg polgár -, hogy a nép többsége oly kevéssé képes a szív belső mozdulatairól ítélni. Én, elhiheti kegyed, a fájdalom könnyeit láttam Báthorinak szép nagy fekete szemeiben csillogni.

- Emlékeznek-e kegyetek - mond, kék kendőjét ujja alól kihúzva s a port törölve képéről a szerzetes - arra a mondására az akkor alig tízévvű Báthori Zsigmondnak, hogy ő mint erdélyi fejedelem hazáját három koronáért sem hagyná oda?

- Igen, igen! - felel a polgári ember különös arckifejezéssel, mintha e mondás emlékezete visszás benyomást okozna benne, s ellentétben lenne azzal, ami később történt. - A kis Zsigmondnak e nyilatkozása akkor szájról szájra ment, s szép előérzettel kecsegteté kebleinket, de nem is ok nélkül - tevé hozzá gúnyredőkbe szedve ajkait.

- Csendesen, urak! - suttogott a szerzetes. - A falaknak is füleik vannak itt; kilencvenharmadikban, mikor a kancsal Bucella Lengyelországban járt, az özvegy koronát újra Báthori-főre keríteni, eszembe jutott nekem is a kis Zsiga mondása; hej, akkor még nem volt Zsigmond. De a korona helyett Gyulafi Istók a harmincezer forintot, melyet István király hagyott végrendeletében Zsigmondnak, sem hozhatá el egészen.

- A jó fejedelem szereti a változást - mond a polgár -, tavalyig törökök valánk; akkor, tudják kegyetek, csikorgó télben jött ide Báthori András a bíbornok Cumuleusszal, kit a kolosvári nép erővel Komlósinak bérált; s a török hold helyett Rudolf ajánlataira kezdénk hajlani.

A szerzetes gondolkozni látszaték.

- Mióta a fejedelem hazajött Kővárról, valami veszélyjósló lebeg egész lénye körül. A minapi elfogatások, a mai készülétek eléggé bizonyítják, hogy önállásúbb kíván lenni, s nem szenved tanácsadót maga körül.

- Mégis - szól a polgári ember - inkább kellene ért férfiak javaslatát, mint éretlen szenvedélyek sugallását követnie.

- Nincs egy is jelen tettei közül - kiált fel a falusi úr jóslóilag -, melyet meg ne bánna; ismerem, mint magam fiát!

- Soha, mondják, nem tesz úgy csekélységekben is rendelt - szól a polgár keserű mosollyal -, hogy meg ne változtassa. Az udvariak e habozást ismervén, első rendelését ritkán teljesítik.

- Bár - kiált fel kitörő haraggal a szerzetes - veszett volna Kőváron! Boldizsárnak szíve nem jobb az övéénél, de legalább férfiú, s tud akarni.

HÁROM HÖLGÝ

Mi rezzent úgy titeket?

Rousseau

A Nagy térnek azon részén, mely a Torda utcától balra a Közép utca felé nyúlik, jelenben a faalkotmánytól jobbra esik, a többi házak közt kitűnik egy, közel a Közép utca elejét képező városházához, széles kiálló erkélyével. Ablakai e gót mívű erkélynek, mely a magas, hegyes boltozatú kapu fölött vonult el, nyitva álltak, s három igen szép hölgyet láttatának. Az első érdekes gyermekképű leányka, alig az asszonyiség előestéjén; az erkély párkányára könyöklött. Úgy látszott, hogy a körüle történőkre nem sokat ügyel; haja művészi tekercsbe gyűrűdzék feje fölött, melybe néhány bogláros tő volt tűzve; a tekercs elejét gyöngyökből fűzött pártá keríté körül. Ez Csáki Gizella volt, árva hölgy gazdag házból. E gyermeki alak mellett magas, karcsú, halvány nő állt, leírhatlan kellemű arccal. Egy vala ez azon hajdani jelentő képek közül, melyeket régi köveken s pénzeken látunk még, s melyek szinte eltűntek az élők köréből. Dús, sötét hajzat, keskeny, sima homlok, kiálló, hajlott orr, teljes ajkak, gömbölyű állacska, s a szemek nagyok, lángolók, sötétek. A szép nőnek piros bársony folyt végig tagjain festői redőkben, s fején finom csipkékből lehelt főkötő nyugvék, melynek éléből arannyal hímzett fátyol szaladt végig termetén, festői árnyazatát képezve a jelentő alaknak.

Ilyen vala Mikola Margit, Gyulafiné! Ki egyszer látta, sohasem feledé el e lelket s fajt mutató hölgyet. Neme azon érdeknek, melyet ezen arc előidézett, nem volt oly érzélgő, melyet közönségesen ígész külső bájol elő. Tisztelet, vonzódás, féltékeny tartózkodással vegyülve, olvadának össze a meglepő hatásra, melyet Margit teremte elő mindenütt, ahol megjelent.

A harmadik végre egy teljes, kerek arcú hölgy, inkább kisdéd, mint nagy. A szűz egészség hajnala, mely e vidám jóssággal teljes arcon vesztegett, a szelíd mosoly ajkai körül, a hófehér karok, e szépnél szebb gödrös kezecskék s az egész tömött, mégis csinos termet e bájos alaknak látásakor vágyakkal s gerjéssel tölté be a keblet. Ez Zsombori Judit volt, a Mikola háznak közel rokona, s jelenben látogatóul Margitnál.

- Ki az a szép lovag, ki a Közép utca felől léptet csendesen felénk? - szól Gizella, fölemelve magát s hátrahajtva fejét Judithoz.

- Nem ismerem - felelt a kérdett egykedvűleg, kék válla gyöngyfűzérével enyelegve.

- Abafi Olivér - szól azon mély ezüsthangan Margit, mely oly ritka s szinte közép a fiatal férfiú s az érett asszonyi hang között.

- Olivér! - kiált fel Judit rábámulva. - Lehetetlen!

- Miért? - kérde Margit, reá függesztve azon szempárt, melynek ha egyikét lehellené festő elefántagyarra, ki-ki ráismerne Mikola Margitra.

- Olivér? - kételkedett Judit. - Az az Olivér, ki... de nem, nem!

- Igen, mondom - erősíté sajátságos hangnyomattal Margit -, ezer közül kiismerném.

- Nem vitatkozom veled, Margit, de ha ő, úgy nagyot változott. Midőn utoljára láttam itt Kolosvárt, inkább csatlóshoz, mint Abafi-ivadékhhoz hasonlított, s hogy nézett ki! Egek, minő különbség!

- Külsőleg talán, de a lélek, mely annyira tévedt, mint az övé, nehezen változik - jegyzé meg Margit, mély sóhajt fojtva magába, melynek eltitkolása rózsákkal önté el halvány arcát.

- Ha valóban ő az? De igen, igen! - mond Judit rejthetlen meglepetéssel. - Már itt van közel; ő az! Minden vonás az övé... A pongyola, szennyes öltözet eltűnt, a halvány arc teljesebb; a durva pór gögöt, a nemtelen tartást nemes büszkeség szelleme s úri mozdulatok válták fel. S mégis ő az! Nézd e szemjárást! Minő vad, mondhatni kegyetlen tekintete! Összeszorított ajkai szenvedélyre mutatnak: mégis minő érdekteljes ember ez az Olivér! Mennyi férfiasság, mennyi erő!

- Eszembe jut önkénytelen - szól közbe Margit -, amit atyám oly sokszor mond Oliverről: „Meglássátok, ebből még ember lesz!”

- S miből gyanítja ezt az öreg úr? - kérdé Gizella.

- Sok erő van benne, szokja mondani - felel Margit -, tud akarni; s ki ezt tudja, abban reménylek mindig.

- Különöseket vagyunk mi hölgyekül - jegyzé meg Judit fájdalmas mosollyal ajkai körül. - Mi a rosszat is érdekesnek találjuk néha. Miért utáljuk a hibákat oly határozottan másban, s miért érezzük szívünket önkénytelen meglepetve azon óhajtástól, hogy Olivérnek hibáit mentegessük?

- Ah - mond Margit -, ki áll oly fokán a tökélynek, hogy a mások hibáinak mentegése ne szolgálja némileg önnyugtatóására? Te is örömet mented-e ki az Olivér hibáit, jó, szelíd angyal?

Önkénytelen szívéhez szorítá ekkor a Judit kezét, de szintoly hirtelen ereszté el, mintha megbánná.

- Ó, igen - szól ez -, szívemből. - S Margitra tekintett eggyel azon mély tekintetek közül, melyek oly sokat mondanak, s mely láttatá, hogy ezt Judit nem célzás nélkül mondá.

Margit kezét nyújtá újra Juditnak. Festői volt e kéznyújtás, mint minden mozdulata, s mind-
emellett nem keresett, hanem természetes, királynéhoz hasonlított a magas erkélyben, kinek egy kézszorítása boldogít, s ki azt nem látszatik tudni, s halkan hozzá hajolva mondá Juditnak:

- Csalatkozol, ártatlan, vidám teremtés! Nem értesz engem. Ah, én magamat sem értem!

Egy éles sikoltást tőn a kis Gizella, s lángba borult arcára tapasztá kezeit, mint aki hirtelen égő házat pillant meg. Szólásra nyílt szája mintegy görcstől körülvesztve láttatá összeszorított fogait, és sietve rohant a belteremekbe.

Margit és Judit kitekintenek, s fagyalt arcvonásokkal követék hirtelen Gizellát.

Néhány perccel eltávozások után egy semmitmondó köznapi cselédarc bámult ki az erkélyből, meredt szemekkel nézve szét; azután az ablakot gondosan bezárta s eltávozott.

RÁSA-HÁZ

Külről vidám, fekete sötét belül.

Plutarch

Azon oldalán a térnek, melyen az alkotmány volt felállítva, egy sajátságos külsejű házat mellőzünk el észrevétlen; részint a sok körülé tóduló emberek foglalván el figyelmünket, másrészt mivel a tér tágasb része s a ház közt a faalkotmány maga zárta el látásunkat. E ház azonban mind különös kinézése, mind belső elrendelése, mind végre nevezetes lakója, Carigli tekintetében megérdemli a közelebb megtekintést.

Minden időben vannak emberek, kiket ízlésükben, terveikben, sőt módjokban is némi szeszély vezérel; helyzetők, nevelésök vagy a magokat ezáltal megkülönböztetni akarás okozza ezen erkölcsi balgaságot. De valamint az élet érdekes tarkasága szinte kíváncsossá teszi az irány s a nézetek néholi kisikamlását, s a különcöktől, bárminő nevetségések legyenek, némi érdeket nem lehet megtagadni, úgy ez anyagi tárgyáról is szól. Azon város például, mely egészen szeszélyes épületek tömege lenne, bizonyosan minden helyesb ízlésű embert nevetségre bírna, de egy-két épület, mely mind alakjára, mind a rajta enyelgő szellemre nézve úgyszólván kiválik a többi közül, s a szemnek nyugópontot ad, nem kellemetlen.

Ilyen volt az is, melyet említünk. Birtokosa Bogner Imre, gazdag kereskedő, kinek még két háza volt Kolosvárt; ezt egyedül szeszélyének kielégítésére építette.

A lak emeletes volt, egészen új, szerfelett magas födele vörösre festve, s elöl hegyes, torony-forma csúcsba végződött, s annyira kinyúlt, hogy a legnagyobb záporban ázás veszélye nélkül lehete a ház előtt mulatni. Ezen első része a földelnek nyitva állt, s igen cifra mívű fakarzat védte, melybe csak a földelen keresztül lehete jutni.

A felső emelet közepe táján két, az akkori időben szokatlan nagyságú ablak szorosan egymás mellett, szinte egygyé olvadt; csak keskeny, elevenvörösre festett oszlop választá el őket egymástól. Mellettök jobbra-balra hat-hat kisebb ablak nyílt, a felső három-három kerek, az alsók négyszegűek.

A felső emeletet a ház alsó osztályától egész hosszában elfolyó, keskeny zsindeföldél választá el, mely kockásan veresre s fehérre volt festve. A feljebb leírt kettős ablak alatt magas, kerek boltozatú kapu mélyedett, s emellett jobbra-balra két ablak, cifra zöldre festett s aranyozásokkal terhelt rostélyzattal.

A kolosváriak ezen épületet Rása-háznak nevezték, vagy mivel birtokosa rásakereskedés által juthat annyi tehetségre: ily házat építhetni; vagy mivel a háznak tarka, ízlés nélküli színei egymásra rakott sokszínű rásaszövetre emlékeztettek. Ritka idegen ment el előtte anélkül, hogy el ne mosolyodjék, s birtokosa nevét ne tudakolná, ki nem kis elégedéssel szokta mondani, hogy házat senki sem hagyja egy tekintetre. A kolosváriak úgy megszokták, hogy szinte észre sem vették többé; mint egy különös tekintetű férfiút előre ki-kí bámul vagy nevet, s kiről végre elhiteti magával, hogy rajta semmi különös nincsen.

A kapun bemenve, jobbra meredek hágcsó vezet a felső emeletbe, deszkákból összeállítva, a tartózkodókat kétfelől zöld kötelek képezék, s a lépcsők durva szürke daróccal voltak beborítva. Közepe táján e hágcsó megszakadt, s jobbra kanyarodott fel egy tágas, négyszegű tor-

nácra, mely előszobát képezve, az udvar felől nyitva állt, védve zöld és veres, sűrű rostélyzat által, mely karzatként vonult végig rajta.

E nyílt előszobának a hágsókkal szemközi falán két kép függött, ölnyi magasságú: az egyik Loyola Ignácot, másik Ribadeneyrát ábrázoló egész nagyságokban. A két kép közt oszlop gyanánt állt azon régi tornácórák egyike, melyeket még néhol, mint a sötétebb századok emlékét, láthatni hazánkban most is. - Jobbra Ribadeneyra képe alatt közép nagyságú tölgyasztal mellett magas támaszú, cifra faragású fa karszékeken ült két ifjú, előrenyújtott lábakkal, kényelmes helyzetben. Az egyik szép szőke legényke, alig tizenhét évű, egészséges, kerek arccal, eleven szemekkel, meggyzsin dolmányban, kék mellényben s nadrágban, keskeny aranykészülettel. A másik hasonlóul szőke, hosszas arcú s talán még fiatalabb, fekete bársonydolmányban s mellényben, veres nadrággal, hasonlóul aranykészülettel. Előttük az asztalon alacsony, nyusztal prémzett süvegek heverték. Az ifjak suttogva beszélgettek egymással.

Balra ezen leírt faltól, közel a hágsókhoz, magas, veresre festett s felül félkerek rostéllyal ellátott, gót ízlésű ajtó állt. A mellette jobbra nyúló tölgylócán egy szolgai alakú lény ült, barna öltözetben, eggyel azon semmitmondó kidagadt arcok közül, melyek kényelmes semmittevés s jó élés által bizonyos lanyha kifejezést nyernek. E parancsra fülelő mozgonynak nyílt, kerek szemei maga eleibe bámultak. Közel hozzá látjuk azon kék öltözetű, medvekacagányos férfiút, kivel a Magyar utcában találkozáink, s ki egy volt Báthori Zsigmond ügynevezett kék testőrei közül.

A testőr várakozni látszáték, s komolyan nézett az ajtó felé. - Mikola! - hangzék ki a belteremből egyjén azon sajátságos fél visító-fél mély hangoknak, melyeket meg kell szoknunk, hogy szűnjenek fülsértők lenni.

Erre a fekete dolmányos ifjú felugorván székéről, a magas, félig nyitott ajtón keresztül a belső szobába lépett.

- Milyen hamar mozdul Mikola - mond társa a testörhöz fordulva -, tegnap minden megszólításra engemet küldött be maga helyett.

- Ennek okát könnyű kitalálni - felel a barna lény a lócán -: ma jobb kedve van a fejedelemnek, mint tegnap.

- Jobb? - kérdé az előbb szóló. - Igaz, hiszen a reggeli dolmány van még rajta, ilyenkor vagy igen jó kedve van, vagy sok dolga. Máskor háromszor megcseréli, míg valami délig marad rajta.

Az ajtó csikorga, s a barna inte ujjával az ifjúnak, ki tüstént elhallgatott. A kinyílt ajtón Mikola jött ki, a kék testörnek intve, ki azonnal bement.

- A vállamra vert a fejedelem - mond Mikola -, rég nem láttam ily jó kedvében.

- Mondott-e valamit? - kérdi a másik ifjú.

- Nem sokat. Daczót parancsolá be magához, s nekem monda, hogy délután lovakat rendeljek Szamosfalvára, három hintóba. De még várok egy kissé; tudod, a fejedelem nemigen szokott első parancs mellett maradni.

- Igaz - felelt a másik. - A minap éppen úgy jártam: reggelijét kívánta, s én azonnal elszaladtam parancsát teljesíteni; ő meg gondolkozott, s a reggeli előtt egy lovaglást akart tenni, s mivel én már elmentem, megdorgála.

- Mondám, ugye, Szágfi, hogy udvarnál nagy okosság tudni, mikor kelljen késni, mikor sietni?

- Haha - felel az ifjú Szágfi fojtott nevetéssel -, egész tanító levél. - No - mond tréfásan meghajtva magát előtte -, ezután mindig kész követője leszek a kegyed tanácsának, nagy jó uram!

Azonban Daczó kijött az ajtón. - Mikola - mond ez -, a fejedelem délután nem szekerezik ki.

- Gondolám - felelt ez mosolyogva, s jelentőleg inte Szágfinak szemeivel.

- Holnap indulunk Fejérvárra; éppen most vevém önagyságának² végparancsát lovak, társzekerek s egyebek iránt. Isten veletek! - Ezzel Daczó leléptete a hágsókon.

A magas ajtó újra kinyílt. - Cyrill! - szólt a már egyszer hallott éles hang. A barna ember felkölt.

Hogy világos fogalmunk lehessen a következő jelenetről, megállunk az ajtó előtt. Az előttünk nyíló szobában minden, amit látunk, oly különös és meglepő, hogy részletes leírást érdemel.

A nagy, tágas ajtó egészen fekete szövettel bevont szobába vezet; szemben nyílnak az utcára azon nagy, széles, majdnem ajtónyi ablakok, melyek kívülről tekintve is ezen épületnek olyszerű kinézést adnak, mint amilyen például egy széles törpe ember bírna, kinek egyetlen nagy cyclopi szeme meredezne homloka közepén.

Közel az ablakhoz balra tölgyasztal nyúlik, négyszegű, kikerekített szögletekkel s félkörbe kifelé hajló, cifra faragásokkal terhelt lábokkal. Rajta egyszerű fatál, s ezen zöld levelekre elrakosgatva friss fűgék.

Mellette a fal felől magas hátú, barna bőrrel bevont, mély karosszéket látunk, úgy helyhezve, hogy az abban ülő kényelmesen láthat a piacra, anélkül hogy őt kívülről észre lehetne venni.

E karosszékekben, amint ülve alkalmasint ki lehetne venni, inkább magas, mint közepszerű férfiú ült, fiatal, egészséges arccal, kijelelt, de nem úri, nem nemes vonásokkal. Szőke haja sűrű, de rövid fürtökben simult nyakához; homloka egy volt azon kiálló homlokok közül, melyek szinte olyszerűek, mintha toldva vagy dagadva volnának. Szeme kék, nem nagy s kifejezés nélküli; orra görbe, vastag, kiálló, közép a sas- és bagolyorr közt, de inkább hasonló az utóbbihoz; szája közönséges, fogai épek. Ezen arcnak, mely együttvéve, a szó közönséges értelmében rút nem volt, kifejezése csak további vizsgálat után mutatkozik. Volt igenis e kiálló homlokon s ezeken a kék szemeken valami durvaság s kegyetlenség szelleme; volt azon fogtűntető mosolyban s a feszes tartásban elegye a hiúságnak s büszkeségnek; de figyelemmel tekintve az egészet, önkénytelen meglepetve érzé magát a vizsgáló azon meggyőződéstől, hogy az egész arcon valami habozás, valami határozatlan ingatagság mutatkozik. E fiatal, erőteljes, széles vállú férfiún violaszín bársony, térdig érő dolmány volt, könyökig érő bő ujjakkal, melyek és a nyitott dolmány alól narancsszín ujjas, rövid dolmány sárgállék ki. Mind a két öltény terhelve gazdag ezüsthímzésekkel; a nadrág combközepig szintúgy narancsszín s gazdagon ezüsttel hímezett vala, alább violaszín, s lábát fekete topánka fődé. Dereka körül gazdag mívű bogláros, vert s aranyzott ezüstöv szorula.

Mellette görnyedező állásban különös alakot látunk, kinek tekintete bizonyos félelmes tartózkodást, s hogy úgy szóljak, veszélyjósító idegenkedést idéz elő. E magas, száraz férfiúnak arca hosszas és halvány volt; fejének hátulsó részét gyéren lépék körül azon hollószínű hajmaradványok, melyeknek része előre, a homlok elfödésére volt fésülve. Az igen magas homlok felső része sima, redőtlen, de alább a széles, sűrű szemöldök körül számos redőbe vonult. Nagy, kiálló, hólyagos, szembetűnőleg kancsal szemek tekintetének kísérteti kifejezést adának; szép római orra, keskeny, összeszorult, finom ajkai némi gúnyszeszélyre mutatának; de egész arca színlett ájtatosság s erőltetett nyájasság szellemétől volt körüllehelve. Felső ajkát ritka s a száj két szögletei felé behajló bajusz fődé; hegyes állán keskeny, gyér szakáll vonult körül. Öltözete fekete volt és bő, derekához fényes szíjjal leszorítva.

Szemben a tölgyasztallal egyszerű fanyoszolya volt helyezve; a rajta nyugvó szalmát borzas medvebőr fődé; fejénél a széken néhány vastag kötet hevert. Azon két falnak közepén, melyek egyikének közelében az asztal, másika mellett a nyoszolya állt, két ajtó vezetett jobbra-balra a mellékszobákba, melyek jelenben zárva valának. S mivel a szobát fedő fekete szövet ezen ajtókat is borítá, csak kilincseiket lehetett közéről kivenni. A szobába nyíló ajtónak jobbára, a szegletben magas zöld kemence emelkedett, majdnem a gerendás tetőig; baljára pedig tölgy-térdeplő állt, melynek felső keskeny párkányát magas fekete feszület, egy halálffő s a fővényóra foglalák el.

E bútorozás azon szerzetesi egyszerűséget s öntagadást mutatá, mely akkoron a Loyola-szerzet szorgalmas, nagy befolyású fiait jelelé.

A VERES EMBER

Ahol a veres ember.

Victor Hugó

Azon pillanatban, melyben Mikola Margit az iszonyodás minden jeleivel arcán s tagmozdulatain hagyta el az erkélyt, lépett Cyrill a szobába, melynek két ablaka nyitva állt, s a belépőnek tágas látkört nyitva a piacra. Az első, mit megpillantott, a faalkotmány volt, sötét dombján egy keleti barna férfiú, veres palástba burkolva, fekete süveggel, melyen veres toll ingadozék. Oldala mellett nyúlt fel a széles pallos, nagy keresztet képző markolatjával. Az alkotmányon s e veszélyt jósoló alakon túl látszék a mindig sűrűbb és sűrűbb csomókba szigetelt nép, s az ablakon által hallatszék azon kétes moraj, mely népcsoportozással szokott együtt járni, s nem ritkán előhírnöke a lázadásnak.

Cyrill behúzta az ajtót maga után, s azon aggással állt meg a magas férfiú előtt, mely többnyire meglepi a szűkkeblűeket nagy tekintetű férfiakkali érintésekben.

Azon kellemetlen hangon, melyet kétszer hallánk a szobából úgyszólván kisivíteni, mond a fekete férfiú a karszékben ülőhöz fordulva:

- Most lép az alkotmányra a veres palástos. - Ezután közeledék Cyrillhez, kezével a tér azon részére mutatva, hol nemrégiben a polgár, a falusi úr s egy szerzetes beszélgetésüknek valánk tanúi. - Eredj - szól kemény tekintetű vetvén a reszkető Cyrillre - amoda, nézd jól, merre mutatok, a Szín utca szegletéhez, s mondd meg azon szerzetesnek önagysága akaratját, hogy azonnal a kolostorba térjen vissza, s ma ne láttassa többé magát.

A karszékben ülő férfiú jóváhagyólag intett fejével, míg Cyrill a vett parancs teljesítése végett rákként vonult az ajtó felé s onnan ki; emez a magas férfiúhoz fordult fejével:

- Bucella - szólítja szép, teljes hangon -, azt hiszem, hogy a jó kolosváriak beelégedhettek az eddigi szemlével, mi ezután következik, kevesebb tanú előtt is megtörténhetik.

- Ha nagyságod parancsolja - válaszolt ez azon kész alázatos hódolattal, mely udvari embereknek szinte másik természetökké válik -, ezen tüstént segíthetünk. Mikola! - kiált ki az ajtón Bucella.

- Jó - mond a másik egykedvűleg -, de megállj! Vagy... igen, igen.

Bucellának szólítására a szép fiatal Mikola áll meg a szobában, azon könnyűséggel s aggalansággal, melyet a fiatal erő szokás által tesz sajátjává.

- Eredj - szól a szőke férfiú parancsoló hangon - azonnal a térre, s mondd meg Nagy Péternek, ki amott az egyház körül lovagol: az utcákon doboltassa ki, hogy minden polgár térjen lakába, egy óranegyed alatt tér s az arra nyíló ablakok üresek legyenek, s a testőrökön kívül egy lelket se lássak.

- Tüstént - felelt ez, s mélyen meghajtva magát az ajtó felé fordult.

- Megállj! - mond az előbb szóló. - Még egyet! Eredj első parancsom teljesítése után Gesztihez a kis templomba, s ha lehet, észrevétlen add ezt kezébe. - Ezzel kivéven egy tekercset kebléből, a magas férfiúnak nyújtá, ki azt azonnal a távozni készülő Mikolának adá át. - Megállj! Küldj testőreim közül egyet a monostor kapuin kívül, ott áll Keresztúri a kövári hadakkal; mondd, hogy készen álljon az első parancsra a városba nyomulni. A Közép kapu

előtt Kornis Gáspár mármarosai csapatjai s egy része a Bocskai seregeinek áll. Ezeknek vidd meg részemről, hogy négy osztályra szakadva, foglalják el a Híd utcát, a Magyar, Közép és Torda utcákat. Csendesen álljanak, de a térre senkit se merjenek bocsátani.

Bucella csendesen hallgatott egy darabig, végre közeledett a szóló füléhez:

- Az Óvár - úgymond - egészen üresen áll, jó volna...

- Igaz - mond ez hirtelen -, Keresztúri küldjön ötven embert az óvári térre.

Mikola újra meghajtá magát, s távozni készült.

- Még egyet - mond Báthori -, rendeléseimet egyenként bízd meghitt testőreim néhányaira, hogy szétnyargalván, mentül előbb teljesedjenek.

- Lesz egy kis baja Gesztinek - jegyzé meg a fejedelem -, a rendeket együtt tartani.

- Ő jártas ember - felelt Bucella. - Egyébiránt lesz, hiszem, annyi tapintata, a legérdekesebb tárgyat indítványba hozni s ezáltal a rendek figyelmét elfoglalni.

- Nem akarom, hogy az igazságnak e keserű, de szükséges cselekvése foganatlan esdeklések által késleltessék. Gondolom, orvos, kedves dolgot teszek Isten előtt.

- Mikor ő szent fölsége a büntetői tisztet adta földi helyetteseinek, a fejedelmeknek kezeikbe: egyszersmind belátással is megajándékozta őket, mely szükséges a büntetés helyes alkalmazására.

- Hibázni emberi, Bucella! De ezek, kik szemben szeretetet, hűséget, hódolást színlettek, s mögöttem véres bosszúra esküdtek, megérdemlik a halált. A gyávák!... Azt gondolták, mindig nőtlen gyermekkel lesz dolguk. Hol van most Boldizsár bátyánknak kevélysége? A Szamosújvárról hozzám írt levele s a Kavasóczié, ama tanáccsal kész kancellaré, eléggé bizonyítják: mennyire megaláztattak. De hol késik Carigli atyánk?

- Ő, amint famulusa, Cyrill mondá, ájtatosságát végzi ilyenkor a nagy egyházban - felelt Bucella -, s ez nála hosszasan tart.

- A szemle, mely előttünk áll, nem is neki való; bár ő nézetimet helyben hagyja - jegyzé meg a fejedelem.

- Az én lelkem távol van attól, nagyságos uram - mond Bucella színlett alázatossággal -, ily fontos viszonyokba avatkozni. Szeretnék mint békeangyal fellépni, s a barátság, egyesség szellemét a haragvó keblekbe lehelni; de magasb, szentebb érdek lelkesít, s én, az Isten legalázatosb szolgája, nem merek szent sugallásainak ellenszegülni; büntető ujját láttam akkor, midőn a pártosok elfogattak, az övét most, midőn egy részök bűnhődik, s méltán bűnhődik; mert kedvesebb a pogány iga s nemtelen szolgaság előttök a szentatya áldásánál, a hatalmas Rudolf pártfogásánál s az istenfélő fejedelem akaratjánál. - Utolsó szavait az olasz mély főhajrással követé.

- Sokat törődtem e terven, Bucella! - mond Báthori kis szünet után. - A török jó szomszéd, ha fizetünk s nyugszunk; de ha ő hever, háborog a német: cselszövényei fűjják az alvó szikrát hamu palástja alatt; ha pedig hozzá állunk, a török kezében vagyunk, máris koboznak tatárai határunkon, s ha Deli Markó nem állna őrt alvatlan szemekkel: a kóborló hordák hazánk veséiben dúlnának. De akár mint fontolgatom a dolgot, nekem, ki úgylis előbb-utóbb az ország-lás nehéz terhére lerázom vállaimról, jobb hazámat keresztény fejedelem védelme alatt tartani, mint török járom alatt hagyni.

- Istenes a nagyságod szándéka, az őfelsége s a római szentatya áldása fogja azt követnie. Most állandóság kell, szilárd állandóság.

- Ó, ne félj! - erősíté élénken a fejedelem, gúnnyal vegyült mosollyal. - Ismerem én azon jó atyafit, Boldizsárt, ki minden hízelgése mellett örömet ült székembe; ismerem a tanácsurakat, kik Szamosújvárra érkeztemkor kétszín hódolattal járultak előmbé. s kik eddig nem látott fénnel s pompával kísérték Szamosfalváról idáig; de aznap estve még egybegyűltek Kendi Gábornál, halált esküve fejemre.

Míg a fejedelem s Bucella így beszélgettek, a kék őrsereg csapatokban gyűlönge hol gyalog, hol lóháton, s a dob egyhangú robaja tudata minden utcában a fejedelmi parancsot.

A nép nagy sokaságra gyűlt a téren, kevés hézag volt már látható, s a csoportozat komoly meglepetést árukt el; a mindig hangosb zaj s moraj fenyegető alakot kezdé magára öltetni; heves kézmozdulatok valának kivehetők; a faalkotmányhoz közelebb-közelebb tódula a sokaság; csak egy merész vezető kellett, hogy a zshivaj tetté alakuljon.

„Szét az alkotmánnyal!” „Tépjétek össze a hóhért!” „Menjünk a Rása-háznak! Ott Zsigmond Cariglinél!” Ilyenek hallatszanak itt-ott; bár még a fejedelem fülihez nem juthattak.

Éppen jókor éré e veszélyes mozgásban hullámozókat a fejedelmi parancs, melyet a csoportozó őrsereg, heves közbemunkálata által, sürgetőbbé tett. Előbb részenként, utóbb nagy tömegekben kezdett a nép oszolni, s egy negyedóra múlva a tér tisztán s néptelen állott. A magas, fekete alkotmány látszott egyedül, s rajta a veres palástos, vért fagylaló nyugalomban. Körüle a testőrsereg tágas négyszeget képezett, melyben fel s le lovaglánek a csapatok nagyjai, megmegállva vagy rendet parancsolva kinyújtott buzogányaikkal.

Közel a Rása-házhoz, egy sötét épületnek ősz kapujából jövének ki néhány barna, bő zekékbe öltözött csatlósok; fejeiken magas, fekete, tekert csákókkal, kezeikben széles élű, hosszú kopjákkal. Közöttük lépdelt csendesen, leeresztett fővel egy magas, erős férfiú, hosszú, ősz szakállal; testét hófehér ing fődé térdig; szárain meggyszín, gazdagul arannyal terhelt nadrág volt, kezein s lábain nehéz békók csörgöttek.

- Ez Kendi Sándor! - mond egy a testőrök közül. - Hogy kell a tisztos öregnek így elveszni!

- Nyugtalan, heves öreg - szól a másik -, egyébiránt nekünk mi gondunk rá!

Néma csend fogá el az őrcsapatot.

A fejedelem egykedvűleg nyúlt el a tágas karszékbén.

- Bucella - mond, egy fűgét felvéve a fatálból -, a fűgék rosszak, mint az emberek: rosszak, mert ép, virító külsejök, fűszeres illatot lehelnek; de belől rothadásnak indultak.

- Az öreg, büszke Kendi lép fel az alkotmányra - suttogá Bucella a térre tekintve s nem ügyelve a fejedelem megjegyzésére -, minő kevélyen tekint szét, mintha sajnálná, hogy ily kevés nézője van hős halálának. Ő sem kohol több tervet fejedelme vesztére, kit atyaként tanácsolni, vezérlni kellé, nem gonosz cimboraságba elegyedni vesztére.

- Két jó fűge sincs - szól a fejedelem - Carigli atyánk tálában. Látszik, hogy magas falakról visszavert napsugárok érlelték bosszújokban, nem a szép Olaszhon gyengéd szellelei. Ó, Bucella, mikor visz sorsom oda valahára e sok zűrzavarból!

- Nincs többé! - mond Bucella, egészen elfoglalva az irtózatos szemlével. - Most mutatja fejét körül a vesztés embere.

- Hirtelen bánt vele - jegyzé meg a fejedelem, arra nézve eggyel azon tekintetek közül, melyek borzadást s irtózást idéznek elő, durva, kielégített bosszúnak villámit szórván.

- Nehéz a fejedelmi tiszt - szól Bucella, szemét hunyorítva erőltetett bánattal -, de égből szállt; s adja a seregek ura, hogy nagyságod soká viselhesse még, az Istennek s anyaszentegyháznak díszére!

- Csak az erdélyiek is ezt óhajtsák! - viszonzá a fejedelem, dörzsölve homlokát, melyen sötét komolyság kezd szétvonulni.

- A cél szentsége igazolja a keserű utat annak elérésére, uram fejedelem. A vallás nemtője jóváhagyólag int nagyságodnak. Ha ez a párt elenyészett, akkor a jég meg van törve, s több ellenkezéstől nem tarthatunk.

- Kit hoznak most? - kérde Báthori, lopva tekintvén a faalkotmányra.

- Literati Györgyöt. A tudós úr nem oly bátran megy a hágcsókra, mint az előbbi... ketten vezetik.

Egy-két perc múlva nevekedő moraj hallatszék az ablakon be. Bosszúság s harag vonult szét az ősz testőrök marcona képein, neme azon borzasztó komoly haragnak, mely oly fenyegető.

- Mi történt? - kiált felegyenesedve a fejedelem, lángba borult arccal. - Tulajdon testőreim hangja ez?

- Második csapásra esett el Literati - felel Bucella minden felindulás nélkül -, oly eset, mely kedvetlen, de nem első, s utolsó sem leend!

- Ha végzi munkáját a hóhér - mond a fejedelem indulatosan -, Szamosújvárra vele! Nem szeretem a kínzást... Szágfi! - kiált mennydörgő hangon.

Szágfi belépett.

- Kornis Gáspár jöjjön tüstént!

- Az most lovagol a rendek közt - szól Bucella gúnymosollyal, melyet a fejedelemnek sajátos jószívűsége idézett veszélyjósító arcára -, ha jól vehetem ki - folytatá közelebb lépve az ablakhoz s összehúzva szemeit, mint ki röviden lát -, mellette jó Keresztúri.

- A moraj szűnik - szól a fejedelem -, maradhatsz, Szágfi! No - folytatá, arcát megcsipkedvén két ujjal Szágfinak -, mit csinálnak a szép hölgyek Kolosvárt, hányat ismersz már?

- Keveset s csak az ablakból, nagyságos uram! - felelt az apród, majdnem reszketve, mint aki ezen irtózatoss pillanatban ily kérdést nem várt.

- Úgy kötélhágcsóról gondolkozzál, fiú - mond vállára téve kezét Báthori -, vagy lantról, hogy ők jöjjenek le. Kiléphetsz, Szágfi!

Szágfi eltávozott.

- A csend egészen helyreállott - mond Bucella -, amott Bocskai lovagol a Torda utca felől.

- Kit vezetnek elő?

- Kendi Gábort - felelt a kérdett.

- Nem mondtam-e, hogy ő utoljára maradjon?

- Már hadd menjen a többi után - válaszolt Bucella - elébb vagy utóbb... mit sem tesz.

- Jó! - mond a fejedelem. - Forrót s Iffiút a tömlöcben végeztetem ki.

- Félre, nyomorult! - hangzott a térről a szobába.

- Ki ez újra? - kérde a fejedelem, kezére nehézkedve emelvén fel magát félig üléséből, szikrázó szemekkel.

- Kendi, mint látom, nem engedi szemét bekötni.

- A makacs! - mond Báthori, visszaereszkedve karszékébe.

- Félre, mondom - hallatszott újra -, nehogy kettőnk közül te lásd előbb a túlvilág kapuját!

Zúgás terjedt a testőrök között:

- Nem kell bántani! Ne kössék be szemeit, ha nem akarja.

Kendi rémítő nyugalommal állt a bakó mellett a magas alkotmányon. Minekelőtte letérdelne a végcsapást kötetlen szemekkel fogadni, a Rása-ház felé fordult:

- Gyermekek fejedelem, nem vagy távol ide, gyanítom - kiált ismeretes, átható hangjával -, szálljon minden csepp ártatlanul kiontott vér reád s maradékidra, zsarnok kölyök, hetedízíglen.

Báthori szemére tapasztá kezeit, arca vonaglott, bosszú s harag dühe lobogott szemében, inte kezével.

- Végezz, hóhér! - sívított ki a Rása-házból a Bucella veszélyjósító hangja.

Egy-két perc múlva körülkerült, üstökön tartva, a Kendi testetlen feje.

Nemsokára az ég csatornái megnyíltak, heves zápor ömlött az alkotmányra, s a kivégzettek vérének mosta le. Ezt akkor időben Kolosvárt ártatlanságuk jeléül vették.

FOGADÁS KÖVETKEZMÉNYEI

Szavamnak embere valék.

Kind

Előbb láttuk Abafit a Mikola-ház erkélyénél ellovagolni. Margit ráismert azonnal, de igen kevesen mások Kolosvárt. Nehéz is lett volna ez annak, ki őt ezelőtt egy évvel látta; a hosszú, száraz, elkényszeredett arc, lélek, szín s kifejezés nélkül, szép tojásdad gömbölyűséget váltott; a redőkbe vonult sápadt homlok redőtlen simává domborodott; a fésületlen összeceapzott haj fényes barna csigákban olvadt le vállain, s szemeinek veszélyes tűzők, vérmes karikáik eltűntek, s a szép, sötét, hosszú szálaktól fedett, tűzzel és lélekkel teljes szem parancsolni s hódítani látszék egyszerre. Kiegyenesedve férfias, hajlékony, keccsel teljes termete, széles vállalai tartós erőre, karcsú dereka hajlékony ügyességre, kis kezei s lábai nemesb fajra mutatának. Így, mint most látjuk, nem volt szebb férfiú nálánál Erdélyben. Végigléptetvén az utcán, senki sem mehetett el mellette többszöri visszatekintés nélkül.

Feljebb volt említve Abafinak egykor tett azon nyilatkozása, hogy három holdig mindentől elvonja magát, mi máskor szenvedélye volt. A mostani megjelenése előtt hősünknek Kolosvárt fél évvel tölt el a három hold, s a megromlott aljas Abafi szavának embere volt.

Mi bírta őt ennyi öntagadásra, nehéz érteni; azonban lélektani szempontból kiindulva mégis magyarázható. Láttuk gondolatának menetelét, s hogy neki, esetek, körülmények által történetesen tevén jót, már fogalma volt tett következményei közti különbségről. Ő akkortáiban, mikor e nemét a fogadásnak vagy inkább nyilatkozásnak tevő, semmi sem volt kevésbé talán, mint nemes büszke; s így szinte bizonyosan állíthatjuk, hogy nem a nemes büszkeség sugallása, nem annak megmutatási vágya, hogy lelke erősebb szenvedélyeinél, bírta őt ily szilárd ellenszegülésre maga ellen. Könnyen meglehet s valószínű, hogy durva dac egy őt megszegyéníteni akarót megcáfolni, ösztönözte őt kifakadásra, melynek egész terjedelmét maga sem gondolta meg; de ki lévén már mondva a fogadás, egy neme azon álszegyenek, mely ha alacsony tett kivitelét ígérte volna is, őt a fogadás megnyerésére szintűgy unszolná, erősíté s edzé szándékát.

Nem kis feladat volt ez oly embernek, ki nem írt, nem olvasott, gazdaságát ugarban hagyta, kinek elmés beszélgetés, barátságos közlés élvezet nem valának, sőt ki a szó nemesb értelmében szeretni sem tudott.

Az első hét unalom közt tölt el. Nemegyszer kiálta valamelyik apródjának bor s kanták után. A kantát előhozták, olykor ajkával érinté karimáját: de eszébe jutott elvont gúnykifejezése azon arcnak, mely őt boroskantának, szivattyúnak nevezte, s távol vetette el magától a teli edényt, hogy a padlón végigfolyt tartalma. Az estét, az átásított ment-jött nap után, az udvari pappal tölté el, vagy cselédeivel perlekedve. Minden unalmára volt, s óriási erővel vonák szenvedélyei a szokott helyekre s a szokott kedvtöltésekhez; de óriási erő volt e durva tökében, s nemes anyag, ha Isten és körülmény engedi, nagyra idomulandó egykor! S ezen öserő segíté őt adott szavát szigorú szilárdsággal a legapróbb részletekig megtartani.

Néhány nap múlva Abafiban némi változás volt észrevehető. Jobban aludt, a sok éjszakázástól s a rendetlen élettől elgyengült test észrevehetőleg épült a rég elmulasztott álom után. Ő egy nemét kezdé érezni azon könnyedségnek és vidámságnak, mely többnyire a rendes életet követi. Derültebben ébredt föl, nem tetszék élte oly unalmasnak; szinte meg volt lepetve azon

tapasztalás által, hogy így élve boldogabb, vidámabb, erősebb. Ezen önkénytelen s a testi nedvek egyensúlyba jövétele által előidézett jólétnek más boldogítóbb, de szintoly természetes következése is volt. Cselédjei, kik eddig benne csak a házsártos, zsémbelődő, mámoros parancsnokot ismerték, nem viseltetének hozzá azon szívességgel, mellyel kegyes, gyöngéd s engedékeny úr szokott szolgálatni. Most többszöri jókedvét látván uroknak, mintegy újra születtek, kétszeres örömmel s készséggel teljesíték parancsit; megvolt cselekvésökben s alkalmaztatásokban iránta az a kiváló valami, amit durva úr cselédjeiben hiába keresnének.

Kezde Abafi, egészsége helyreállván, kedvet kapni munkásságra. Fogadása tiltá a lovaglást, vadászatot s így azon egy-két nemesb szenvedelmet is, mely éltének mámortalan hézagait pótlák ki azelőtt. Az idő üres és hosszú kezdett lenni az épülő, erőteljes ifjúnak. Gazdasága után látott, előre bizonyosan csak unalomból s jobb híján, később némi növekedő ingerből, melyet nem tudott magának megmagyarázni; de melynek gyökerére a gondolkozó könnyen rátalál. A siker s halkkal szenvedéllyé váló kedvelése a mezei foglalatosságnak okozá ezt. Két hold múlva a vidékben kíméléssel kezdték az egykor megvetéssel vagy szánakodással kísért nevet emlegetni. Még el nem tölt a három hold, s voltak, kik őt tisztelettel nevezték. Ki e változást vagy inkább nemesülését kedélyének figyelmes szemmel kísérte, nem tagadhatá meg tőle nemét az önkénytelen becsülésnek.

Szerencséjére Abafinak - mert mi sokszor vezetnek körülmények az életben! - udvari lelkésze világos fejű, helyes nézetű férfiú volt, sok ésszel s tudománnyal. Ennek ily éleslátását nem kerülheté el az út, melyen hősünk haladott. Ő szerette az ifjút, kit sokszor horda ölében egykor - valami atyai volt ezen indulatban; adott szavának megtartására ő biztatá leginkább, tudta oly móddal e szép, férfias elhatározást kiemelni, mely Abafinak hízelkedett. Egyetlennek nevezé a maga nemében, s sokszor állítá: ő az a férfiú, kitől minden nagy, szép és nemes kitelik; mert sok lelki erő van benne, csak akarnia kell. Ő figyelmezteté később jó kinézésére, újuló erejére s több következményeire a rendes életnek. - Olivér szerette az öreg szerzetest; előbb ezen indulat durva lelkében csak belérzeti, állati ragaszkodás volt megszokott lényhez, kinek híja terhelő lett volna, mint sokszor vagyunk egy öreg házi arccal, melyet tíz-husz évig látunk körülünk, s mely ha távol van, valaminek híjával érezzük magunkat. Sokszor hű eb vagy megszokott madárka s az udvaron árnyat szétömlasztó agg tölgy hasonló hatást gyakorolnak. De e szokásos szeretet halkkal becsüléssé nemesült, kezdé előbb megszenvedni, később ízlelni, végre óhajtani a tiszteletre méltó férfiú társaságát; s ha néha a tudományos lelkész figyelmezteté őt arra, hogy Erdély nagyjai fegyverrel ellenség előtt, ésszel-szóval a zöld asztal körül szolgálják honukat: bizonyos rejtett vágy keletkezett keblében, mely mindig erősebb, tisztább s nemesb alakban tűnt fel, honáért is tehetni valamit. Ily nemesedési fokon volt jelenben, midőn Kolosvárra érkezett.

Darab idő óta egy bájos fiúcska volt az Abafi udvarában, udvari lelkészének felügyelete alatt. Senki sem tudá, kié a gyermek; de aki látta, védhetlen vonzalmat érzett iránta. Olivér szerfelett kedvelte, s annak hév ragaszkodása érzéseinek higgasztására nagy befolyású volt. Ki legyen a fiú, gyaníthatjuk.

Már címe e könyvnek tudatja, hogy szerzőjének nem célja Erdély történeteinek részleteit megismertetni; azonban elkerülhetetlen azokról rövid, összevont említést tenni, mint amely a jelen történettel sokoldalú összefüggésben van, s némileg mérleg hősünk cselekvéseinek s viszonyainak megítélésökre.

Báthori Zsigmond visszakerülván Kővárról, hol kevés ideig tartózkodott, s azt gyaníttatá, hogy a fejedelemségről örökre mondott le, egyelőre mindenkihez a legnagyobb szívességet színlelé; de egyszerre megváltozott. Régen féltékeny aggodalommal nézte ő Báthori Boldi-zsárnak naponként növekedő befolyását, melyet hadi gyakorlottságának s nagy műveltségének

köszönhetett. Boldizsár deli, lélek- s erőteljes férfiú volt, nagy gonddal neveltetve Báthori Istvántól, s ki fiatal korában beutazta Dán-, Norvég-, Angol-, Franc- s Spanyolországot. - A fejedelem vagy valóban hitte, hogy élete ellen törekszik bátyja, vagy legalább félelmes vágytársat gyanított benne. Ennek következtében huszonnyolcadik augusztusban 1594., egy vasárnap délelőtt, némely oklevelek közlésének ürügye alatt a rendekkel, azokat magához gyűjté; s míg az urak az irományok olvasásával foglalatostkodtak: Király Albert s Fekete János a terembe léptek, kiket a fejedelem nevében foglyoknak nyilatkoztattak. Ezek voltak: Kendi Sándor és Ferenc, Iffiú János, mostohaatyja Báthori István-, Boldizsár- és Andrásnak, mint férje Mailáth Margitnak, az idősb Báthori András özvegyének; Kovasóczi Farkas, Kendi Gábor, Forró, Bornemisza s Gerendi János, Lónyai Albert, Cseszeliczki Boldizsár, Szalánczi és Literati György. - Báthori Boldizsár és Kovasóczi kevéssel azután Szamosújvárra küldettek; azon urak pedig, kiknek kegyetlen s törvénytelen kivégeztetésüknek tanúi valánk, harmincadik augusztusban Kolosvárt veszték életüket; bár a fejedelem egyelőre Siger János- és Huet Albert-, a rendektől hozzá küldött követeknek megígérte, hogy velők törvény útján kívül semmi sem fog történni. - Azon nap, melyen a kolosvári téren a faalkotmány már hajnalban felállítatott, még senki bizonyost a fejedelem szándékáról nem tudott. A nép, mint minden váratlan esetben, a térre gyűlögött, ki egyet, ki mást gondolt. Azon néma gond sülyedt a lakosok elméjére, mely az embert ellenállhatlan nagy történetekkor szokta meglepni: hogy többen ki fognak végeztetni, gyanítá mindenki. S mivel éppen azontájban nevezetes havasalföldi rablók ültek fogva Kolosvárt, része a lakosoknak azoknak halálát jóslá.

De térjünk Abafihoz, benne sok bátorság volt; gyakori vadászatok, melyek abban az időben nem egyszeri életveszéllyel párosultak, lélekjelenlétét idézték elő, s azon nemét az önérzetnek s önbizodalomnak fejték ki, mely a bátorságot edzi és neveli. - Első zsenge fiatal évei őt éppen romlottsága miatt helyezék durva, aljas körökbe, hol megtámadásoknak, pór bántalmaknak, gúnynak volt kitéve, s ezekre hirtelen kelle néha felelni vagy szóval, vagy tettel; adós ritkán maradt az ily viszontorlással, s ez egyelőre benne gyengétlen, heves feleletre készséget fejtett ki.

Lassanként ezen aljas körökben sajátjává tett készség, minden gúnyt s kikelést maga ellen visszaidézni - elméjét elkészíté azon nemesb készségre is, mely a helytelen bántalmat méltósággal veri hátra; a feleletek neme nem nyert gyöngédséget mindjárt, csak elméje készséget, s így természetesen, mikor gondolkozása szebb irányt vőn, ez is nemesedni, higgadni kezdett. Abafi halkkal észrevette magában, hogy ő nemesebb tárgyakhoz is bír azon feleleti s észrevételi készséggel, melyet azelőtt durva tréfák visszatorlására használt csak.

E készség s természetes bátorsága magyarázhatóvá s érthetővé teszik azt, hogy erkölcsének szelídülésre indultok után némi ingert sejtett lelkében e tehetséget nagyobb, közhatásúbb esetekben is használni; sejté már, hogy ha egyszer életében azon helytelen álszégyent képes lesz legyőzni, mely őt köz helyeken szólástól tiltá eddig: ő a hon ügyében hasznos munkás részt veend. Megvolt az akarat benne Erdélynek akkori kétes viszonyaiba szóval s tettel beleélegetni.

Volt társalkodási szavalásaiban, mióta rendesebben élt, valami folyó s természetes: örömet hallá őt az ember szólani. Lovaglási, vadászati, szerelmi történetecskéit vígan, szeszéllyel tudta előadni; s így a nagyobb dolgokbani szóláshoz is bírt már némi tehetséggel; a durva anyag - hogy úgy szóljak - megvolt, csak tisztulni, higgadni kellett annak.

Nevelése annyira el volt hanyagolva, mint láttuk, hogy ő keveset tudott; de szerencséjére, vettük észre azt is, hogy ő sok akarattal bír, hogy lelke lassanként önerejében kezde bizakodni: nem csudálhatjuk őt tehát, ha az elmulasztott évek ürét acélszorgalommal igyekezett betölteni. Nagy segítségére volt újra e szándékában nagy tudományú s művelt udvari lelkésze, s még

többel a Mikola ház, melyhez vérség, szomszédság csatlák, s ennek nemtője, a remek, egyetlen Margit, ki iránt Abafi egy nemével a remegő, tartózkodó ájtatosságnak viselteték. Úgy állott előtte Margit, s méltán, mint elérhetlen. Ha valaki neki azt mondotta, hogy Margit szeret: ő azt nem hitte, s nem színlelés volt e nem hívés; nem annak gondolása, hogy oly érzékeny s a szó legnemesb értelmében asszonyi lény, mint Margit, ne tudna szeretni - nem! hanem azon cáfolhatlan meggyőződés lelkében, hogy nincs férfi, ki őt érdemlené, s különös merő képzelete annak, hogy az érzések határa a Margittali érintésekben - a becsülés.

Bizonyosan érdekteljes Abafi lelkének e fényülése és simulása mindenki előtt, kit a rény, az erkölcsiség nemes föltételekre hevít. Abafi kezde lelkében ily érdeket önmaga iránt sejdíteni; s így azon hiedelem, hogy neki nemesülnie kell, s emberien szólva a tökély délpontját elérheti: szinte folytonos, szinte kedvenc képzetévé idomult.

EGY SZÓNOK

Ki vagy, s kinek hínak?

M. Cottin

Abafi szállásáról, hol keveset időzött, az egybegyűlt ország rendei közé sietett.

Oly kétségben tudta Báthori Zsigmond a kolosváriakat tartani, mint fentebb láttuk, hogy senki sem gyanítá a fejedelemnek szándékát, s így a rendek az elfogott hon nagyjainak ügyökben szólának még akkor, mikor néhányan közülök már megszűntek élni.

Abafi volt első, ki fölkelte. Minden szem rábámult; nagyobb része az ottlévőknek nem ismerhete rá; oly nagy volt a mosti s egykori Abafi közt a különbség. Egyszerű fekete selyemkamuka dolmány, mellény s nadrág fődé deli, mérték- s idomteljes tagjait oly keskeny készülettel, mely szinte láthatlan volt. Csak szépőseitől rámaradt, drágakövekkel terhelt, görbe kardja láttatá benne az agg Abafi ház gazdag ivadékát.

Bátran kelt föl helyéből, nagy, lelkes szemei körülszárnnyalták a rá bámuló sokaságot. Neme azon habozásnak, mely szinte félelemmel páruul első felszólaláskor nagy gyülekezetben, lepte meg őt; arca elhalaványult, komoly kétkedés vonaglott keresztül vonásain; szemei előtt, mintha hálózva lennének, szikrák szökdeltek, s a nagy, tágas egyház boltjairól, úgy tetszék néki, mintha az embertömegre alatt sűrű köd ereszkednék.

Rebegő volt a hang, mellyel megszólalt, de azon lelki erő, mely fő vonása volt lelkületének, halkkal győzedelmes lön álfélelmén és álszégyenén. Mindig teljesebbé, mindig ércesebbé vált hangja, s végre minden szava a szép gót egyház legtávolabb rejtekeiben is hallható s érthető lett.

Tiszta, minden keresettségtől ment s egyszerű volt előadása. Nem kárhoztatá a fejedelemnek azon óhaját, hogy keresztyén frigyeseket keressen; kívánta, bár a szelíd, égből szállt vallás mindenhová terjeszthetné szárnyait, boldogítva s közelítve embert Istenhez. De éppen e tiszta, égből szállt hitből húzá ki bizonyítványait; adott szó s eskü megtartását e vallás parancsolja. Leírá röviden azon nyugalmat, mely Erdély völgyein terjedt a bölcs Báthori István idejében - s minő jó s nyugalmas szomszéd tud az ozman lenni, ha kívánatai teljesülnek; mennyiszor engedett, hol tisztán tudta Erdély a teljesítendőkhöz lehetlenségét bebizonyítani. Eleven színekkel festé azon hatalmat, mely ha felizgattatik, oly sokszor vesztére volt a honnak. Kinyilatkoztatá, hogy jelenben is az erdélyi rendek habozása s a fejedelemnek ismeretes szándéka, a török iránti hitet megszegni, tatárok csordáit csalta az országba; végre a természet egyszerű szávaival azon ínséget, melyet a tatárfutások okoztak, családokat s egyeseket nevezett, kik örök fogságra s szolgaságra jutottak. S ha - mond - van egy párt országunk megszaggatott keblében, mely az adott eskü iránti hűségéből s a közel veszélytől tartástól ösztönözve nem örömet áll vagy állott a fejedelem óhajására: oly bűnös, oly kárhoztató-e? - Tagadá, hogy azok, kiket a fejedelem fogságra vettetett, élete ellen törekedtek volna; azon őszinte hódolás, visszatértekor Kővárról, eléggé bizonyította, mily készek a rendek választott fejedelmöknek hódolni. Lélekkel s erővel teljesen tére ki a hős Boldizsár, a lelkes Kendiek, az Iffiu és Forró dicséretökre, s kérte a rendeket, hogy követség által igyekezzenek a veszélyt hátráltatni, mely fejek fölött összevonult.

- Ne féljen - mond szép hévvel szavaiban s lelkes kifejezéssel arcában - a Báthori István unokaöccse Erdélyben; vonjunk ércfalat, a hűség, a magyar bizalom s egyenesség ércfalát a fejedelem körül; de ő is feledje a múltat, adjon bizodalmat bizodalomért. A fejedelmi jogok legszebbike megbocsáthatni a vétkesnek vagy tévelyedettnek; s kiket ellenségeinek hive, barátjai lesznek, s ám legyenek, mert nagy szükség lesz közös akaratra s erőre, ha a török ellen hitet szegünk, ki emelt karddal áll készen határainkon.

Minden ember bámult Abafira; nem az egyszerű beszéden, melyben sem erő, sem bizonyítvány elég nem volt a körülmények veszélyes nagyságához képest; de a bátorságon s nyílt egyenességen, mellyel Abafi ily veszélyes időben, midőn vélemények különbsége a veszthelyre vitte Erdély lelelkesebb férfait, szólni mert.

Többen is hallták véleményöket, többnyire a kivégezendők ügyében; a gyűlés határozata szerint számos követség járult a fejedelemhez.

A hirtelen zápor megszűnt, az ég tiszta volt újra; a Kendiek, Forró, Literati stb. megszűntek már élni, mikor a követség a Rása-házhoz érkezett, számtalan sokaságtól kísértetve. Báthori kijött eleikbe; Carigli állott mellette, egyszerű szerzetes öltözetében, komoly tekintetű férfiú, szabályos római arccal s mély tűzű szemekkel és Bucella, a fejedelem háziiorvosa. Testőreinek szoros félköre képezett kék, zordon medvebőröktől átfonott falat háta s oldalai mellett. Abafi szólalt fel újra az őt remegve s ijedten követő sokaság közül. Nyers, élénk, érthető volt már hangja, s szemében a lelkesedés szép tüze lobogott; hajtott fővel kezdé beszédét, inkább mellé a fejedelemnek, mint arcára sugárzó szemekkel; de később halkkal fölegyenesedék, s úgy tetszett, mintha magasról tekintene le az őt körülözlő sokaságra; aki itt ismeretlen, őt tartaná a fejedelemnek: annyi méltóság, annyi fönség lebegett egész férfiasan szép alakján.

Azon bátor tartással s szép, teljes hanggal, mely úgyszólván minden Báthorinak sajátja volt, szólt a fiatal Zsigmond a követséghez. Kinyilatkoztatá, hogy a kivégeztettek vesztére s életére törekedtek, méreggel, törrel, fegyverrel szándékoztak őt kivégezni, a tatárokat akarták az országba hozni; hogy a magokat kisebb csoportokban a széleken mutatni kezdő tatárok is az ő biztatásokra jöttek. Mindezeket, mint ígéré a fejedelem, oklevelekkel bebizonyítandó: de ami sohasem történt meg. Egyébiránt kérte, hogy ne nyugtalankodjanak, mert ő erőszakot nem kíván tenni; sőt amint hiszi, több szüksége van a rendek hűségére s együttműködésére a török ellen, mint hogy őket el akarná idegeníteni.

Komoly tűnődéssel és sok veszély előérzetével széledtek haza a jöttek.

A fejedelem Abafihoz fordult.

- Mi a kegyed neve? - szólt azon a rezzent, megvető hangon, mellyel nagy urak szoktak valakit megszólítani, ki előttük kellemetlen, s kinek mutatni kívánják egyrészt hatalmuk s helyzetük föntebbségét, másrészt azon kicsinylést, mely oly szégyenítő és sértő egyszersmind.

- Abafi Olivér - felelt a kérdett szerényen.

- Abafi Olivér! Még emlékezem - mond a fejedelem, hosszú tekintettel végigjártatván szemeit Abafin - egyre; Olivér; igen, igen; de az nem kegyed, a Gedeon fia, egy neveletlen, vesztegető, aljas ember, kit csak rossz híreről ismerünk?

- Nagyságos uram - válaszol Abafi, nem rejthetvén el megszégyenülését, melynek lángja körüllobogá arcát -, hiszem, hogy valóban nem azon Abafi Olivért látja maga előtt, kiről a hír talán nagyítva, de nem egészen igaztalanul, annyi rosszat hoz a nagyságod elébe. Legalább azon erős elhatározott akarat él keblemben: magamban soha amaz aljas Olivérre nem ismeretni.

- Értem - viszonzá Báthori tetszhető megvetéssel vonásaiban -, egy megtért juhocska! Igen - folytatá gúnymosollyal -, az ilyen mindig kedvesebb a nyájörnek! De ha még a tökély hágcsoín nem haladt kegyed oly magasra, hogy jó tanácsot be ne vehessen: jusson eszébe, hogy az egyszer eltévedtet szemmel szokták tartani, s hogy bármi nyájas legyen, nem üdvös a kolompot nyakába kötni, nehogy a nyájt maga után tévessze.

Abafi értette a vágást, melyet a fejedelem szavai foglaltak magokban.

- Minden óhajomásom az - felelt szelíd hangejtéssel, rezzentségét magába fojtva -, hogy tetteim ismeretesekek legyenek, nagyságos uram, még a rosszak is, mivel azoknak megemlézésök vagy kárhoztatások nem fog süket fülre, nem zárt kebelre bennem lelni. A kolompra nem vágytam soha, s nem is engem, a serdülőt, érett férfiakat illet az - folytatá célzással teljes tekintetet vetve a fiatal Zsigmondra.

A fejedelem rövid főhajtással érteté Abafival, hogy távozhat. Volt valami e veszélyjósító főhajításban s a sötét tekintetben, mellyel mintegy átszegzé Abafit.

- Még egyet - mond hirtelen megfordulva s igen közel lépve Abafíhoz, lángba borult arccal s átható hangon. - El ne felejtsd, ifjú barátom, hogy a tévedt juhra ha valaki kolompot kötne, le szokták tépni nyakáról, s a hirtelenség miatt - folytatá a kegyetlenség sajátságos mosolyával - néha a nyak is odavesz.

A fejedelem hirtelen eltávozott. Abafi néhány percig gondolkodva állott még, azután a Mikola-ház felé vevé útját.

VENDÉGLŐ

Kész a vacsora.

Balzac

A Torda utcából jobbra kanyarodik be egy keskeny, tetszetlen utcácska, a kolosváriak szólás-módján sikátor, az úgynevezett Búza utca, melynek közepe táján egy magas, kiálló födelű, hosszú alházban lakott Gúti Mózes uram, kit már egyszer pillanatra láttunk: becsületes, középrendű polgár s első kovács Kolosvárt, hű nevével, Orsolya asszonyommal. - A műhely a háznak jobb végén volt, nyitott, égés jeleit s a korom bélyegeit előtűntető, rosszul összerótt ajtajával, melybe betekintve a széles, több mázsányi üllő, a tűzhely izzó szeneivel s hűtő mocsárával s a két nagy, hatalmas tüdejű fűvók valának kivehetők; körülök több kormos, széles vállú legény sürgött, nehéz munkájokat könnyű kénnyel folytatva, s hol durva torokból gajdolván bús cifra dalokat, hol szurkos ajkkal fütyölve s nevetközve.

Ezen egyszerű s amint látszék, gonddal meszelt, s az említett szégyenoldalt kivéve, tisztán tartott háznak bal végén nyílt a tágas kapu, egy tekintetet engedve a jobbra nyíló ajtóra, melyhez két idomtalan kőlépcső vezetett, s az udvarra hosszú, zárt színével s előtte feltornyozott fahasábokkal. A ház közepét hosszú, kisdud ablaksor foglalta el, vértézve sűrű, cifra rostélyoktól, melyekről mint önművéről Gúti Mózes uram nem kis véleménynyel volt; s ahányszor háza előtt elment, olyan „anch’ io sono pittore” neműt gondola.

Történetünk korában csapszékek, korcsmák, méhserszugolyok s több ezekhez hasonló aljass gyűlhelyek voltak Kolosvárt. De a magyar vendégszeretetet gyakorló számos úri család szükségtelessé tette a vendéglőket. Azonban, mint tudjuk, van egy neme az embereknek, mely inkább szeret parancsolni, mint magát máshoz alkalmazni, s főként mikor mulat, a feszegetést gyűlöli; még azon nemét is, mely csupa szívességből s az ember iránti gondoskodásból, marasztásból stb. áll. Ezekre számítá igen okosan Gúti Mózes uram azon tervét, hogy házában jó fizetésért gyűlések, innepek s farsangi hetek alkalmára terített asztalt tartson; neje főzte ízes kolosvári étkekkel, főként káposztával s a már akkor ismert kolosvári kenyérrel s a vidék legjobb boraival rakottat. A magyar konyhának középrendű malasztjaival, az akkori csemegékkel, mint székely s tordai pogácsa, mézzel készített gyümölcsök, méhsér s több effélékkel tudta mindig udvarlani vendégeinek. E bőség, a gazda vidám szívessége s Orsolya asszonynak ismert konyhai nézetei, ismeretei asztalát ritkán hagyák vendégtelen.

Egy az utcára ablakzó hosszú terem volt e nem egészen haszonvágy nélküli vendégszeretetre szánva. Hosszú, keskeny tölgyasztal, mindig tiszta, bár nem finom abrosszal terített; magas kemence, négyszegű kályhából összerakva s farostélytól védve, több szalmaszék, néhány kis lóca, melyekre a vendégek lábaikat helyezték, s egy rostélyozott pohárszék, felül üvegkarikákkal berakva s alul három széles fiókból álló - egészíték ki az egyszerű bútorozást, két kisebb asztalkával a jövőmenő ivók számára. Két ajtajának egyike a kapu közepébe, másika az udvar felé nyúló mellékszobába nyílt.

Három nappal az előbbi szakban történtek után látjuk Orsolya asszonyt tiszta kötővel s egy rakás közönséges tányérral az asztal körül sűrögni. Mózes uram verejtéktől fénylő homlokkal érkezett nemrég a műhelyből, s a kemence közelében álló rostély mellett ült tág szalmaszéken, lábát egy kis lócán elnyújtva. Fényes borsipkája félre volt vágva fején, mellyel le-lemártogatott a padló felé, mint akinek szemhéjain önkénytelen álom mákjai nehezkednek.

Míg Mózes a cyclopi munkát hevergeté ki, addig neje cifra, keskeny szalmaszőnyegecskét gombolyíta az asztal közepére, s óriási nagy kolosvári kenyeret helyezett közepére; sőtartók s néhány cifra kancsók állak körül az Orsolya asszony sütői remekét.

Már a gazda egészen elszenderedék, midőn hű nője a pohárszékből egy tányér keskenyen vagdalt s csinosan felmáglyázott székely pogácsát vett ki, s azt az asztalra helyezé. Míg így nagy gonddal készülne a közel vacsorára, s a tányérokat rakosgatná: a kis Tóbiás, a ház örököse, holdvilágképű, alig kilencévű piros gyerkőce, lopódzék be a csenddel nyitott ajtón, s az asztal alá suhanván, míg anyja előre-hátra tipegett, nagy ügyességgel kezdé a székely pogácsa szeleteit lesikkasztani az abrosz alá. Ez darabig szép sikerrel folyt; azonban egy ügyetlen odanyúlás a máglyát kihozván egyensúlyából: az egész mesterséges, eddig csak apadó építmény halk csörgéssel összeomlott. Ezt hallani s a félig nyílt ajtón kisuhanni Tóbiásnak egy pillanatra került. A csörgés oly észrevehetlen volt, hogy Orsolya asszony tárgult fülhártyáit kikerülé. Néhány perc múlva látjuk a kis csenész gömbölyű arcát az ajtón betekingetni, s nemsokára a szürke cirmos, egy öreg házi eb, kullogott be a gyerektől nógatva. Arra az oldalára az asztalnak tekintvén később Orsolya, hol a mézes építmény állt, tüstént észrevette a romlást, s egy légyverővel a jámbor cirmost, melyre egyedül lehele gyanúja, hangos szidalmak közt kiugratá az ajtón.

- Ej, kincsem - mond fölébredve s a szemét dörzsölgetve Mózes -, mi a manó baj van megint? Egy pillanatig sem szunnyadhat az ember a nehéz munka után!

- Kedtől - szól bosszúsán Orsolya - az egész asztalt elhordhatnák! Nézze csak, mit művelt az öreg cirmos; nem is tud az már egyebet, csak enni s alunni.

- Hagyd szegényt, eleget tett, míg megvénült; hadd heverjen már ő is; de - folytatá az ablakra tekintve - késődik az idő, s még egy vendégünk sem érkezik.

- Ma kettővel mindenesetre kevesebb lesz - jegyzé meg a nő. - Nem hiszem, hogy Abafi és Bethlen urak eljőnnének a tegnapi vita után. Csak azt bánom, hogy benn nem lehettem; bizony csendesebben végződött volna. Ked csak a szemeit mereszti; pedig a házigazda dolga a rendet helyrehozni - zsimbelt Orsolya, összerakva a mézes szeleteket, s feltéve a pohárszék tetejére.

- Így la - mond -, ide csak fel nem ér az orra cirmos uramnak.

- De affélékbe nem elegyedem - felelt kényelmesen elnyújtva lábait Mózes -, nehogy rám is kerüljön a sor. Aki pert oszt, ritkán teheti anélkül, hogy egyikét vagy másikat meg ne sértse. Eddig az a részrehajlatlanság, mellyel szenvedőleg viselém magamat, tartá fenn becsületét házamnak vendégeim előtt. Aztán, Orsolya, egy-két szót én is szólottam békéltetve, kérő hangon; de mit ér, főként Abafinál! Hallgat is az okos szóra, ha tele a feje.

- Hát tegnap tele volt? Hiszen amióta ide jár, e napokban úgyszólván ő volt az az egy, ki mindig józanon ment haza, és rendesen viselé magát, alig ismertek reá a többiek. Emlékezik-e még ked, taval, mikor itt az asztalra vetettünk neki meg Vas Mártonnak ágyat, s reggel egyik sem tudta, hogy jött ide?

- Igen ám! No, mi igaz, igaz, Abafi nagyot változott; de tegnap aligha nem szállt az utolsó pohár a fejébe; hiszen úgy felpattant Bethlenre, hogy mindnyájan azt hittük, az ablakon röpíti ki.

- Hm, hm - mond Orsolya -, s olyan csekélységért; hiszen mi rossz van abban, ha valaki egy hölgynek falut ígér csókjaért?

- Rossz? - szólt a gazda mosolyogva. - Teringettét! Nemhogy rossz volna, anyjuk, sőt jó, s ha minden csókodért falut adnának, enned sem maradna idő.

- Bohó - mond ez, összeillesztvén képét egy szemérmes tekintettel -, de talán nem is az bántotta Abafit. Ugyan mondja ked, miként volt az egész dolog; tegnap úgy elhadarta, hogy egy szót sem tudok belőle.

- Bethlen és Abafi a szép asszonyokról beszélgettek - felelt Mózes ásítva -, ki egyet, ki mást dicsért. A Mikola ház jött szóba. Vetted-e észre - mond Bethlen - a kis Gizellát Mikoláéknál? Égnek nincs szebb angyala nálánál!

- Gyerek - felelt a másik -, szép, de ügyetlen; megszólításomra fülhegyig felpirul, s ha reá tekintek történetesen, úgy lekapja rólam szemeit, mintha bűnt követett volna el; s aztán a Mikola háznál ki vehetné őt észre!

- Igaz - mond erre Bethlen -, neked csak egyre van szemed ott, Margitra. Az ízlés nem rossz. Tudok valakit, ki egykor azt nyilatkoztatta, hogy egy csókjáért Margitnak kész választva egy falut adni. Nekem nincsenek oly bővébe faluim, de egy öreg telket magam sem szánnék.

Erre összeráncolá Abafi homlokát: Elég! - mond.

De Bethlen folytató: Nem szánnék; de a csóknak azon hosszúk, negyedóráig tartók, egyikének kellene lenni.

- Elég! - szólt újra, fölkelve helyéből Abafi lángoló arccal. - Bethlen, ha barátok akarunk maradni, több tisztelettel szólj egy asszonyról, kinek én nevét sem merem hiába felvenni.

- Te tréfálsz! - felelt Bethlen, különös tekintettel jártatván végig Abafin szemeit, melyben inkább valami kihívó, mint engesztelő látszaték. - Nem remélem, hogy itt az oktató szerepét akarnád magadra venni; s mi sértő lehet abban, ha Bethlen Mikola Margit csókjára vágyik?

- Sem én, sem Bethlen; sem Isten, sem ember! Hacsak nincs szándéka oldalom mellett veszteglő törököm vasával ismeretségbe esni. Készen áll az mindig - mond Abafi mind arcának kifejezésében, mind egész tartásában dühösen - ellened, gyermek, s azon kérkedő szájhős ellen, kinek, azt hiszem, több a faluja, mint józan esze!

- Ez furcsa! - kiált fel Bethlen. - S amint látom, a dombai bor szól belőled; de hibázasz, ha véled, hogy Bethlen valaha Abafi előtt hátralépjen: jó magyar vas lóg oldalam mellett, s a te pogányodnak megfelel mindig. Csak a másik ne feleljen meg neked oly hamar; annak több vasa áll készen. Az ily nyíltszívű nyilatkozók számára a falut Báthori Zsigmond ajánlotta. De nyugodt lehetsz, tőlem meg nem hallja.

- Ő vagy akárki! - felelt Abafi durva kitöréssel. Így váltának néhány pár szót még, s kirohantak.

- Hm! - sopánkodott Orsolya. - Sajnálom, hogy házamnál történt; de azt hiszem, Margit mélyebben nézett az Abafi szemeibe, s ez az oka.

- Kell is - mond fejbillentve Mózes - neki az oly úri nő; ő nemigen válogat!

- Ki tudja, ha igaz-e? Én nem tudok Abafiról annyi rosszat hinni, amennyit róla mondanak. Valami szeretetreméltó van abban az emberben, s ked maga ellen szól; még tegnap hogy eldicsérte.

- Az igaz - viszonzá Mózes -, hogy ő más ember, mint csak egy évvel ezelőtt; de mégsem jó vele egy tálból cseresznyét enni, mint tegnap vevém észre. Egyébiránt a dolog nem ütne szeget fejembe, ha az a különös két ember, ki darab idő óta estenként negyed kupáját issza amott a kis asztal mellett, nem lett volna jelen; ezeknek különös gondjuk van Abafira, mindig szemmel tartják.

- Ki tudnám én találni - jegyzé meg suttogva Orsolya -, kik azon sötét képű emberek; de jobb hallgatni.

Az öreg fölkel helyéből, halkkal folytatván, mintha félne, hogy valaki meghallja. - Csakugyan igazad lehet; de vajon mit véthetett Abafi, hogy ily gonddal kísérik lépteit?

- Nem hallád - mond Orsolya, némi felsőség szellemét sugárzó arccal, mint ki érzi magában, hogy figyelmét semmi sem kerüli el -, hogy a fejedelem szándéka ellen szólott a gyűlésben? Az olyan embert most szemmel szokják tartani.

A KIS TÓBIÁS

A világ egy bűzhödt mocsár.

Shakespeare

Még tovább is folytatná talán a házaspár beszédét; de a nyílt ajtón Bethlen, Kenderesi, Tolcsvai s többen jövének be, s otthonos könnyűséggel tevén s vetvén le jobbra-balra a székekre s a pohárszék alsó részire süvegöket s kardjaikat, helyet foglalának az asztal körül. Orsolya asszony figyelmes szemmel nézett Bethlenre, kinek jobb karja fekete kendőn nyugvék nyakáról, azután étel után látott. Mózes gazda is az üres kancsókat kezdé szedegetni az asztalról.

Az egész társaságon azon neme volt a komoly elszórtásnak, melyet egy szomorú közhatású eset szokott előidézni; s bár a jöttek közt volt néhány, ki a közdolgokban részt nem vett, s lelke nem ismeré azon együttérzést, mely egyesén történt bajt közössé varázsol, mégsem hangzék az öreg kovács szobájában a könnyelmű tréfaviadal s azon vidor zaj, melyet máskor a Torda utca szögletéig lehet hallani.

E komoly odabámulást egy veszélyes időszak történeteire könnyen magyarázhatja az, ki a három nappal ezelőtt történetekre visszaemlékezik. Erdélyben majd minden családot vérségi s baráti kötelék olvaszt össze; s így ritka volt, ki vagy rokonát, vagy barátját ne siratta vagy féltette volna. Komoly, tompa tűnődés s a bosszúnak, a rezzentségnek egyes kitörései hatalmas indulatkiömlésekben nyilatkoznak egyelőre, úgyszólván mindenki kárhóztatá a fejedelem tettét, és szomorú előérzettel edzé szívét több hasonlóhoz. A fájdalom s a meglepetés első sajgó szívszorulatai tágulván, ki-ki szokott élte fonalát fűzé odább; a fiatalság régi gyűlhelyeit kezdé látogatni; de az azokat más körülményekben körülsugárzó élénk kedvcsapongás hibázott.

Orsolya nemsokára párologó tálakkal raká meg az asztalt.

Tolcsvai szembe ült Bethlennel, kinek arca halványabb volt a szokottnál. - Farkas - kezdé ez a részvét kifejezésével szép vonásaiban -, mély-e a seb, melyet kaptál?

- Szót sem érdemel - felelt Bethlen -, csontot nem sértett, s anyámnak csallhatlan gyógyszere máris sokat könnyített fájdalmamon. De hol Abafi? Nekem ígérte idejöttét.

- S ő sértetlen maradt? - kérdé Kenderesi, egy komoly tekintetű szőke ifjú, gazdálkodván magának az előtte párologó tálból.

- Most igen - felelt nevetve Bethlen -, hatalmas vágást ejtek vala karján, de kardom lapjára fordult, s a felelet reá ez volt - folytatá, karjára verve tenyerével.

- Én az Abafi bátorságát s erejét - jegyzé meg Tolcsvai - tudom becsülni; megvallom, ha azon neme a bátorságnak, mely a kar erejében áll csak, egyedül létezik, mintegy elszigetelve, s a bátorság más, nemesb nemének híján, nem sokat tartok róla; a durva gladiátort csak megvetni tudnám.

- Hibázasz - szól Bethlen -, ha benne csak gladiátort látsz; ő a szó nemesb értelmében is tud bátor lenni: mutatja azon félelmetlen nyilatkozás a gyűlésben s a fejedelem előtt, mely, adja az ég, vesztére ne vezesse.

- Én egyszer bámultam lélekjelenlétét - mond Kenderesi. - Tudod-e, Tolcsvai, a belény-vadászaton, midőn egy folt belényt azon borzasztó magasságról a mélységbe ugrattunk? Ő legelő volt, szélsébséggel űzött két belényt maga előtt emelt kopjával, midőn hirtelen, alig kétlépésnyire tőle, ásíta az örvény feléje. Én közel valék, s elvesztettnek hívém. Ekkor hirtelen kantárrántással ada más irányt lovának, s mentve lőn. De ím, itt jó. Isten hozott, Olivér! Jer közénkbe, csillog a piros bor a kancsókban előttünk, s van ok búfeledésre, jer!

Abafinak egész tartásában valami különös volt; aki őt tegnap látta, alig ismert volna reá. Egyszerű barna zekéje nyitva állott ingének felső részével, s láttatá széles, domború mellét; kardját egy szögletbe veté, veres süvegét az asztalra; arca lángolt, szemei szikráztak; leveté magát egy szalmaszékbe, közel Bethlenhez, némán nyújtva kezét neki különös kifejezéssel arcában, melyben részvét s vad dac valának vegyülve.

- Isten köztetek! - mond Tolcsvaihoz fordulva.

- Igen, bort ide, és sokat... Mit is tehetünk jobbat! - mond vad kacajjal. - Rossz ez a világ, gyáva és aljas. Aki itt jobbulni akarna, csörgősüveget kellene rakni fejére... Bort, mondom, bort!

Bethlen s a többiek bámulva szegezték reá szemeiket.

- Mi lelt, Olivér barátom? - mond az első. - Szólj! Mióta vér folyt közöttünk, szorosabban van szívem hozzád csatolva; felelj, mi a baj!... Őrt álljak-e egy zordon éjjel helyetted vagy megvíjak tizzel éretted? Mi bánt?

- A világ, az emberek, magam s minden - felelt Abafi, az asztalra ütve öklével, hogy a kanták táncoltak körül. - Egy fejedelmi gyermek öleti le hazánk első férfiai; egy gyermek szabja árát a Mikola Margit öleléseinek, melyek ördögöt istenítnének.

Bethlen fölemelkedett helyéből, kérdőleg függesztve szemeit a szólóra.

- Nem téged értelek! - mond ez, kezét nyújtva. - Hah, pokol, hogy ezt kell látnom s túrnóm! Gyáva félelem fogja el az ősz férfiakat, kik a had viharai közt váltak azokká, s mindez kiért, miért? Ah, hagyjatok hallgatnom, mert szégyenleni kezdem, hogy rokka helyett kopját szorítok markomba... Bort, mondom, bort! - S az előtte álló kancsót felragadván, utolsó csöppig kiüríté s egy szögletbe vágta, hogy cserepei szétugráltak a szobába.

- Ördögöt! - kiált fel Tolcsvai. - Te hadat izentél az emberiségnek, Olivér? Tudod-e, hogy veszélyes időkben kell helytállani az észnek? Hideg erő s fontolás ellenmérge az erőszaknak, nem bosszú, mely szavakban árad; s nemde Abafi-vér foly ereidben?

- Értelek - felelt Olivér -, az Abafiai hűsége ismeretes. Nem gyűlölöm én Báthorit; de irtózom tetteitől, melyek minden szívet elidegenítenek tőle; s gyűlölöm Gesztit, az olaszokat, kik körölte sűrőnek, s elébb-utóbb vízre viszik a habozó, ingatag fejedelmet... Legyen hideg, ki tud; én nem tudok. Egy pokol lángja fészíti keblemet, s amit visszafejték óriási erővel öbleibe, most tör ki.

- Tudod-e, barátom - szól közbe Kenderesi -, jó lesz egy kis higgasztóval élni; ha forrásban a vér, hűtni kell: hűlt erő az igaz erő.

- Bor - mond Abafi - s szép leányok! Ez kell nekem most, nem egyéb.

A fiatal urak tovább is folytatták beszélgetésüket. Olivér lángolt; minden szava, minden mozdulata különös elegyét képezé a férfias méltó rezzentségnek s a nem férfias gyáva panaszkodásnak. A bor nem könnyen ártott nekie, de mégis jelenben némi hevülést érte tőle.

Míg így beszélgetének, a kis Tóbiás besuhant az ajtón, s azon figyelmet, mellyel Mózes és Orsolya a beszélgetőkre ügyeltek, vagy megállva hátaik mögött, vagy kifordulva kívánataik teljesítésükre, igen tudta használni; szétjártatá nagy kerek szemeit a szobában, az asztalon, a székeken, az ablak párkányain, míg végre a pohárszék tetején biztosított mézesmáglyán nyugodtak meg, mely vágyainak világítótornyaként pillongata reá a magasból. A kis Tóbiás azon csintalan összeszedésével arcának, mellyel a gyerekek a figyelmet kívánják kerülni, emele föl egy faszéket, s közelíte vele a pohárszékhez, meg-megállva, s ha anyja vagy atyja arra tekintenek, a szék elébe vonulva, hogy kis termete azt elfödje. Így haladt ő halkkal, míg célt érve széke a pohárszék közelébe volt helyezve. Ekkor hasonló ügyességgel a kis lócák egyikét emelé föl, s a székre illeszté. Így a hágsó készen lévén, csendesén felmászott előbb a székre s onnan a kis lócára, emelt karral próbálgatván, ha elérheti-e a tányért.

Míg a kis Tóbiás ily csellel igyekezett a cirmosra kent csínben újra részesülni; ifjaink az asztalnál nekihehvültek már, s főként Abafin egészen látszható volt, minként igyekszik elméjét elszórni s magát hajdani szenvedélyeinek átengedni. Nemsokára hangos hahoták s nem a legillendőbb tréfák válták fel a komoly indulatok kiömlését, mint ilyen helyeken s bor közt gyakran történik.

Ekkor nyílt meg az ajtó, s két férfiú lépett be leemelt süveggel, szótlán foglalva helyet egy kisebb asztalnál. Az egyik barna, nagy szemű öreges ember, egészen kopasz homlokkal, bal szemét fekete szalag borítá, s állát hosszú, széles, sűrű szakáll fődé; fekete dolmány simult izmos tagjaira, melynek nagyobb részét egy bő, sötét színű köpenyeg burkolá el; a másik fiatal, hadi tekintetű fickó volt; mindkettőjüknek álla sötét kendővel lévén körülkerítve, vonásaikat csak félig lehetett kivenni.

Orsolya mérges tekintetet vetve a bejöttekre, valamit súgott férje fülébe. Mózes azzal az arckifejezéssel, mely a kénytelen szívességet jeleli, lépett közelebb hozzájuk, kik halk hangon bort és sajtot parancsoltak.

Míg a tisztos kovácsné a vett parancs teljesítésére sietett, Kenderesi fölkelt az asztaltól. - Barátim - mond -, tudok egy jó helyet közel a vár falához a Közép kapu felé, Sára asszony nál, hol jó bor s szép leányok, jámbor teremtések vannak. Itt - folytatá megvető tekintetet vetve a bejöttekre - fellegesedik az idő. Ki jó velem?... Abafi... bor s leányok! Jer!

Mindnyájan felugrottak. A kis asztal mellett ülő, fiatalabb férfiú összeszorítá ajkait. - Ebben a pillanatban nyúlt fel kezével a kis Tóbiás, lábujj hegyen emelkedve, a pohárszék tetejére. De Mózes uram is ekkor vette észre, miben jár a kis ház örököse; s lekerítvén nadrágszíját, azzal a kárvágyó mosollyal, mely némely szülőknek sajátjuk, ha gyermekeiket csínben érik, közelített feléje. A kis csenész hátratekintett, s atyjának szándékát észrevevén, hirtelen el akarta bocsátani a tányért; azonban elvesztvén egyensúlyát, azzal együtt, melybe fogódzni akart, nagy csörömpöléssel a földre zuhant, s éppen az ajtó felé közelítő Abafinak lábáig hempergett fülhasító ordítással.

A gyermek jót ütött az orrán, mely vérezett; de mindemellett is Mózes gazda szíjával szeldelni kezdé, szorosan tartván a kézzel-lábbal kapálódzó fiút gallérjánál, kinek az ajtón bejövő Orsolya segítségére érkezett, minden erejéből igyekezvén férjét lecsillapítani. Abafi darabig szótlán nézte a sajátságos jelenetet; arcán komoly felleg vonult el, úgy tetszék, mintha mély gondolatok lepnék meg, mintha valami kétes visszaemlékezés világolna agyában. - Ne kínozzátok a szegény gyerkőcét! - mond érzékeny hangon. - A kárt megfizetem én. - Ezzel a többiekhez fordult. - Isten veletek! - folytatá határozott hangon. - Én itt maradok.

- S te nem jössz? - kérdé Bethlen.

- Nem! - felelt Abafi kurtán.

- Nem? S miért? - mond Tolcsvai s Kenderesi egyszerre.

- Ej - szól Bethlen -. hagyjátok! Ő nem jó, ha kimondotta; ismerem az Abafi-főt. No - tevé hozzá nevetve -, Isten veled, Olivér!... máskor...

Ezzel mindnyájan kimentek. Abafi csendesen foglalt helyet a kemence mellett.

- Mi az idő, Orsolya? - mond, magához intve a kis Tóbiást s simogatva képét.

- Tíz óra lesz már - felel ez.

- Még egy negyedórát pihenek itt - mond Abafi -, aztán hazamegyek.

A férfiak a kis asztal mellett suttogva beszélgetének együtt; az ifjabb néha-néha Abafira szegzé szemeit, s tekintetének vad lángja mély gyűlölségre mutatott. Nemsokára fölkeltek, s elhagyták a szobát.

Mózes bizodalmasan közeledett Abafihoz.

- Uram - mond -, vette-e kegyed észre ama két bagolyt a kis asztal mellett?

- Nem először - felelt a kérdett. - Mi közöm velek!

- Nem tanácsképpen szólok, uram - folytatá Mózes fél suttogó hangon -, de ezek nem jóban járnak.

- S hiszed-e - viszonzá Olivér mosolyogva -, hogy két ily nyomorult megijeszthetne?

- Azt nem, uram, de ki tudja, mi a szándékjuk, s hányan lehetnek!

- Ne aggódjál, jó gazda - folytatá búcsúzva -, lelkem tiszta, kardom éles, szívem helyén: mitől tarthatnék?

Mózes rázta fejét. - Én gyanítok valamit, de lelkem nyugodt, mert kimondám. Jó éjszakát! - folytatá, búcsúzva a távozó Abafitól, ki eközben kardját köté fel, valamit nyomván a kis Tóbiás kezébe, kinek arcát örömsugár borítá el.

- Jó éjszakát! - viszonzá Abafi.

SIKOLTÁS

Én egyedül vagyok ellenséged, nem más.

Corn. Nepos

Csendesen, mély gondolatokba merülve haladott Abafi a Búza utcán végig; a Torda utca szögleténél balra térve a piac felé vevé útját. Méltán bámulhat az olvasó hősünken, ki úgyszólván visszaesve hajdani szenvedélyeibe, lépett a Mózes szobájába, bort s leányokat óhajtvá, s midőn talán némi keserű érzéssel láttuk őt egy kétértelmű ház felé indulóban, egyszerre megáll, s elhatározottan kinyilatkoztatja, hogy nem megyen.

Ily visszaesések könnyen magyarázhatók. Nemegyszer süllyedt ő rövid időre régi életmódjába vissza; s nem mindig volt azon lelki éberség örként gátlója önfeledésének, mely most tartóztatá hátra. Dicséretére állíthatjuk azonban, hogy darab idő óta minden ily visszaesés, ha az indulatok ingerültsége eloszlott, neki fájdalmat okozott; s azon keserű érzés, mely őt meglepte, midőn lelke mámorából ébredt, mindig élesebb, mindig fojtóbb lőn; s így azon erő, mely száguldó szenvedélyeinek legyőzésökre kívántaték, mindig edződött, a legtermészetesebb úton.

Míg egy rossz vagy aljas tettnek megbánása neki kevesebb fájdalmat okozott, addig nehezebben is tudott annak ellentállni; de mióta mélyen szívében feszültebb húr pendült meg: a rossz tett megbánása által okozott fájdalom előérzete, mintegy segédje azon erőnek, mely kívántaték, hogy indulatinak ellentálljon.

Többször az életben egy csekélységnek nagy következései vannak. A büszke ember hányszor tulajdonítja egyedül lelki fönségének s erejének néha egy kis körülményke következményeit.

Gondolhatta-e Orsolya asszony, midőn gondosan szeldelé a tordai pogácsát vendégei számukra, hogy ezeket a kis Tóbiás fogja megtizedelni, s hogy e tettének következménye egy ember fejében oly eszmének fog életet adni, mely őt a helyes útra téríti, ki talán megízéltvén újra az aljas örömet, örökre elveszett volna a jónak?

Midőn Abafi a kis Tóbiást földön látta maga előtt: eleven színekkel állott előtte életének egyik legérdekesebb jelenete, a kis Zsigának megmentése; jutott tisztán eszébe szívének, lelkének akkori aljas iránya. Emlékezett, hogy ez vala indulatinak úgyszólván napforduló pontja. Lassan, fénysugárokként világultak elméjében azon szép, nemes föltételek, melyeket még kevés napokkal ezelőtt oly forrón ölelt kebléhez: miként hívé, hogy lelke nemesülhet, s gondolá, hogy halad óriási léptekkel a tökélynek. Szorulva érzé szívét, szégyenleni kezdte, hogy abban oly kevés erő van azon az úton, melyet tüze ki magának, megmaradhatni. - Nem - mond szép felhevüléssel -, nem térek ki az útból többé. Mi pótolja, mi pótolhatja az életbe vissza azon égi nyugalmat, melyet jótettek öntudata önt el a kebelbe? Érzem az erőt lelkemben. Nem! Utálva legyen örökre minden aljas! S e pillanattól fogva erősen és szilárdul a rény tiszta ösvényét követem.

Így füződék gondolat gondolathoz. Abafi átlátá, hogy az, ami őt szinte visszasüllyeszté fájdalmatlan semmiségébe, még nem oly körülmény, melyet férfiú-erő le nem győzhetne.

Az igaz, hogy szégyenülten tekintett szét a gyűlésben, s látva azon sok rémült arcot maga körül, neme a megvetésnek lepte meg szívét. Első fölléptének a polgári pályán nem volt sikere. S bármiként okoskodjunk, ott tettnek sikeretlensége, mely nagy lelki erőbe került, igen

visszajjesztő, s mintegy cáfolatát tekinti első nézetre az elme azon cél helyességének, mely vezérlé tettünket. A fejedelem szavai szívét mélyen sebzék. Bár e szavak némileg helyzetének fontosb voltát jelelék ki, amit Abafi elméje igen is tuda észrevenni. Szándékának tisztasága szűz lobogásában tűnt föl képzetében; nemes volt, mint óhajta. Lelkes honfiak ügyében szólalt fel, s azon keserű érzet környezé őt, mely minden emelkedettebb kedély előtt oly ismeretes, s mely ólomsúllyal nehezedik a lélekre, midőn tetteink nemes célzása félreértetik, s midőn szép, boldogító remény helyett sivatag, lelketlen valót talál a cselekvő útjában.

Így felhevülve s visszaidézve fellengéseiből a köznapi aljnak avába, nem bámulhatunk Abafin, ha beteg, szenvedő lelke, mint a sínlő test, érzékenyebb, bántalmakra rezzenhetőbb lőn. S talán a lelkes, érzéssel teljes, bár kissé könnyelmű Bethlen célzás nélküli enyelgése őt jobb órában szintoly enyelgő tréfacáfolatra bírná, milyen ártatlan volt a megtámadás. Az a szíves közelítés, mellyel Olivér fellobbanását s annak véres következését kívánta kárpótlani, s a regényes lángoló barátság, mely a két ifjút holtig csatlá egymáshoz, elég bizonyítványa az egykori s a mostani Abafi közti különbségnek.

A Bethlenneli összecsapásban, lélektani elvekből kiindulva, visszaesést az emberismerő nem talál. A legnemesebb lelkekben vannak felhevülések, s a legjobb ember lehet pillanatokig igazságtalan, főleg ingerlett állapotban, s ha az indulat, mely vezérli, nemes. Ilyen volt minden tekintetben, amely Olivért lobbanásba hozta: növédelem, lovagi tartozás.

Az oly természetes visszaesések egyike leginkább hősünk panaszos kikeléseiben mutatkozott, s azon odaengedésben, mely őt szinte aljas örömök örvényébe süllyeszté. - A tökélynek indult Abafi mélyen érzett, hallgatott és cselekedett volna, ha azt szükségesnek látta vala; a tökély útjából kitörő panaszkodott, ingadozott szép feltételeiben, s kétségbe indult önmaga iránt; de a visszaesésnek legcáfolhatlanabb jelensége, az okokon kapkodás volt e visszaesések mentségére.

Az ő nemtője: vagy történet, vagy egy kis körülmény azonban, mint láttuk, visszaigazíták őt a helyes ösvényre, s állíthatjuk, hogy azon szép elhatározás: többé aljast nem tenni, aljast nem gondolni, nem volt még soha ily szilárd, ily erő- s akaratteljes benne, mint jelenben.

Csendesen haladt Abafi az éji sötétben; a roppant egyház szeszélyes tornyának árnya széles, reszkető vonalban olvadt keresztül az egész tér hosszá; magasról bámult le az éj kiránynéja fénylő udvarának seregéből a komoly, hadi tekintetű városra, s ezüst párázati átömlendeztek a gót torony faragásain, dicskoszorút ívezve körülök. Minden utca néma s néptelen volt, s csak azon esti nesz, mely néha suhan a légen keresztül az aeolhárfa elhaló hangjaiként, enyelgett az Abafi hallóérzékével. Egy mécesnek vereses ragyogványa látszék még a Rása-háznak nagy ablakából, kétes világot ömlesztve körüle, s egy hosszú árnyék vonult el s vissza a széles ablaknál, alkalmasint az álmatlan Cariglié. - Olivér folytatá útját. Amint a térnek majd közepe tájára érkezett, halk susogást hallott mögötte, olyat, mint a selyemszöveté a sima deszkázaton; hátratekintett, s csendes léptekkel sötét köpenyegbe burkolt lényt látott maga után haladni. Abafi megállapodék. Több bátorság s több bizodalom volt emberünkben ismert, úgyszólván óriási erejéhez, mint hogy e kullogónak követése némileg nevetséges ne lenne előtte. Azonban kardját előbbre rántá, s nyugton ment odább; alig ért a széles Közép utcába, midőn hirtelen egy sötét kapunak öbléből három ember rohant ki meztelen kardokkal. A támadók arcainak alsó része kendőkkel volt beburkolva, s öltözetük sötét színű. Olivérnek úgy tetszett, mintha kettejében a Gúti Mózes szobájában ivó kétes alakokra ismerne.

- Add meg magadat! - mond az egyik mély hangon. - Minden védelem sikertelen.

Abafi kardot rántott, s a felelet e megszólításra hatalmas vágás volt, mely a szólót azonnal földhöz teríté. A más kettő heves viadalt kezdett. Hősünk nem feledvén az őt követő rejtélyes személyt, nehogy hátul támadtassék meg, a fal felé vonult, sebes kardcsapásaival hátrálva az ellentőrekedők sűrű vágásait.

Míg így vívna kétes szerencsével, a közel Mikola-ház erkélyének egyik ablakából halk sikoltás hasított az éj csendén keresztül.

- Ördög szállt-e beléd! - mond egyik a vívók közül, félrevetvén kardját, s buzogányát ragadván elő, mellyel vad hévvel támadá meg Abafit.

- Ketten egy ellen! - megszólalt ekkor egy, Olivér előtt nem ismeretlen hang, s a buzogányos férfiú földre terült.

Abafi hirtelen torkon ragadá a megmaradott harmadikat, s visszafordult a védelemre jöthöz, kiben az őt követőre ismert. - Nem köszönöm - mond -, éji madár, közbejöttödöt; hátulról ejted el támadómat, s az nem férfias.

- Veszni hagyjalak-e? - felelt az ismeretes hang, félrelépve. - Egy ellen nem védnék. Orgyilkosok ellen nincs lovagi szabály.

- Te vagy! - szolt Abafi észrevehető meglepetéssel. - Te! Nem kértelek-e - folytatá szelíd, de mégis szemrehányó hangon -, hogy ne kövesd minden lépteimet?

- Taníts meg előbb, érzéketlen, arra, hogy ezt tenni tudjam - felel a segítségére jött szép ifjú, s mély bánatos kifejezés ült keleti vonásain. - Nem kívánok én semmit, Olivér, de míg vér buzog ereimben, a nap, mely éltemet világítja, te vagy! S mégis mi csekélység az ahhoz mérve, mit én tehetek, mit te cselekedtél s cselekszel!

- Elég! - mond Abafi kitérőleg. - Elég! - Ekkor kezét nyújtá az ifjúnak, s mondhatlan szíves-séggel hangjában folytatá: - Nincs balul véltve, te jó, hív, hálás lélek, de távozzál; jó éjszakát!

A kétes lény hallható zokogással távozott, Olivérnek kebléből önkénytelen sóhaj emelkedett.

- Te pedig - mond megtámadójához, ki meredten, mintegy kővé válva veszteglett vasmarkának súlya alatt -, harmadrésze azon nyomorult egésznek, mely Abafival akart mérkőzni, igen kicsiny vagy bosszúmra! Sem a te, sem a küldőd, sem társaid nevöket nem vágyom tudni. Itt - folytatá, erszényét a porba vetve -, emlékezzél ezen órára, melyben kezem tartott kőszoborként maga előtt! - S ezzel egyet fordítván rajta, a két másikra zuhantá, s távozott. A védelmére jött ifjú másfelé vevé útját.

Ekkor fölemelkedett a lesújtott orgyilkos, fél ülő helyzetben öklére támaszkodva; arcán a dühösség lángja lobogott, s felragadván törét, Abafi után hajítá; a tör ennek füle mellett sivített el, s egy-két lépésre előtte fűrődött a földbe.

Abafi egy lépést tön hátra, megállt, s hosszú, megvető tekintetet vetve a nyomorult gyilkosra, szótlán távozott el.

Az ifjú hirtelen felkapta a tör a földről, s a gyilkoshoz sietett.

- Ne bánts! - kiált hátra parancsoló hangon Abafi. - Távozzál!

Az ifjú a tör keblébe rejtette, küzdeni látszék magával, s vontatva távozott el, mintegy varázshatalomtól nógatva.

- Én, én egyedül vagyok ellenséged, Abafi - rebegte a gyilkos -, én, s leszek, míg vér forr ereimben! Atok reád s minden lépteidre, nyomorult. - Utolsó szava szinte fuldokló volt, s fájdalmasan hánykódott a földön még pihegő, vérbe ázott társai között.

A MIKOLA HÁZ

Különbözők, de kedvesek mindketten.

Moor

Vannak arcok, melyek nemzeti bélyeggel bírnak, s mutatóványai azon öszves családi arckifejezésnek, mely egész nemzet többségében feltűnő. „Ha angolt akarsz látni - mond Utsi -, nézd Master Bloomot; a hosszas arc, a kiálló hólyagos, igen világos szemek, verhenyeges haj, hatalmas orr, az ábránd elszórtság egész lényén s lelkesülő vonalai arcának, ha tárgya hevíti, benne egy tekintetre megismertetik az angolt. Vagy Don Velasco Hermosót tekintsd, s ha a kevély castiliaiban spanyolt akarsz megismerni, nézd barna, gömbölyű arcát, sötét, kerek szemeit, az egyenes, inkább rövid, mint hosszú, tompa végű orrot, a dagadó ajkakat, a méltóságot lépteiben, a keresettséget mozdulataiban s az egész alakján szétsugárzó rátartást - s őt azonnal spanyolnak fogod látni.”

Így vannak egyes családok, egyes háztájak, melyeket ha megismerünk, általános képzetünk leendő egy egész nemzet bizonyos osztályának háztartásáról.

Ily mutatóványi vagy mintacsalád volt Erdélyben a Mikola ház. Ki ezt látta, annak alkalmasint lehete általános képzele minden gazdag erdélyi család háztartásáról, szokásairól, kedvtöltéseiről azon korban, melyben történetünk mozog.

Akár falun, akár városon mulatott ezen érdekes család, feltűnt körében azon egyszerű szíves emberszeretet, a fitogtatás nélküli vendégbecsülés, azon bájló mód, mely mindenkit kényelmes helyzetbe tud tenni, s kevés percek alatt házinak, ismerősnek varázsolja a legidegenebbet. Gazdag aranyozott bútorok, nagy értékű szőnyegek, nehéz selyemkárpitok; ezüst a legnagyobb bőségben, szinte minden szükségre, még konyhaedényekre s lópatkókra is használva; számtalan cseléd, az akkori ízlés szerint kiálló színekbe öltözve; egypár óriási csatlós, apródok, írkok, tisztek, számtartók, kulcsárok; egy tisztos, vidám tekintetű, nyájas udvari lelkész s végre az udvari bolond mint szükséges kiegészítő része az akkori fényes háztartásnak.

Nyárban nyitott ajtó, ablak; könnyű, többnyire selyem- vagy rázsaöltözetek, nyertő ló az udvaron, ugató ebek sokasága s egy barna, kurta, zömök pecér hosszú kürttel s rövid vaskos lábakkal, ásitva a sötét kapu homályában.

Télben meleg, lobogó tűz a nyitott, szeszélyes alakú kemencékben vagy falba vájt kandallókban. Csinos, bő, finom prémzetű téli öltözetek. Egy tágas leányok-szobája, a nyitott kandalló körül gyűlt, fonó asszonyokkal, kik víg mesélgetéssel üzik a hosszú téli est unalmait, s köztük néha az annyira ismert, erdélyiesen holtig szép, éltes háziasszony vagy mosolygó, rózsapiros, galambszelíd leánya. S mind e kedves, házias jeleneteken a szép egyetértés, a gondos rend s a magyar otthonosság bájló ihlete állt ragyogva; a fagyos udvarról belépő, zúzos bajuszú vadász vagy lovaglásából csatakosan hazatérő, kedvelt, várt és félt háziúr, számtalan mosolygó arctól fogadva, s az udvaron borzas, fülhegyig burkolt medve- vagy belényvadászok izmos kopjakkal, toporzékoló, apró lovakon.

Nem volt Erdélyben látogatabb, szerettebb, becsültebb háznép akkor, mint a Mikola ház, s oly varázssal bírt azon kedves elfogadó szellem, mely rajta előmlött, hogy ki-kí azt magáénak tekinté. Jólesett a szelíd hölgynek, ha szép dolgozással szaporíthatá ékítményeit; a zordon vadásznak, ha őzet aggathatott a konyha előtti fogásra, vagy buzogányt, kopját cserélhetett az

öreg Mikola Miklóssal, kinek arca az ő mindenkori vidám, kényelmes, egészséges kifejezésével szinte jólesett a szemnek.

Mikola Miklós mintegy ötvenhat évű, középtermetű, teljes, erős, ideges férfiú volt, félig őszebe vegyült s a feje tetején igen ritka haját többnyire gazdagon zsinórral terhelt bársonysüveg födé, melyet csak asztal előtti s utáni imádság közben s az egyházban szokott leemelni. Arca kerek, piros, egészséget lehelő s igen vidám kifejezésű volt, kék szemeiben a szívesség sugárzott; szép horgas orra, ép fogakat előtűntető ajkai s többnyire redőtlen homloka azon kellemes érzést idézék elő, mely az embernek oly jólesik valakinek ellenében, kit többnyire vidámon talál.

Mint mindenütt azonban, úgy a Mikola háznál is emelkedtek fellegek néha, melyek a házi csend, az otthonos örömök egét, mely ez életvidor család fölött boltozott, alkonyíták. Margitnak férje, Gyulafi Bálint történetünk kezdete előtt négy évvel hunyt el; nemsokára követé őt Mikola Miklósnak neje, Abafi Mária, Erdély egyik legszebb s leglelkesb asszonya. Mindkettőnek halála mély gyászba borítá nemcsak az egész családot, de az egész háznépet. Ezek az emberek nem úgy örültek, mint mások. Volt valami összes s valami sajátságos e közös bánatban, melyben az utolsó cseléd is részt vőn. Az első fájdalmat később ábránd komolyság követte, s végre az idő enyhíté, s a Mikola családba az otthonos öröm köszönt be újra.

Egy fia s egy leánya volt Mikola Miklósnak. A fia jelenben alig tizenhat évű, Báthori Zsigmond udvarában nemes apródi szolgálatot tett, s majd mindig a fejedelem közelében volt, hol találkozunk véle. Leánya, Margit, Gyulafiné (ezt is láttuk a Mikola-ház erkélyében), a szép özvegy, mintegy huszonhét évű lehetett.

Margit egy volt azon ritka, regényes lények közül, kik mindenütt, hol megjelennek, élénk érdeket s tündéri bájot terjesztenek magok körül. Szépsége, a méltóság, mely őt körülsugárzá, bizonyos eredetiség minden mozdulatában s tettében őt a köznapi világtól elválasztva, mintájaként jövő, felvilágosodottabb század élőinek tünteté elő; s ezen átszivárgás a jövőből a jelenbe oly hajdanszerű, oly szabályteljes alakban mutatkozott, hogy benne egykori századok asszonyát jövő századok világtól körülfényelve lehetett képzelni.

Volt valami Margitban, ami távol tartá a legmerészebbet. Nem kevélység, nem hidegség, nem tekintetnek méltósága, hanem azon báj, mely varázsihletként sugárzott ki belőle, s nemét a mesés igazságnak képezé.

S e lelkes, remekmű lény, kinek minden tette hibátlan, minden mozdulata festői, minden hangja égi, nem volt szerencsés. Feltűnt valami benne, főként fiatalabb korában, mondhatni túlvilági, földön nem honos, ami okozá, hogy őt földi öröm egészen boldoggá nem teheté. Alig tölte be tizenhat évet, mikor férjhez ment. Férje gazdag, szép, talán jó is bizonyos tekintetben, de könnyelmű ember volt. Se nem érté, se nem méltánylá nőjét, kit atyjának óhajta s nézetei vezetének karjai közé. Egy fiacskájok volt, ki Gyulafi távollétében jött világra; s úgy látszik, azon hev ragaszkodás, azon szenvedélyes szeretet, mellyel Margit a kisedhez viselteték, őt honosítani kezdék a földön, s kibékíteni sorsával; de férjének halála előtt még elveszté fiacskáját. Az udvari pap meghittjeinek megjósolá a gyermek halálát jóval előre, mire őt különös körülmény indítá. A kis Bálintnak jobb vállán születésekor kis fekete kereszt való látható, mely különös és sok beszédre alkalmat adó jel azonban születése után néhány hét múlva eltűnt, s a fiú, bár vonásaiban keveset változott, jóval szikárabbá lőn.

Férjének halála bizonyos ábránd komolyságot árasztott Margit képére. Ő Gyulafit talán sohasem szerette; de oly hibátlan teremtség, kinek egész lelke csupa gyöngédség volt, nem élhetett ily közel viszonyban valakivel anélkül, hogy lelke teljes erejéből ne igyekeznék azzal a képzetel megbarátkozni, hogy szíve is vonz férjéhez. A lelkes hölgy e hármasság vesztés után is

nem volt megtörve; s habár az emberismerő bizonyosan erőtetésre akadt is reá egész magaviseletében: a többség benne mégis a komoly ugyan, de nyájas, semmiből magát ki nem vonó háziasszonyt, a mindenkihez illően szíves hölgyet találá. Sokan igyekeztek a gazdag, felséges özvegynek szerelmét megnyerni, de célt távulról sem értek; s ami ezen egyetlent oly kíváncsólág különbözteté több nőtársaitól, az volt, hogy őt egy visszaidézett kérés sem gyűlölhette. Mindenki szinte nevetségesnek tartotta Margit ellen szólni vagy őt hibáztatni; oly önkénytelen, oly legyőző volt az irántai közvélemény.

E feltűnő tulajdonokat Margit egyrészt lelkes anyja nevelésének, másrészt veleszületett gyöngédségének köszönheté. Hamari özvegysége s anyjának halála őt jókor önállóvá tévék. Az öreg Mikola sem volt ment azon tartózkodástól, mely Gyulafinak ellenében önkénytelenné vált; s így azon elsőégi viszonyt akaratlan s öntudatlan gyakorlá Margit, mely egy családban a feltűnő tulajdonokkal jár, akkor is, ha ezeknek birtokosuk idejére fiatalabb azoknál, kikre lelkének fönségével hat.

E két gyermeke mellett volt még Mikola Miklósnak egy közel rokona, Csáki Gizella a háznál; tizenöt évű leánya, ki, gazdag szüléi elhalván, Mikolánál mint nagybátyjánál s gyámnokánál lakott. Előző szelídséggel s rokonszeretettel ölelte az angyali gyermeket Mikola s lelkes leánya, Margit, ki özvegysége óta atyjánál tartózkodott.

Ha Gyulafiné, mint idomteltjes szobor remekebb korból, hajdanszerű, tisztult, szabályos vonásaival, szobrászi tagjaival, visszaemlékezetként művészibb századra, lepte meg a nézőt: Gizellában, az egész női, gyöngéd Gizellában is sajátos érdek volt. Mint a fejlődő róza, mely a tavaszi harmat gyöngyeit szívja először félig nyílt kelyhébe; mint a madár, mely anyafészekben első kirepte után pihen, körülbámulva azon légkört, melyet egykor szabad országgént hasítand szárnyacskaival keresztül; mint a lázas betegnek első éber gondolatja, mely őt magának az életnek s kedveseinek adja vissza: oly varázs, oly tündéri báj ömledt el e bájos gyermekben. Érzékeny a szó legszebb, legnemesebb, lágyabb értelmében: olyan volt szíve, mint az aeolhárfa, melyet egy gyöngye szellem sóhaja hangokra olvaszt. Ami mást komollyá tett, az a Gizella sötétkék szemébe könnyeket csalt, s mi másnak édes kinnal szorítá keblét, az őt felmagasztalá, túltevé a világon. Egy angyal volt ilyenkor, akin át- s körülsugárzék a mennyek mennyének dicse. Tagjai mintha nemesb anyagból olvadtak volna össze; érzékei mintegy kapcsolatban lévők égibb, emberen túlibb szellemekkel, oly finomak, oly benyomást fogadók, oly hirtelen izgathatók valának. Félték külső veszélyekkor: egy csattanás elejté lábáról, egy ismeretlen fény remegésbe hozá, s mégis poklát a kinnak tudá szótlán hókeble alatt szendergetni.

Ártatlan, mint angyal, tiszta, mint a lilium tavaszi leple. Ő mint tizenöt évű, gyermekebb volt sok nyolcévűnél; oly tisztult, oly szentesült volt e kedves teremtés, hogy mindent átlátszóvá szűrte, megnevesített maga körül, s a legdurvább szóhajtó nemét a védhetlen varázsnak érzé körében, mely őt tiltá ezen égből szállt előtt illetlent vagy szögest vagy tisztátlant szólni, bár szólhatott volna bátran; mert neki, a tisztának, minden tiszta volt.

Abafi Olivér, mint egyik legközelebbi rokona a Mikola háznak, megjelent ott néha, már igen fiatal korában s atyja életében. Első megjelenései a Mikola háznál egészen érdek nélküliek voltak. Sokkal fiatalabb volt az öreg Mikolánál; vadabb, neveltelebb, mint hogy a lelkes Margit, vagy annak később férje is, ki bár szeszéllyel teljes és könnyelmű, egy volt Erdély legműveltebb ifjai közül, vele örömmel társalkodhatnék. Ő a Mikola háznál többnyire a szótlán, asztal végén ülő, bús magyar szerepet játszá, duzzadt arccal, melyen könnyen látható volt, mennyivel jobb szívvel mulatna bagoly gunyhójában vagy ismert kopók s agarak társaságában.

Az öreg Mikola volt első, ki az akkor ép, ideges, elhatározott tekintetű gyermekre figyelmes lön, s másokat is figyelmeztetett; de mindemellett is Abafi sem kedves, sem kedvetlen jelenés nem volt, s egy maradt azon szánandók közül, kikről, elmentük után, a jelenvoltakat elszám-lálván utoljára szokjuk mondani: „ő is itt volt”.

Azonban az emberismerő, ki e durva gyermeket némi figyelemre méltatá, veheté észre, mint függeszti ájtatos bámulással olykor nagy, sötét szemeit Margitra, mint örül, ha ez megszólítja, milyen kész lángoló arccal parancsit teljesíteni, s hogy mindez nem azon gyöngéd szerelmet lehelő odaolvadással, hanem egy nemével a remegő tiszteletnek történik, mellyel néha tanítvány viseltetik oktatója iránt, kitől félni tanult, de kit tisztel is, s kinek kedvét keresi, mert jóváhagyásával tisztelve érzi magát.

Szinte lehetetlen gondolni, hogy a bár ritkán megjelenő, de iránta mindig egyaránt hév tiszte-lettel viseltető Olivérnek legfiatalabb korában s durvaságának ellenére is szinte fellengő, bár többnyire néma hódolását Gyulafiné észre ne vette volna. Az a Margit, ki senkit meg nem kü-lönböztete, ki mindenkihez angyali szelídséggel s méltósággal teljes nyájassággal viseltetett: Abafi iránt némileg el látszék elveitől térni. Az igaz, hogy iránta sem volt melegebb, közelítőbb, sőt talán hidegebb, figyelmetlenebb; de mivel őt mégis észrevette, mivel néha önfeledéseit, helytelen tetteit mentegeté; mivel néha egy- vagy másnak teljesítésére felszólítá az úgyszólván megvetettet, senkitől észre nem vettet, s ki iránt legközelebb rokon bizonyos felsőségi viszonyt vevének föl; ezt Abafi természetesen mint megkülönböztetést tekinté, ha nem is maga iránt, legalább a mások vele bánásokkali egybehasonlításban; s ebből világos, hogy Margit csak az Abafi szemében tért el szokott módjától, a valóságban mindig hasonló maradt magához.

Atyjának halála után Olivér gazdag birtokába lépett. Féket eresztvén ekkor szenvedélyeinek, mindig mélyebben és mélyebben süllyedt. Aljas cimboraság, durva kedvtöltések tölték be a napok s éjek mámoros hézagait. Csak vadászat s lovaglás válták fel nemesb foglalatossággént néha az előbbieneket, s edzék meg benne azon természetes makacs bátorságot s azon szinte óriási testi erőt, melyek természet ajándékai valának. Ritkábban jelent meg a Mikola-háznál, hol az öreg Mikolának jól vélt gúnymosolya s a lelkes Margit csendes, szomor, feddő tekintete terhére valának. - Így haladt több idő szennyes örömök közt, aljas körben átélve vagy áttom-bolva, nem egészen világos percek híján, addig, míg őt ezen történet elején a fejevári úton találtuk először. Ezen idő óta láttuk gondolatainak menetelét, s e villámsugára egy nemesb iránynak lelkében őt újra a Mikola-házhoz kezdé vonni. Tündér fénykörében tiszta erkölcsisé-gének állt újra Margit előtte, gyermeki éveinek bálványa, kit félt és imáda; serdülő fiatal-ságának horgonya, mely őt szebb, nemesb világhoz ragasztá, s Kolosvárt létekor már majd mindennapos volt a Mikola-háznál.

Gyulafiné igen jól ismerte azon szelíd hatalom erejét, mellyel ő Olivért hódolásra bírta, s némi érdeket kezdé keblében sejdíteni, már Kolosvárra érkezte előtt is, oly ifjú iránt, ki csupán lelki erejének sugallásából önállást kezdett nyerni magának, alapot lépteinek, irányt gondolkozá-sának. Margit érzé magában, hogy ő nem volt üres, szótlán személy e nézőjátékban; tudta, hogy egy tekintete, jóváhagyó mosolya, kézszorítása minő hatásúak; tudta, hogy egy szava szívesen adva s a maga helyén nincs elveszve soha. Bámulhatunk-e, ha mindezek összevéve érdekessé tévék előtte azon férfiút, ki közfigyelmet kezdett gerjeszteni, s kinek minden tette jóslás volt nagy jövőndőre.

Ritkán fejlik érdek férfiú iránt asszonyi szívben azon gyöngéd szellemi elegyék nélkül, mely az arcra bíbort, a szívbe melegebb dobogást idéz elő; s így nem lelke egyedül Margitnak, szíve is részrehajlóvá lön Olivér iránt. Talán nem volt szerelem, amit Margit érzett, de bizonyosan igen rokon indulat a szerelemmel. Sokszor kétség keletkezett a hölgy kebelében iránta. Lehet-e

ember nemes valaha, ki már nemtelen, aljas volt egykor? Megbírja-e földi kebel azon harcot, mely szükséges, hogy valaki úgyszólván önmagából nemesüljön ki? S e kétség őt komollyá tevő pillanatokra. De a hölgyi szívnek sajátja azon bizodalom, mellyel ragaszkodik az iránti képzeihez, ki érdekes előtte. Így Margit is bízott Abafiban; kezdé hinni, hogy ő győzend, s lelki ereje letiporja végre minden aljas szenvedélyek rugodzásait: s e hiedelem nevelé, magasztalá, edzé azon gyöngéd részvétet, mely őt kegyencéhez vonzá; s néha ejte szót, villant tekintete, emelkedék sóhaj, melyek gyaníttaták, mennyire érdekes Abafi előtte. Annyi bizonyos, hogy Margit önérzetei iránt nem volt tisztában, midőn már némelyek bizonyosnak hitték, hogy ő Olivért szereti.

Abafiban azonban ily indulat nem volt. Gyermekkora óta Margittal növekedvén, legközelebb rokona a háznak; szeretetében valami testvéri, valami egészen szellemi volt. Ő, mint föllebb is láttuk, Gyulafinénak lényét még fellengőbb szempontból fogta föl, mint a többi látogatói a Mikola-háznak. Már azon ájtatosság neme, mellyel ő Margitot tisztelé, minden földi vágyat kirekesztett kebléből; s bár különös, de mégis igaz, hogy ő nem hihette, hogy Margit valakit szerethessen a szó földi értelmében, s a szentségtörés egy nemének hitte volna: az inkább anyaként tisztelt iránt hiú vágyakat édelgetni keblében; azért változhatlan tartózkodás jelelé azon ájtatosságot, mellyel ő Margitnak hódolt, s melyben a nemnek különbsége egészen ki volt feledve.

Leghűsebb s -zártabb Olivér iránt a kis Csáki Gizella volt. Tudjuk, hogy ő volt első, kinek Abafi szemébe tűnt, midőn a Mikola-ház erkélye alatt ellovagolt. Ha a vidám Judit ezt néha enyelgésből emlité Gizella előtt: fülhegyig felpirult, s néha meg is haragudott. Ha Abafi megszólítá, úgy látszott, mintha szégyen borítaná el, s a vidám gyermek Abafi jelenlétében szinte duzzadt s szótlán volt. Margit azt hitte, hogy ellenállhatlan idegenkedés az, amit Gizella Olivér ellen érez, s ez sebzé őt. Nemegyszer szólt magasztalva róla, Gizella lesüté szemeit s hallgatott. Szembetűnőleg kerülé az Abafi társaságát, s ha néha történetesen szeme a deli, gyönyörű ifjún nyugvék: hirtelen megszégyenülve kapta le róla.

Sokan különbözőül magyarázták a serdülő szűznek e különös magaviseletét. Tudni, hallani kellett neki a Mikola-háznál Abafinak előbbi rendetlen életét; s gyöngéd tisztasága lelkének kellemetlenül lehetett érintve oly ember jelenléte által, kit ő megromlottnak hitt, bár Gizellának arról, mi a romlottság, tiszta képze nem volt, s ő attól csak mint ismeretlen rossztól borzadt. Már azt hitte, hogy talán Abafinak kevés figyelme iránta okozá e visszavonulást: mert Olivér úgyszólván rá sem nézett, s őt egészen mint gyermeket tekinté; s mind megszólításban, mely ezeriben egyszer történt, mind enyelgéseiben volt valami, ami Gizellának ellenében csak gyermekhez szólt.

Sem dicsérni, sem gyalázni, sőt még említeni sem hallá senki Gizellától Abafit, mióta többször járt a házhoz; s ha néha víg kedvvel beszélgetett leánytársai között vagy a fiatalabb férfiakkal: Olivérnek csak meg kellett jelenni, hogy Gizella azonnal elnémuljon.

Egyszer kérdé Margit: miért gyűlöli Abafit, aki, bárminő megromlott is lehetett egykor, most egészen megváltozott, s egy a legérdekesebb fiatalemberek közül Erdélyben.

- Én nem gyűlölök - felelt lesütve szemeit Gizella - senkit. S mi érdeke lehetne ily gyermek becsülésének Abafi előtt, ki engem észre sem vesz?

- Okát én sem tudom megfogni - viszonzá Margit -, de azt hiszem, becsülni fogod, ha mélyebb tekintetet vetsz szívébe. Ő mindenestre nem mindennapi ember.

- Kérlek - mond Gizella lángba borult arccal -, kedves Margitom, ne említsd őt; én még gyermek vagyok, nincs is annyi ítélőtehetségem, valakinek érdemeit átlátni. S ha szeretsz, ne szólj Abafiról többet; ígérd ezt nekem! - mond, angyali jóssággal nyújtva szép kezecskéit Margitnak.

- Nem tudlak megfogni, Gizella! Ám legyen, én elő nem hozom többet; de ha jön, légy barátságosabb iránta: észrevehetné hidegségedet, s fájna nekie!

- Fájna! - mond Gizella kétkedő mosollyal. - Ő azt nem fogja észrevenni, Margit! - S ekkor kérve emelé szemeit Gyulafinéra, mintha az egész beszélgetés terhére esnék.

Margit elhallgatott, s halkkal meggyőződött arról, hogy Gizellának hidegsége Olivér iránt orvosolhatlan vagy ismeretlen körülménynek okozatja, melyet kifürkészni tiltá gyöngédsége.

ELEVEN SZOBOR

Oh, mit keressz itt?

Wieland

Az éjjel, mikor Abafi Gúti Mózes uramtól hazaballagott s megtámadtatott, sikoltást hallottunk a Mikola-ház erkélyéből, s így gyaníthatjuk, hogy valaki az Abafi viadalát észrevette. Ez úgy is volt.

Mióta a véres jelenetek kétes aggodalomba süllyeszték az elméket Kolosvárt, az ijedség s borzadás a kis Gizellára veszélyes befolyást gyakorlott. Nem alhatott, néha szorult keble mély sóhajjal látszék magán könnyíteni akarni, s az egész lényén szembetűnő elcsüggedés mutatkozott. - Később fekszem le - mond egykor Margitnak -, talán jobban elalhatom. - S ez fel nem tűnt senkinek, mivel Gizella nemegyszer varrt vagy font, ami akkori időben a legnagyobb házaknál divatban volt, késő éjfélig.

Ő a szép, fűszerteljes augusztusi éjeket az erkélyben virrasztá, míg önkénytelen süllyedt késő álom szemhéjaira. Miért ült ő itt s nem másutt, mi űzte álmát, mi emelé szűz keblét, miért csillogott ragyogó gyöngye a fájdalomnak titkon s látatlan selyempilláin? Ki tudná megfejteni. Egy világ az emberi kebel, s érzések ezrei számtalan vegyületben hullámanak titkos redőiben.

Azon éjjel is, midőn Olivér a tiszta hold világította éjen csöndesen folytatá lépteit a néptelen téren keresztül: az erkélyben volt Gizella; az oda nyíló tágas szobának egyik nehéz, faragásokkal terhelt asztalán haldoklott a félig olajtalan mécesnek hármás lobogványa, mint az aggkor végnapjai, néha-néha percegve föl, halk nessel s elsötétülve megint.

Ott ült a szép gyermek, gyermek alakban s ártatlanságban, szűz vágyakban s érzésekben; szép halavány arcán a zsenge, fejlődő vonalak szunnyadtak, előérzeteként egy szebb, egészen kifejtendő idomtéljes jövődönnek; félig bágyadtan nehezkedtek nagy éjsötét szemeire annak héjai; s így tekintte föl az ég csendes királynéjára, mely sugárpalástjának közepette komoly nyájasan olvada földhöz, ezüst habokban. Ki az ő keblébe látott, ki tudta volna, mi zajong ott, mi fenyeget azt szétrepeszteni? Bámult volna rajta: ah, de ezt senki sem tudta!

Látta Abafit csendes haladtában, s fölkelvén székéről, kísért szemeivel: ábránd komolyság tűnt fel vonásain s valami fájdalmas egész tekintetében. Sikoltása bizonyítja, hogy a viadalt látta; igenis látta, miként támadtaték meg Olivér, minő nyugodtan nyúl kardjához, miként rogyik össze előtte az első, ki kardot emelt reá; mindezt látta, de többet nem. Neme a lázas hidegnek szaladott végig minden idegein; tagjait feszülve érzé; hirtelen forróság szinte perzselve ömlött el, váratlan követve a tagjain zsibbadó fagyot; ólomsúly nehezkedett szemeire, térdeit érzé megtörni, s egy sikoltással rogyott végig az erkélyen; vállá egy széknek szögletét súrlá hullásában, s vakító haván keresztül fiatal vére serkedezett.

Minden mély álomban volt a Mikola-háznál. Margit, aki már a múlt napokban megszokta Gizellának késő lefektét, rég az ágyban pihent; lelke álom karjai közt merengett, s álmak űzték egymást, létesítve avagy semmisítve legtitkosb vágyait lelkének.

Éjfél után lehetett: az éji őr az akkor divatos, hosszú kürtön hallatá kísérteti énekét; s még hangzék távolabb s távolabb egyhangú dala, több társainak mindig halkabb visszhangjától ismételve.

Gizella megmozdult, fölveté égi szemeit, a mécses el volt aluva; a halvány hold adott ezen éjjeli jelenetnek kétes festői világítást; fölemelte fejét, maga elé bámult. Valami örült volt e hideg, fagyaló tekintetben. Végre fölemelkedett, egyik kezére támaszkodva, és így ült némán gondolat, szó, nézés nélkül egy szoborkővé vált tekintettel: Phidiás vagy Praxiteles a kétségbeesés odabámulását így véste volna ki a hideg márványból.

Darab ideig ült így ő; azonban Margit fölébredt, s a szobájában pislogó mécses világa meggyőzte őt, hogy Gizella még le nem feküdt. A hófehér ágynak kárpitjai szétvonva tüntették ki a nehéz, arannyal áttört szövetű paplant, mely félig hátra volt vetve, s a nyomatlan dagadó párnákat láttatá. - Hol Gizella ily későn? - gondoló, s a termeken áthangzék dalszerű hangján Margitnak: - Gizella! Gizella!

SZESZÉLY³

*Igen, igen, igen! monda, a szavakat
hirtelen s gyorsan ejtve ki.*

Walter Scott

Másnap estefelé közép nagyságú terem nyílik fel előttünk; falait sötétveres kamuka fõdi. Egyetlen magas, felül festett üvegekkel, alant fehér ónas karikákkal berakott ablaka a kolosvári térre néz. A szoba hosszas négyszeget képez; az utcára nyíló ablakkal szemben áll egy magas, cifra faragású ajtó aranyozott párkányokkal. Ezen ajtótúl jobbra-balra látunk két magas kárpitos ágyat: hófehér patyolat szép redõkbe szedve foly le rólok; ezeken túl két hosszú, nagy virágú szövettel bevont pamlag nyúlik kétfelõl, szemben egymással, s mindegyike elõtt csinos mívû asztalka, rakva asszonyi munkákkal, ollóval, selyemmel s félig végzett hímzésekkel. Az ablaktól jobbra-balra két, fehérrel bevont asztal simul a falhoz, mindkettõ nagy ezüsttükörrel, melyek fölül gömbölyûk, s hátulsó támasz segedelmével állanak. Ezek körül sok apróbb s nagyobb ezüst, többnyire hólyagos mívû edények és szelencék félig vagy egészen megaranyozva s néhány becses kövekkel kirakva. Ezen öltözõasztaloknak egyik fõ ékességek a nagy ezüstkorsók; egyik a Mikola-, másik a Csáki-címerrel. Alakjuk alant öblös, gömbölyû, felül nyúlánk, vékony; s egy pár tömeges, aranyozatlan gyertyatartó.

A magas ablak elõtt nehéz, veres kárpit foly le, jelenben azt egészen eltakarva, s a szoba közepében négy lánggal ömlik el a lenyúló mécsesnek világa.

A magas ajtótúl balra helyezett ágynak kárpitjai félrevonvák; lábánál tágas karszék nyugszik, s ebben látjuk Mikola Margitot ülni: lelkes szemei a legmélyebb részvétellel vannak az ágyra függesztve. Egyszerû házi öltözet foly le szép tagjain könnyû redõkben, s egyik karja a szék jobb párkányán nyugszik. Az ágyban látjuk, mint egy patyolatfellelben, a kis Gizellát fekünni. Aki Guido angyalait látta, ki Correggio Ámorát bámulta, annak lehet némi fogalma azon látványról, mely itt tűnik szemünkbe. A szép gyermeki fõ behunyt szemekkel s reszketõ mosollyal ajkai körül pihent a párnák közt, melyek mintegy kerítvényt képeztek körûle. Sűrû fürtjei szétválva, gazdag hullámokban gyűrûdzék körül havát homlokának, hajnalát arcának s márványát keblének s vállainak. Karjai a paplanyon kívül nyúltak el, s félig feltüremlett inge alól idomteltjes gömbölyûséggel igézik a szemet, mely félig kitûnõ vállain, keblének lilium halmai s karjai közt szédelgõ kétkedéssel andalgott, választni akarva s nem választhatva. Csendesen látszék szunnyadni. Ekkor megnyílt a szobának magas ajtaja, s egy éltes, komoly férfiú széles, őszebe vegyült szakállal s hosszú, redõzött öltözetben lépett be, melyet derekához sima szíj szoríta; hóna alatt kis céderfa ládácskát tartott, rakott mívût s néhol gyöngyházzal ékesítettet. Csendesen közelített az ágyhoz, helybenhagyó fejintéssel viszonzván a Gyulafiné figyelmeztetését az alvóra.

- Hogy van betegünk? - kérdé az öreg férfiú suttogó hangon.

- Álma, úgy látszik, csendesebb, mióta az erkélybõl magánkívül idehoztuk - felelt Margit fojtott hangon. - Még ily nyugodtan nem volt. De jó volna, édes Áron, ha üterét megtapogatná; én úgy látom, most sem egészen ment a forróságtól.

- Azt hiszem - viszonzá Áron hasonló hangon -, ez a láznak közelítését jelenti, egyébiránt az álom legjobb orvosi szer, ne háborítsuk. Néhány óra múlva újra idejövök: addig az elõbbi szert jónak látnám mással fölváltani. - Ezzel kivévén ládácskájából egy üvegecskét, odanyújtá

Margitnak. - Itt - mond - a csillapító nedv, melyből nem több öt cseppnél tiszta vízben lesz adandó; de csak a láz közti nyugodtabb szakában a betegnek. - Margit helybenhagyólag intett, s Áron csendesén s a betegről észrevétlen távozott.

Akkori időben, ha voltak is néhol honi orvosok, a legnagyobb házaknak több bizodalma volt külföldről számos bizonyítványokkal érkezett idegenekhez, kik között nemegy zsidó vala. Ilyen s méltán nevezetes volt Áron, s azért mind a fejedelemtől, kit Kőváron veszedelmes torokfájástól mentett meg, mind számos erdélyi úri családnál bejárta.

Az orvos távozása után úgy látszik, hogy azon nyugalmas alvást, melynek édjét mosolygó ajkakkal édelé a kedves Gizella, nyugtalan lázzal hánykolódás váltja fel. Szemeit félig nyitá meg, s föl-fölemelgetvén fejét, kezét jobbra-balra voná el képe előtt, mintha füstöt akarna elhárítani tekintete elől. Ajkai mozdulni kezdettek, mint azé, ki szól; de hang nem hallatszik.

- Ó - mond végre megrázkódva, s felnyitva szemeit, melyek hirtelen béhunyódtak újra -, minő égi lakhely ez! Olivér, nézd!... Ott a rózsabokor!... Mennyi nyílt rózsák!... Minő színvegyület? - Elnémult újra; kis szünet után arcát a legszebb pír futá el, szemei ismét felnyitak, egész tekintetében sugárzó magasztaltság tündöklött. Égi volt valóban, égi s szinte félelmes, avatlan szem előtt; mint azon nemében a betegségeknek, mely a kórt testin felüli tehetségével a tisztánlátásnak ruházza fel. Leírhatlan szép arcának öröm s boldogság lehelt minden vonásaiból.

- Kedves, héven szeretett Olivérem - mond -, szívem választotta, jer, ülj ide mellém!... Hogy háláljam meg neked szerelmedet? Ó, boldogság - folytatá szinte dalhangon -, te szeretsz, te enyém vagy! Ez álom?... Nem, nem!... Ugye nem?... - rebegte, előrenyújtva két kezét, mintha más kezeket szorítana. - Ezek a te kezeid, Olivér? Azok, melyekkel támadóidat sújtád a porba, s melyekkel Gizelládat oly édesen, oly lágyan, oly forrón szorítod szívedhez!

Margit eszmélt.

- Egek! - mond. - Most értek mindent: ő szeret! - S kezeit szemeire tapasztván, fakadó könnyűket törle azokon szét. - Igen - ismétlé -, ő szeret! Ami lángolva ég, bár elfojtva, keblemben: most érzem egész védhetlen erejében én is... Szegény gyermek! Ó, több ez láznál, ezek jelenségei az örültségnek. Istenem! Mit tegyek? Hívjak-e valakit?... Most csendes újra - folytatá tűnődve. - Nem, nem!... E tiszta, ez angyali gyermek legmélyebb, legrejtettebb titkát adjam másoknak?... Nem!... Ez szentségtörés lenne.

Gizella újra fölriadt álmából; arca elhalványodott, ajkai remegtek; olvadékony sápadtság futá el tagjait, félig nyitott szemei meredten néztek, s kezei összeszorítva maga elébe voltak feszítve mintegy védőleg; harsány éles sikoltás hangzott ki ajkairól.

- Ó, egek - kiált fel -, három egy ellen!... Ó, az ő, az Olivér!... Ő és én! hiszen az csak egy - s kebléhez szorítá kezét, s ájultan rogyott vissza párnáira. Nem soká hevert így, újra hajnallott arcában, újra eltűnt a fakó sápadtság, s az ég szellemei mosolygottak ajkai körül; s gyöngéd ezüst hangkiejtéssel, szerelem lángjában izzó szemekkel szólalt meg: - Ó, ne, nem, jó Olivér! - mond, kezét védőleg emelve föl. - Ládd, az nem szabad!... Ó, ne kívánd! - Újra hallgatott, s kis szünet után folytatá: - Igazad van, ó, mindenem... hiszen te az én kedves egyetlen férjem vagy! Az az Olivér, kit első megpillantásától fogva forró hévvel ölel szívem!... Igen... - rebegte, s szeráfi mosoly játszó ajkai körül -, házasság adhatnak csókot egymásnak, ugye, Olivér? Vagy ők is vétkeznek, ha teszik? - mond mély szeméremmel lesütve szemeit. - Ó - folytatá lángoló arccal -, te ámítasz, Olivér? Vagy nem, én hiszek neked, jer - ismétlé, terjesztett karokkal -, jer! - A levegőt csókolá meg maga előtt, s szemei félig bezáródtak, arca havát sötétebb pír borítá el, majdnem kereken tűnve ki bőre lilomán, mintha elvarázsolt egy eddig nem ismert gyönyör által, azon édes, szenderítő andalgás nehézkednék érzékeire, mely az élvezet édjét követi. - Ó! - mondá vagy rebegé.

Mit kelle Margitnak érzene e bájtéljes, de rá nézve keserű, szívszorító jelenetkor, nehéz leírni. Világos talán most először, hogy Olivért szereti. Lelkéből olvasott lázas hevében a kis Gizella, s minden szava az ő ártatlan, több mint gyermeki, az ő angyali tisztaságában a Margit szívéhez szólott. Ő asszony volt, s talán nem érdemes annyi becsülésre, ha minden gyengeségtől ment lett volna. Neme a féltékenységnek kezdé keblét összefűzni; de az erényes nő mintegy önmagától borzadva szegzé minden lelki erejét ezen őt meglepő eszmének ellenébe.

- Ah - mond hallhatlan, mintegy lelkében -, én is asszony vagyok, gyenge asszony, s én hihetém... balgatag csalódás, hogy ment vagyok minden gyöngeségtől. Minő érzet ez, mely engem meglepett! Én Olivért szeretem, én Olivért féltém; neme a gyűlölségnek emeli fejét érzésim zajából e tiszta angyal ellen, ki némán tud ennyi szerelmet szűz keblébe fojtani, s ki most sem szól, hajh, csak örültsége függeszt szavakat ajkaira! S van-e jogom Olivért féltetni? Szeret-e ő engemet?... Ó, ne csald meg magad, hiú nő! Nem szerelem, nem azon gyöngéd, égből szállt indulat az, mely őt hozzád vonja: megszokott tisztelet, nem egyéb; s én szeretem, én imádom! - folytatá kitörő könnyekkel. - De nem! Ne lássa soha senki Margitot gyengének, ne a világ, ne Abafi - tevé lágy, szerelemteljes hangon hozzá -, ne senki!

Gizella azonban nyugtalan hánykódott az ágyban; a forró-láz teljes mértékben fogta körül. Ajkai fölcseresedtek, arca lángolt, szemei örült meredten álltak félig felnyílva, s hókeble gyorsan emelkedék föl s le. Újra felrázkódott lázas mámorából; borzadva szorítá össze ajkait, kezei jártak, mintha valamit tapintana velök.

- Egek! - mond alig érthetőleg. - Be mély e seb! Légy nyugton - rebegte gyöngéd hangon -, lelkem Olivérem! A szer, melyet reá illeszték, hatás; enyhülést fogsz tapasztalni. Magam szedtem sziklás bérceken a fűszeres növényeket, s Margit utasítása szerint készült az ír. Légy nyugodt! - ismétlé a részvét legjelentősebb kifejezésével arcában. - Ugye sajnó, kedvesem, nagyon? Mintha magam érzénem. Nyugtasd ide vállamra fejedet! Félresimítom sűrű fürteidet homlokodról. Ó, be forró homlokod! - mond, kezével simogatva a paplant maga előtt. Újra elhallgatott, s csendesen látszék szunnyadni. - Te nem szólasz? - kérdé rebegő hangon, mintegy eszmélve. - Nem ismersz-e engem, kedvesem? Én vagyok Gizella, a te hív nőd, a te kis Gizellád, ki tégedet oly forrón, oly kimondhatlanul szeret! Gizellád, a te Gizellád, kinek annyi kedves nevet tudsz adni! Kinek nincs gondolatja, csak te és mindig te!

Margit változó érzések közt merengve hallgatá a szép angyali beteget, s hol lágy kezeckéit szorítá gyengén, hol homlokát törülgeté.

- Szegény - mond -, ily ifjú, ily mélyen érző, ily szenvedélyes! Hová vezethet ez? Ó, ha őt boldoggá tehetném, őt és Olivért! Igen, ez igen kedves, igen boldogító lenne reám nézve is.

Margitban nem volt azon lanyha, beteges érzélgés, mely oly sok hölgyben feltűnő. Ő szeretett, önmaga előtt sem tagadhatá többé, s e pillanatban mélyen s cáfolhatlanul nyilatkozott lelkében ezen öntudat. De miként maga minden köznapin túli fenségével bírt az érzésnek, úgy benne az indulatok is nemesek voltak, s lelki ereje nem engedé, hogy szenvedélyei őt ferde útra téveszt-hessék.

Érzé mélyen lelkében Margit, hogy minden nemes lélek az életben bizonyos célra törekszik, s ha nem teszi, nem él, vagy élte állati tengéssé aljasuk. Atyjának hanyatló napjait otthonos örömek szelíd bájaival körülövedzni, gazdag birtokaiban a nép jóllétére mindent elkövetni, fohászokat szüntetni, könyűket törölni titkon, nem látva senkitől: az vala azon szép, azon jóltevő kör, melyben szerényen s zajtalan éledel szívörömeit. Most, midőn a Gizella titkos szenvedélye ily különös úton nyilatkozék előtte: komolyabb gondolatok környezék lelkét. Kezdé fontolgatni, hogy ő Olivérnél idősb, s talán egykor nem tudná őt oly egészen boldogítani, mint azt nemes szíve óhajtá, s mily mérhetetlen fájdalom lenne neki azt, kit annyira szeret, maga

íránt hűlve látni; de hátha azon hódolás, így fűzé odább gondolatit, mely sokkal szembetűnőbb volt, mint hogy észrevétlen maradhatna, nem is szerelem!... Volt egy szózat a Margit keblében, mely ezt neki mindig s mindig újra sugallá: „Ő testvéri szeretetet érez írántad, ő tiszteleten épült barátsággal vonzódik hozzád, s miért szenvedélyek lobogását elegyíteni ezen érzések szelíd melegéhez! Így mindig fog ő írántam érezni! Igen, s talán mindig forróbban, s én leszek legigazabb, legmeghittebb barátnéja.” Így űzte egy gondolat a másikat. Minden föltétele Margitnak a jövőre nemes lelki erővel teljes s hozzá illő volt.

Ő látta, tudta, hogy Olivér Gizella íránt semmit sem érez, sőt az ártatlan gyermeket szinte észre sem veszi.

- Ó - mond magában -, nem volna-e isteni, dicső e két szívet egymáshoz közelíthetni? - Újra mélyen látszék Margit gondolkozni: - De - folytatá - ha Abafi kitörne azon útból, melyet magas lelke szép pályaként tűze elébe, s ha visszasüllyedne aljas szenvedélyeinek özönébe: Gizella, az ártatlan, a tiszta, az égi, csak köznapi ember közelébe jutna, s mindazon fájdalmakért s azon keserű csalódásért magamat kellene vádolnom. Nem, nem, ez irtózatos lenne.

Szép, nagy tervnek vázlata kezdett a Margit nemes lelkében alakulni.

- Igen! - mond, s könny ereszkedik szeme héjaira, s keble magasabban emelkedett. - Gizellát kimívelni, a nemes anyagot a tökélyre felvezetni s hatni az Olivér lelkére, megedzeni szép föltételeit, biztatni útjában; s ha így egymáshoz érdemesekké idomultak, ha egymást észrevették, megismerték, talán szeretik: kezeiket egybetenni s a mennynek gyönyörét éldelni egykor oly boldogságban, melyet, legyőzvén önszenvedélyét, maga teremte elő. - Ez volt terve Margitnak, s bár szíve megtörnék, kivándó a sors és maga ellen.

Gizella felnyitá újra szemeit; Margit csöndesen fogta meg kezét.

- Hogy érzed magadat, édes jó angyalom? - kérdé.

- Szomjas vagyok - szólt föleszmélve Gizella. - Ó, ne - mond -, ne azt a sűrű italt, vizet adj, Olivér, kristálytisztát, mint az én szerelmem.

- Gizella - mond újra Margit, vizet adván neki egy pohárban, melyet az mohón vive ajkaihoz -, nem ismeresz-e engem?

- Igen, igen, igen! - mond örült sebességgel Gizella. - Hogyne, hiszen te királyné vagy. Nem, nem, te hatalmas tündér vagy, üvegből van öltözeted, mely szép redőkben olvad tagjaidra, s aranyrózsák ingának halántékaid körül. Igen - folytatá maga elébe bámulva -, öltözeteden át látom szívedet verni. Ó, mely tiszta az!... Ó - kiált fel, félig fölemelkedve, kis szünet után -, hiszen te Margit vagy, a jó Margit... - s ekkor lázas hévvel foná gyöngéd karjait a Gyulafiné nyaka körül.

- Reám ismeresz-e, kedves? - szól Margit újra, könnyel tölt szemekkel, simogatva s egy csókot olvasztva ajkaira.

- Reád? - felelt a gyermek, szenvedéllyel legeltetve szemeit a Margit szép vonásain. - Te, jó angyal, ha ismerlek-e? Hiszen minden boldogságomat neked köszönhetem. Te szereted őt, úgy, mint én szeretem, vagy nem... ó, nem, úgy nem szerethet senki. Az ő lelke enyém, vére dobog szívemben, s egy tekintete... ah, nincs szó kifejezni, minő boldoggá tesz, s te lemondál róla, érettem, az egyszerű gyermekért, te, Margit, az asszonyok elsője, az imádott Margit!... Miként háláljam meg én azt neked? Ó - folytatá s könnyek ereszkedtek szemeibe -, jól tudtad te, hogy én nélküle nem élhetek! Láttad néma keservét szívemnek, láttad álmatlan éjeimet! Mindezt láttad - mond, s mintegy elfáradva képzeteiben elhallgatott újra. Kis szünet után folytatá, szorosan szorítva a Gyulafiné kezét szívéhez -, te mindent tudtál, és hallgattál, mint

én!... és cselekedté!... Te tevéd össze kezeinket, te nyitád meg a mennyek mennyének kapuit előttünk! - Gizella arcát dicsfény látszék körülsugározni.

Láza szünni kezdett halkkal, lehelete csöndesebb lőn, a lobogó tűz szemeiben gyöngéd lánggá olvada, s álom nehezkedék szemeire. Margit néma tünődésben ült mellette. Egy kép terjedt előtte, s lefejlődésében láta egy rajzot, s képzele népesíté azt, s mindenütt magát látta mint jóltevő tündért - s komolyan látá magát s némán. Csak olykor villant örömsugár szét arcán, s az örömsugárt nem az ő ege lövellé körüle.

- Igen - mond Margit, s gyengéd csókot nyoma újra a Gizella homlokára -, teljesülni fog álmad, ha teljesülhető, s én élni fogok nem gyáva panaszok közt, nem utálva az életet, bár reményfosztva s képzelt egemből kirekesztve - folytatá mély sóhajjal -, élni s munkálni, míg dobog ez a szív; míg hat, szól, izgat a lélek keblemben!

CSETÁTYE BOLI

Mi az újság?

Victor Hugo

Ha Péter egyházát Rómában, vagy a westminsterit Londonban, tekinti a szem: bámulva hódol az emberi kéz, az emberi elme műveinek. Óriási boltozatok, roppant s mégis karcsú oszlopokon nehezkedve, az ájtatosságra hevítő szent homály belől, a bámulatos méltóság, a bátor emelkedés külről, az építészet nagyszerű fogásaiban a lelket emelik, az ember kevélyebbé lesz, mintegy látva magát odább s túlélve munkáiban. Szép a művészet, jeles, bájoló; de eredményeivel hasonlítva, mi és mekkora a természet, minő roppant művek keletkeznek titkos műhelyeiből! Vízözön, tűzhányó hegyek, földingások munkásai. Hegyeket zúz, völgyeket tölt, barlangokat váj, s bármit tesz, legkisebb művei kicsinységekben nagyok csodás voltak miatt; s a legnagyobbak, ha fegyverkezett szem tekinti azokat legapróbb részleteikben, elérhetlen finomságúak. Egy angol tő nagyítóüvegen által nézve durva, egyenetlen vasdarab; a méhnek fullánkja milliomszor nagyítva sima s görötlen, mint a gyöngyház.

Szóval az emberi kéz munkálatainak szépsége csalódás, a természetének valóság. Művei kevélyé teszik az embert, a természetéi megszégyenítik: itt a mérleg különbségek méltánylása.

Hegyek ormain szabadabban lehel a tágult kebel, szárnyakra vágy, s a szem bűvös tükrébe egy világot fogad fel, alatta terjed a vidék, s a magosban oly nagynak hiszi magát a kis ember! A tenger síkján, ha rubinkoronával emelkedik a királyi nap, vagy violaszín fellegek közt hanyatlik vízsjárába, végigcsillogva hosszú, fénylő vonalban a zöld elem hánykódó zománcán: a kebel elfogódik, mintegy elszigetelve a lakott földtől, s eltépetve azok köréből, kikhez szívvágyai olvasztják ezer láncsal s érzéssel; minden tartalékja önmaga! A ház, mely hullámokon nyargal vele, önkészítménye; a tő, mely röptét vezérli, öntalálmánya; s a cél, melyre törekszik, önidézetű.

De a barlangok sötét odvában, a mély hegytüdőkben, körülbámulva roppant, függőleges sziklaszeletektől, körüllehelve a mély sötétség avától: különös, mondhatlan báj varázsolja le az embert; elfogódás, vallási gerjedelmek emelkednek, tűnnek s jelennek. A pokol torkaiban a lélek mennyről gondolkozik, s láthatatlan szárnyakkal emelkedik ördögi tanyáról Istenhez föl, azon örök szellemhez, ki mindezt teremte, s műveiben önmagát teremti, idézi, állítja elő, elragadván s érzékenyítvén az embernek lelkét, felszívja magához a földet, s leszivároztatja az égit a földhöz.

Erdélynek egyik legszebb barlangja messze a havasalföldi szélektől, a Volkáni-szoros közelében van, s jelenben neve Csetátye Boli, ami magyarul Boli várát teszi, s egy Boli nevű pórtól veszi nevezetét, ki itt egyedül több hétig védé magát száguldó törökök s tatárok ellen.

Hegyes, egyenetlen sziklahegy, majdnem meztelen hever, virító zöld fatömegekkel borzadózó halmok közt, mintegy biztos helyzetében kevélyen éghez tekintve föl. A nagy útról kanyargó ösvény vezet a hegy túlsó oldalához, hol feketén, avult torokkal tátong a Boli barlangjának sötét nyílása. Néhány lépéssel beljebb hirtelen kiöblül, magasán dagadva fel óriási egyházként mutatkozik a vándor előtt: kiálló sziklaormain két oldalról természetes karzat vonul magasán, számtalan üregekkel. A tág öböl éjféli végein zuhogva csattog kővecseken keresztül egy hegyi folyam; szélessége több ölnyi, mélysége ritka helyt kevesebb könyöknyinél. A barlang keblé-

ben ásott utat magának a jéghideg folyam sötétzöld habjaival, s meredek falait nyaldosva hajlong bús morajjal jobbra kanyarodva a sziklák alatt, s medrével utat képezve a hegyeken keresztül, vagy barlangit, vagy ahol földetlen, az ég azúrjától kárpitoltat.

Azon időben, melyben a jelen történet fonalát felfogtuk, a barlang élénk képet bájol előnkbe: magasan, füstgomolytól fátyolozva, tűz lobog annak hűsében, nagy hasábokon átrecsegve; oldalaiban hosszú sorban lovak rágódnak eleikbe halmozott zöld fűvön nyerítve s topogva; a tűzhez közel lombokra terített farkasbőrökön hever hordócskára könyökölve egy meglepő tekintetű férfiú; amennyire ezen helyzetben kivehetjük, teste zömök s ideges, arca komoly; magasan költ homlokán kevés hajszálak tengenek, nyíltan hagyva fejének egész felső részét; kora mintegy hatvan évre mutat; fejének alsó részét sűrű, sötétveres haj födözi, tömött csigákban lapulva nyakához; homlokának felső része sima és hófehér, mint azoké, kik azt többnyire födve tartják, közel a szemöld íveihez azonban tetszhető redősor mutatkozik, keresztül-metszve két mélyebbtől, melyek szemöldei közt vonulnak fölfelé, s indulatos hevességre mutatnak. Vékony, magas, vége felé hirtelen legörbülő orra tekintetének némi sajátságot ad, melyet kihólyagzó, igen világos, nagy, kék szemei még növelnek; finom ajkai széles szájának félig nyitva állanak, s hosszú hófehér fogsort tüntetnek elő, erőre s épségre mutatva; állát sűrű, veres bajusz és szakáll födi. Öltözete egyszerű, nyitott barna zekéből áll, mely alól szétnyílt inge fehérlik szőrös, naptól sült mellét kitüntetve; szárait bőrnadrág folyja körül, évek szennyével fénylő, s lábain durva, tág csizma van.

Nem messze e férfiúhoz, kinek némi felsőségi tekintete látszaték lenni a többiek közt, a tűz körül festői csomókban állanak magas, napsütötte képű emberek, vagy nehéz vasfonal ingekben, vagy hófehér farkaskacagányokban, súlyos fegyverekkel s azok nélkül; tovább az itt-ott halmozó romokon ülnek néhányan komoly arccal s élénk kézmozdulatokkal; egy-két lapos követ vagy üres hordót, melynek feneke fölfelé van fordítva, könyöklének vagy térdelnek körül, mások harsány szóváltás és kacaj közt kockákkal üzve unalmokat. Ezen elcsomózott embertömegek közt szállonganak egyesek föl-le a tűz s lovaik körül.

Az egész arc- és alakvegyületen némi durva erő szelleme lehelt, s a sajátságos csoportozatok körül a máglya sötétpiros lobogványa ömleszté kétes habozó fényét, óriási rémekként nyújtva fel a barlangnak szirtoldalain sötét árnyait a bennlevőknek. A jelenet nagyszerűen regényes volt.

Körültekintve e veszélyjósító tarka tömeg közt az ember, őket tolvajoknak vagy hadfiaknak vélné.

Különösen szembe tűnt két csinos férfiú, mind arcoknak fehérsége, mind öltözetüknek finomsága által. Tagjaikon sötét színű, térden fölül érő dolmányok voltak, vert aranyozott s kövekkel terhelt széles boglárokkal, melyek kapocs gyanánt szoríták azokat össze; oldalaikon drága kardok csüngöttek, s egész tekintetök arra mutatott, hogy nem rég vannak e vad sereg közt. Keresztbe font karokkal nyugton, sőt szinte vidáman álltak a tűz mellett egymással beszélgetve s keveset figyelve a többiekre.

- Boldizsár - mond az idősb, mintegy negyvenévű férfiú, kerek, piros, egészséges kinézésű arccal s ideges tagokkal -, kinek kezére jutnak a szép Cseszeliczki-jószágok?

- Ki tudja - felel a fiatalabb egykedvűleg a másikhoz fordulva, hogy a máglyának lángja egészen láttatá szép, fiatal, jelentő arcát, tűzzel teljes kék szemeivel -, valami sehonnainak az olasz földről, Béla bátyám, mint a Lónyai-birtok nagy része.

A két beszélő valóban Cseszeliczki Boldizsár, előkelő, igen eszes fiatalember és Lónyai Béla voltak. Az első eszéről, az utóbbi vitéségéről ismeretes férfiú, kiknek megkegyelmezett ugyan a fejedelem, de jószágait elszedé, s Lónyait iramúzé.

Sólyomnak nevezek Cseszeliczkit gyorsaságáról, Csatárnak Lónyait hadi híréért. E seregben mindenkinek álneve volt.

Sólyom hallgatott kis ideig. - Ej, bátyám - mond -, ki tudja, mit hoz a jövő. Míg jókedv s erő van, addig két ily férfiú keresztülúszhat az élet hullámin!

- Igaz - felelt Csatár végigvonva kezét szép, hosszú szakállán -, míg bő vagyonunkban ültünk, csatát és bajt óhajtánk; most benne vagyunk. Búsuljon, aki akar és tud, én nem!

- Soká kalandoz Villám - szól a farkasbőrökön ülő férfiú Csatárhoz fordulva -, aligha nem szúrt le egypár tatárt útjában; csak baja ne lenne.

- Ne féltsd, Markó - vigasztalá Csatár -, a tűzről pattant leányt; ez is jobban illenék férfiúnak, mint hölgynek. A minap két kóborló tatár vette üzőbe; de alig vette észre szándékjokat, azonnal visszafordult. Úgy segéljen, nem bánta volna a két tatár, ha ment volna; egyik otthagyt a fogát, a másik jó nefelejcset vitt magával.

- De Villám is jó ütleget kapott kopjanyéllel - szól közbe Sólyom közelebb lépve -, szekéren vontuk a barlangba. Most is látszik a nehéz keréknek vágása a patakban.

Aki Csetátye Boliban járt, e kerékvágást mai napig is láthatja; talán azóta sem járt több szekér arra.

- Igaz - viszonzá Markó -, de esküt is tőn, hogy idehozza fejét a tatárnak, ki akkor megszabadult.

- Ej - mond nevetve egy zömök férfiú, közel Markóhoz kopjára támaszkodva -, ki is lehet azt szemelni a sok közül! Meglakol az első érette, kit talál.

Tompa kúrtrivallás hangzott be a barlangba, százsorozva az öblökbe vonult visszhangtól. A férfiak azonnal fölugrottak, s fegyvereikhez nyúltak, a barlang nyílásához vonulva, melynek sötét torkán ugratott egy komoly tekintetű lovag be. Öltözetének keresetlen egyszerűsége, kék dolmány s egy körül kanyarított medvekacagány őt az ittlévők egyikének jelelé. Mintegy harmincöt évű lehetett, arca szabályos, hideg, komoly, de jelentő volt; a szenvedély kora redőket szántott homlokára, mely ritkás hajjal nyúlt fel magasra.

- Halló, Dandár - kiált rá a vezér visszatérve a tűzhöz -, nem vártalak ily jókor! Mi a hír Kolosvárt? Látom, jól megszalasztád a Karvalyt, szakad a tajték róla. - Ezzel újra leheveredett a farkasbőrökre.

- Jól jöttem - felelt a megszólított, leszállva lováról. - Vezessétek, de csak itt a barlangban; kívül nem tiszta a lég: tar főket láttam a sűrűben bolyongani, s mint baglyoknak, csillogtak szemeik a rengetegből felém!

- Úgy szerencséről szólhatsz - jegyzé meg Sólyom, közelebb lépve hozzá -, hogy bántatlanul hagytak.

- Messze láttad-e őket ide? - kérdé Markó nyugodtan.

- Mintegy kétóránnyira - felelt Dandár, közeledve a tűzhöz. - Aligha valami tervök nincs! Mert bár észrevettek, nem bújtak ki a sűrűből, s még kopját sem vetettek felém.

- Kevesen lehetnek - mond egykedvűleg a vezér -, ez az oka.

- Én is azt hiszem, mert csak megzaklattak volna; bár a Karvalyomnak egy sem háгна nyomába.

- Hányan mentek el innen Törővel, Botos?

- Nyolcan - felel a zömök férfiú, ki az előbb szólalt meg.
 - Mindenesetre - folytatá Markó - készen állunk. Bár Villám volna már itthon!
 - Villámot nem féltem - szól közbe Botos -, száznak is túljár az eszén!
 - Ülj ide, Dandár - szól Markó az újon jötthez fordulva -, a tűz mellé, s ti is közeledjete! Itt a kulacs! Tudom, szomjas vagy, vad toborzó, igyál s szólj!
- Dandár jót húzott a kulacsból, s leheveredett, végignyújtva ideges tagjait a bozontos farkasbőrökön.
- Az egész csoport a tűz körül tódult, szemeik figyelemmel voltak Dandárra szegezve.
- Tudjátok-e - kezdé ez -, mi a legújabb hír? Déván hallottam, Szalánczi Lászlót tulajdon kastélyában, Branyicskán, a fejedelem emberei összevagdalták.
 - Mióta a törökkel bomlik a frigy, keveset gondol a fejedelem az okos követtel.⁴ S hát a fejedelem? - kérdé Markó.
 - Ő készül - felelt Dandár. - A törökkel, mint mondják, egészen felbomlott a béke.
 - Úgy gyűlni fog dolgunk! - kiált fel Markó. - Gondoltam én azt előre, mihelyt a Boldizsár és Kovasóczi kivégeztetésüket Szamosújváron hallottam; s a Kendi Ferencét s Bornemisza Jánosét Gyaluban.
 - Nem jó hírt hozok nektek is, Sólyom s Csatár!
 - Mi rosszat hozhatnál? - mond nevetve Csatár. - Míg kardom lóg oldalamon, s szívem nem ficamlik ki helyéből, nincs baj!
 - Míg bor s szép hölgyek vannak - folytatá Sólyom -, min aggódnánk? Mi túlvagyunk úgyis már mindenben.
 - Jóságaitokat elosztotta a fejedelem, s te, Csatár, száműzve vagy Magyarországra!
 - Oda közel vagyok, s mehetek ma - felel Csatár, Markó felé fordulva kérdő tekintettel.
 - Jó helyt vagy itt! - nyugtatá meg Markó, s képén azon önbizalom tűnt fel, mely nekie sajátja volt. - A határok királya én vagyok - folytatá felállva, s büszkén tekintve maga körül -, Deli Markó. Ha jó dolga van Zsigmondnak, nem fog ujjat húzni velem!... Itt, Sólyom, ezt hozták a napokban Kornis Gáspártól. - Ezzel egy tekercset nyújta Sólyomnak.
- Sólyom a tűzhöz hajolva végigfutotta a sorokat.
- Hm - mond -, a fejedelem jókor gondoskodik magáról: Mihály s Razván vajdákkal már kezét fogott, s a szélek óriásának tesz most ígéretet. No - folytatá vígan -, szép birtokaim, kincseim, pénzem, minden oda! A fejedelem vette el; ő tudja, miért; de mégis - mond kirántva kardját s lobogó arccal körültekintve - éljen Erdély! Éljen a Báthori István rokona! Én Erdély mellett állok, míg szívem dobog, míg karom feszül; s ki úgy érez, mint én, rántsa ki kardját!
- S a kardok csörtetve zajgának ki sok hüvelyből, s a barlang odvai rivallák vissza: „Éljen Erdély!”
- Markó komolyan tekintett maga körül. - Éljen Erdély - ismétlé nyugodt hangon -, de ne hirtelenkedjünk! A török hatalmas. Jó lesz öt darabig kétségben tartani az iránt, melyik párt legyen az, melyhez állni szándékozunk; amit úgyis - folytatá kevélyen - én fogok elhatározni!
- Emlékeztetlek - szól Csatár - ígéretedre: én Erdély ellen kardot nem rántok soha.
 - Én sem, én sem - mond Sólyom és Botos egyszerre.

- Mi sem! - zúg még néhány szózat a tágas öbölben.
 - Legrégibb baj- s hadtársad vagyok, Markó! - kiált fel Dandár. - Nekem senkim sincs a világon, atyai házam a te sereged, világom a baj s a csata! Én követlek, merre s hová akarsz!
 - Tudom - felelt Markó komolyan -, mi köt le hozzám, vad kopjavesetű, mennyire s meddig számolhatok rád - s egy gúnymosoly vonult le ajkai körül.
 - Ti pedig, zajgók, tudjátok, hogy csak annyit kívánok tőletek, amennyire köteleztétek magatokat. Ez így szokás nálam! Most csend legyen! - szól mély hangon, s mint villám csapása után, néma csend lőn.
- Újra letelepedének a tűz mellé.
- S mi egyéb hírt hozasz, Dandár? - kérde tovább Markó.
 - A fejedelem házasodni fog; mondják, stíriai Károly leányát várja.
 - Hogyan? - jegyzé meg Markó fél mosollyal. - Hiszen Jósika Istvánt nemrég küldé Olaszországba hasonló célból.
 - Igen - felelt Dandár -, de míg ő visszatér, a szép Cristiernát hozzák Kolosvárra. A fejedelem, mint hallatsz, álmában elébe ment, egyjével olasz bohócai közül. A készülétek szerfelett nagyok; Bognernek,⁵ mondják, amennyi kék és sárga szövete volt, mind megvette a város; s még Szebenből is hoztak a sorompók behúzására.
 - S mire a sorompók? - kérde Sólyom.
 - Lovagi játékokra, melyekben több lengyel s német urak vesznek részt.
 - Karddal? - kérde Csátár. - Úgy megugratják a lengyel urakat.
 - Hosszú dzsidákkal, németesen - felelt Dandár -, a német hercegi hölgy tiszteletére, s talán kelevézzel is, ha arra kerül; úgy a lengyeleket ne féltsd!
 - A német dzsidaviadalt - jegyzé meg Sólyom - gyűlölöm; többnyire testi erő határoz benne, nem ügyesség s bátorság. Én a kardot kedvelem. De mégis szeretnék egypárt a homokba dönteni a vendég urakból. Ördögöt! Mégis bosszús, hogy ebből ki kell maradnunk!
 - Mit gondolsz - kérde Csátár, Sólyomhoz fordulva -, vinni fog-e Abafi?
 - Ó - felel ez -, nincs kétség benne! S ha igen: győzni. Az ily viadal éppen neki való; ő kettőt is leterít egyszerre!
 - Aligha vehet részt benne! - szól Dandár nehezen rejtett bosszúsággal.
 - Talán száműzték őtet is! - vág közbe Sólyom. - Úgy hozzánk kerül, fogadom.
 - Azt nem hiszem - mond Dandár, s arca szinte kékké sötétült -, nem is közünkbe való! Poharak és lágy szívű hölgyek közt helye, nem a barlangok arslányának férfiai körében! Egyébiránt is - folytatá redőkbe vonva homlokát - hatalmas ellensége lehet. - Ekkor elbeszélte Abafinak megtámadtatását a kolosvári piacon.
 - Bucella, mondják - szól Markó -, titkos ellensége, s a fejedelmet bujtatja.
 - Ha ez igaz - mond Botos -, jó lesz, ha jókor gondoskodik magáról; csak azon bámulok, hogy a fejedelem oly titkon járát nyomába; másokkal rövidebben bánt.
 - Annak tudnám én okát - felel Dandár, nem egészen habozás nélkül, melyet azonban lehetőségig el akart titkolni. - Mikoláékkal nem akar ujjat húzni Báthori. Abafi közel rokon a házhoz, de ez sem fogja őt megmenteni - folytatá összeszorítva ajkait.

- Ha darabig kikerüli a fejedelem haragját - jegyzé meg Sólyom -, minden el lesz feledve; ismerem én Báthori Zsigmondot.

Amíg így beszélgettek a barlangnak sötét hadfiai, két lövés hallatszék külről. Újra fölugrottak mindnyájan azon készséggel, mely gyakori váratlan esetekre mindig éber lényeket jelel.

- Ez tatár vagy Villám! - mond Deli Markó, körültekintve a félkörbe szorult hős tömegre.

- Villám, mondom én - szól mély hangon Dandár, s valami nyugtalanság tűnt fel egész alakján.

- Villám vagy tatár - felelt Markó nyugton -, nem más.

VILLÁM

Félre, nyomorult!

Szilágyi

A barlang száján vágatott be e pillanatban egy fiatal lovag; a bennlevők előtt mint szeszélyes festvény tűnt föl, körülölelve a nyíláson beömlő légnek azúrájától.

Szép karcsú volt a mén, mely játszva hordá könnyű terhét; igaz erdélyi faj, nem a későbbi ivadék korcsos anyagából gyúrott, fél spanyol, fél mecklenburgi, fél arab... szóval minden, csak erdélyi nem. Száraz, egyenes, kis feje, tágan nyílt, pirosuló orröblökkel, karcsú, nyúlánk nyak, vékony fátyolként rajta elfolyó sörénnyel; nyílegyenes derék, száraz, de ideges, nemigen vékony lábak, erős, biztos alj. Ilyen volt a lovag paripája, tiszta csíki faj, tizennégy markon jóval felül. Elevenzöld cafrangja veres rojtjaival lógott le fején, s szépen illett almásfakó színéhez; magyar nyereg magas kápával, medvebőrrel fődött, szorult karcsú derekára; előrekapó lába s eleven vidám szemjárása a könnyűség s délceg negéd képzetét létesíték.

A lovag meggyszín rövid dolmányban volt, melyen fölül ezüstoffonalból láncozott hadi ümög fénylett, szabályteljes tagjaihoz olvadva, félkönyökig érő ujjakkal, s derekához hosszú, keskeny, török szövetű kendővel övezve; szárain szerfelett bő, törökös nadrág folyt le majd szoknyaként, s kis lábaihoz nyalkán sárga saruk szorulának; fején rövid csikóbőr kalpag hosszú strucc tollal, három- s többől összetoldva, mely a hátulsó nyeregkápaig érhetne; de most önokozta szellőtől keringetve, messze nyúlt lovagja után.

- Ez Villám! - mond egyhangon az egész csoport, s előre nyúlt kopjakkal állt rendítő nyugalomban.

- Honnan, kóbor gyermek? - kiált elébe vígan Deli Markó. - Porverejtek lepi arcádat.

- Nem jó Villám üres kézzel! - kiáltott fel Botos, feléje lépvén s lova kantárát megragadván, mely lesütött fővel vonszolá a váratlan feltartóztatót egy-két lépéssel előre magával.

Lángoló arccal állt a szép ifjú a hadi tekintetű vad férfisereg közt; baljában a kantár, jobbában vért csepegtető tatongott borzasztón, üstökénél tartva egy tatárfő; s nyergén elől szép mívű török kard volt keresztülfektetve.

- Itt, apó, a vásárfia! - mond Villám, mert ő volt; s egyet csóválván a fővel, a porba sújtá Markó elébe. - S itt - folytatá, a cifra ezüstös kardot emelve ki nyergéből - magamnak is valami! - Sólyom átalvevé a kardot, azonban Villám könnyen szökölt le lováról, veregetvén nyakát. - Ma meg vagyok elégedve - hízelve, csókot nyomva homlokára. - Fecske, nem lesz panaszod az abrakra. - Ezzel intett Botosnak, ki a lovat beljebb vezeté a barlangba.

Villám csinos, karcsú termetű volt, inkább nagy, mint kicsiny, s mintegy huszonnégy évű, bár különös férfias öltözetében alig látszék húszévének. Arca tojásdad, keletien barnás és szerfelett érdekes. Vig könnyelműség kis rátartás kódéval lebegett eleven, jelentő vonásain. Mozdulatain, szókiejtésén sajtóságos kecs volt, melyet szép ezüst hangja növelt.

Visszatérvén a férfiak előbbi helyzetökbe, Markó kezét nyújtá leányának, ki kínálás nélkül nyúlt a farkasbőrökön végig a tűz mellett, levetvén kalpagját, mely alól mint fogházból omlottak ki gesztenyeszín, bokáig érő hajtekercei.

- Oldjátok le saruimat! - mond fél parancsoló, fél mosolygó hangon.

Dandár azonnal közeledett.

- Nem te! - mond egy kemény tekintetet villantva a lehajló Dandárra Villám, s hirtelen ránta vissza lábát.

Dandár fölegyenesedett, egész lényén elfojtott bosszúság volt feltűnő.

A hölgy küzdeni látszott magával, ajkai mozogtak, mintha szólni akarna.

- Nem - szólt kis szünet után, szembetűnő megvetéssel jártatva végig Dandáron szemeit -, nem árullak el, de, az egekre, őrizkedjél, mert ismerlek.

Dandár némán állott előtte; tekintete átszegezte Villámot, s valami oly mélyen bús és egy-szersmind dühös volt e tekintetben, mi a vért fagylalá.

Sólyom udvariasan hajlott le eközben kiszabadítani a szerfelett kicsiny s keskeny lábacskákat sárga födelökből.

- Mi lelt benneteket? - kérde Markó odabámulva, s váltva Dandárra s Villámra sülyesztve tekintetét.

- Ő tudja! - felelt Dandár daccal.

- Semmi! - szólt Villám röviden, mindig szemmel tartva Dandárt. - Te pedig, apó - folytatá -, bort hozass! Szomjús vagyok.

- Eredj, Vidor - parancsolá az egy közel álló ifjúnak -, nézd körül a kamrát, van-e még abból a pirosból; mert kényes a gyermek, bár elég röviden tartottam!

- Fejedre nőtt, vezér! - jegyzé meg a fiatal, szőke Vidor, sietve menvén a barlangnak egyik kisebb öble felé, honnan nemsokára fakantával tért vissza. - Itt - mond -, ami megmaradt! Fehér van elég mindnyájunknak.

- Idd meg magad, ha kell! - szólt Villám; jót ivék az odanyújtott kantából, s letévén azt közel magához.

- Hol jártál, beszéld el! - szólítá fel Markó, simogatva homlokát. - Hol tevél szert azon üstökös gombra? Az sem lehetett bakja a tatárnak.

- Eléggé megforgattak a pogány ebek - felelt Villám. - Alig egyórányira innen észrevettem három kóborló tatárt; úgy látszék, sietve kotródtak a hegyek felé. Fecske, mondam lovamnak, jó volna elvágni útjokat; de egy három ellen!... Ej, gondolám, aki mer, az nyer!... Sarkantyúmat nekiszegezém a fakónak, s míg ezt mondom, szemben valék a három ebbel, kik azonnal kopját eresztének utánam. Tudjátok, hogy veti a tatár kopjáját: elébb megcsóválja a feje fölött, aztán célra néz, megáll, s úgy robbant. Míg a kopja repült, a fakó nem hevert; s a három kopja Villám helyett földet ért! Ekkor sivítá az enyém mellyben az egyik tart, ki azonnal földre zuhant. De két másik rám rohant görbe kardokkal, s míg vívtunk jó sokáig, port keverve magunk körül: szemben egy csoport hadfia tűnt elő.

- Törő volt - szól közbe mosolyogva Markó.

- Igen - felelt Villám -, ő és társai! Ahogy a két tatár megpillantá ötöt, tovaillant. Én is le a lóról. Gombodat itt nem hagyom, mondam: arany bére Fehérváron. S leoldva a tatár kardját, lenyiszáltam, mint tudtam: a kard s fő idejött velem! Hé, nem elég ez hölgytől, férfiak?

- Istenemre, elég - mond kezét nyújtva Markó - férfiútól is. Már halomra gyűlt a tatárfő: húsz van, ugye, Csatár? Holnap küldjük Fehérvárra.

- Nemsokára sűrűdni fog bajunk! - szólt vígan Sólyom. - A török készül, s az erdélyiek sem hevernek.

- Ej - mond Villám -, minél több, annál jobb! Csak kedv legyen s egészség, ugye, fiúk!... Éljen a baj s a csata! - kiált, vígan emelve föl a fakantát.

„Éljen!” zúg.

FEKETE LOVAG ÉJFÉLKOR

Éjfélkor, midőn rég nyugszik mindenki.

Körner

De térjünk a fejedelemhez vissza. Báthori Zsigmondnak ismeretes, túlságig habozó cselekvései, kegyetlen ölettetései őt nagyobb részénél az erdélyieknek, sőt a külső udvaroknál is, gyűlöletessé tevék. De mindemellett tagadni nem lehet, hogy bizonyos varázs ömlé körül a Báthori nevet Erdélyben, mely részint a Báthori István bölcs s Erdélyre nézve mindig emlékezetes uralkodási szakából magyarázható, másrészt azon egyes kijelölt tulajdonokból, melyeknek híjával - úgyszólván - egy Báthori sem volt. Ezek okozták, hogy mindegyiknek felekezete volt, regényes hűséggel hozzá ragaszkodó.

Ha Báthori Istvánt, a bölcs ésszel s erénnyel dús fejedelmet imádta Erdély, mint később Lengyelország: úgy bámulta Andrásban tudományát, tapasztalásait; szereté azon fényt, mely egyházi építéseinben mutatkozott. Boldizsárt hasonlóul sokan kedvelték. A szép, élénk, bár könnyelmű s cselszövénytől nem ment férfiúban hajdanszerű lovagi szellem vegyült finomabb s az akkori időben ritkább műveltséggel; s neki, főként Erdély szebb s fiatalabb női közt, nem kis pártja volt.

De Zsigmond maga is tudott olykor egyeseket lekötelezni, s bírt nemcsak azon közvitézi személyes bátorsággal, mely oly mindennapi a katonai életben, hanem némi vezéri felsőséggel is, mely nála némely esetekben szinte meglepő volt, amint ezt a törökök ellen folytatott, darabig szerencsés háborúi bizonyítják.

Innen magyarázható, hogy a Báthori névhez még mindig ragaszkodó erdélyieknek nagy része hajlandó volt jó reménység fejében Báthori Zsigmondnak kegyetlenkedéseit ha nem egészen megbocsátani, legalább mentegetni, s fiatal korának vagy rossz tanácsadóinak tulajdonítani, kik igen ismervén ingatag gondolkozását, azt hasznokra tudták fordítani, s néha önszenvedé-lyeik aljas viszonttorlását vagy bosszúvágyát a fiatal, gondatlan fejedelem rovására kielégíteni.

Szembetűnő bizonyítványai valának e személyes gyűlölség mutatkozásainak azon sokszerű üldözések, melyeknek többen ki valának téve, anélkül hogy üldöztetésöknek okát tudnák.

Nagyobb része a kolosváriaknak az Abafi megtámadtatását a fejedelem titkos bosszújának tulajdonítá, kinek meghitt orvosa, Bucella, Abafit egy gondatlan nyilatkozásaért személyesen gyűlölte. Abafi egykor ország mételyének nevezé őt, s ezt a korzikai viszonttorláshoz szokott komoly olasz nemigen látszatott feledni akarni.

Még valószínűbb lett e hiedelem azon körülmény által, hogy Bucella Lengyelországba küldetvén a fejedelem által, Abafin több baj nem történt.

Mások gyanítják, hogy Bucella ezen orgyilkolásra nem volt megbízva a fejedelem által; de hitték, hogy ha célt érhet, Báthori a dolgon inkább örült, mint neheztelt volna, fel lévén ingerelve Abafi ellen, kinek bátor felszólalása az országgyűlésen s a fejedelemmel szemben kellemetlen volt előtte.

Aki Báthori Zsigmondot ismerte, egyáltalában nem csudálhatá, hogy az Abafi elleni üldözések egyszerre megszűntek; még akkor sem, ha ezeket egyenesen a fejedelem parancsolta volna. Szokott dolog volt Báthori Zsigmondnak kegyében látni azokat holnap, kiket ma gyűlölt s

viszont. Minden tette e szeszélyes uralkodónak ingatagság bélyegét horda homlokán, s kegyének, mint gyűlölségének állhatatlansága közmondásos volt Erdélyben. Egyébiránt a Mikola ház egy volt azok közül, melyeket a fejedelem legtöbbször látogatott meg, s Margitnak magas lelke vele szemben is kitünteté hódító varázsát. Ő a fejedelmet önkénytelen vonzá magához, s mégis illendő távolságban tudta tartani. De mindamellett is, hogy Abafit, mint a Mikola ház közel rokonát, kímélni látszatott, nem legörömbesebb szolt róla, s őt nyugtalan, bár nem veszedelmes embernek tartotta.

Ha voltak sokan, kik ezt s ehhez hasonlót gyanítanak, s ha valószínűek valának e gyanítások: mások azt hitték, hogy az Olivér megtámadásának más az oka. Mert ha ő ellenére lenne a fejedelemnek, vagy ez tartana tőle: bizonyosan vele is úgy bánhata, mint másokkal, kiket veszélyeseknek tartott; vagy módot lelhetett őt kevesebb zajjal árthatlanná tenni. Szintoly hihetlennék látszék, hogy Bucella orgyilkosok által kívánta kivégeztetni, kinek kevésbe került volna a fejedelmet nyílt erőszakra bírni ellene. S ha a regényes hűséggel a Báthoriakhoz ragaszkodó Abafiak egyike a fejedelem szándéka ellen szegzé is magát, s ez őt bosszontá: Olivérnek egész föllépte új volt, s Báthori többet elégnél gondolt tenni, midőn őt meg akará szégyeníteni; miben célt is ért... S így némi titok látszék az Abafi viszonyain lebegni.

A fejedelmet naponként várták. Nevezetes nap volt a kolosváriakra Báthori érkezése szép angyali nevével, kinek híre jóval előzte meg jöttét, s kit az akkori lovagi erdélyiek hozzájuk illő méltósággal kívántak fogadni. A fejedelem, miután őt áruhában látta, Szászsebesen várta be, hova sietve tért vissza, megelőzvéen Cristiernát.

Ha most valahol nemzeti ünnep tartatik, vagy más alkalommal sokan és sokképpen akarnak vigadni: kevés fejtörésbe kerül ezereknek látni s hallani, vágyát kielégíteni. Remek színészek, híres énekesek, műlovagok, kötélén s földön táncolók, nagy lovagi vagy katonai gyakorlatok és szemlék napokat s heteket töltenek be; s habár mindezen látványok mentek azon őskori erőttől, azon élénkebb indulatokra s érzékekre hatástól, mint hajdan: éppen műveltebb, higgadtabb gyöngédségek egy más, szelídebb s talán bajosabb módon hat az emberre.

Történetünk korában egy nevezetes napnak hézagait kellemes idő- s kedvtöltésekkel betölteni nehéz feladat volt, főként a távol Erdélyben, honnan a gyakori nyugtalanságok a művészi élvezet szelíd lengését messze tilták.

Néha vetődtek alakosak, kik szabálytalan s nem legillendőbb darabjaikkal mulattaták a közönséget, s az ország egyik végétől a másikig űzték kalandos éltüket; egyes nagyobb tehetségű uraktól pártolva vagy a fejedelmi háztól messze földről s nagy költséggel rövid időre oda rendeltetve. Egy híres erős ember vagy íjász vagy kopjavitő láttatá olykor ügyességét; vagy cigány hangászok űzték el a hosszú téli estvék unalmait; de néha, nagyobb alkalmakkal, mint országszerte hangzó egyes eset, történetek lovagi s gyalog viadalok, vagy hosszú dzsidákkal lóháton, egészen német tornák szellemében, vagy kardokkal, a magyar könnyűlovag-viadalt képezve, vagy kelevézzel törökösen, mely mind irányzótehetségét, mind lélekjelenlétét a lovagnak volt képes kifejteni. Az estvéket népes, arany- s ezüsttel pompás táncmulatságok tölték be. Ezek s egy ünnepélyes kíséret, lakadalmi vagy egyéb alkalmakkor, valának azon kedvtöltések, hol az erdélyi, akkoron jóval keletiebb fényűzés mutatkozott.

De míg a fejedelem megérkezik, nem lesz érdektelen egy tekintetet vetnünk a Mikola házra s Abafira.

A kis Gizella nem könnyen ugyan, de mégis néhány hét múlva kiépült betegségéből, mely egyedül váratlan rémülés következtése volt. Margit éjjel-nappal ápolá őt, s volt valami magasztaltság azon részletes gondoskodásban Gizella iránt, melynek nagyobbbrészt köszönhető kiépülését oly betegségből, melynek egyes szakai veszélyjóslók valának. S nem testvéri,

baráti, hanem anyai volt a szorgalom, mely Margitnak minden tettéből tetszék ki, s a benső jutalom égi gyönyöre sugárzott lelkes vonásain, midőn e szép gondosságnak sikerét látta. Gyulafinének természetes gyöngédsége tiltá őt Gizellával csak távulról is sejtetni, hogy avatottja titkának. Kettőzteté barátságát iránta, kiből felgyógyulása óta nagy változás történt. A láz megnyújtá tagjait; ágyból felkölte után bár gyenge s halvány, de egészen kifejelettnak látszék; s midőn halkkal, szép tagjait az egészség újra kiidomítá, bár kedves arcáról a rózsák elköltöztek, ő volt Erdély legszebb leánya; de azon vidámság, mely őt annyira vonzóvá tevő, azon gyermeki kedvesség, mely minden csekélységben örömét találja, melyet minden oly hamar izgat s lobogtat, eltűntek. Szelíd, nyájas maradott az angyali teremtés; de komoly ábrándozás s neme a bús elszóródásnak vona felleget egész lénye körül. Ő nem gyanítá, hogy Margit őt áttekinti; titkát szívének legmélyebb redőiben vélte elrejtve. Ő szerencsétlen volt, mert remény és kilátás nélkül szeretett. Gyulafinéről hívé, hogy Olivért szereti; azért mindeképp titkolta szerelmét, mert Margitot imádta s becsülte. Ő nyugodtnak látszék.

Sokkal tisztább tapintata volt Margitnak, mint hogy a Gizella lelki erején ne bámulna, s azon áldozatot, melyet ezen angyal érette tenni kívánt, ne érezte s méltányolta volna. Ő mindezt látta, tudta, s lelke bámulásba olvadt össze Gizelláéval.

Ő, a serdülő leányka, múlja-e őt felül lelki erőben? Ő tegye egy reményteljes, fejlődő élet egész hosszú boldogságát mérlegbe, a Margit minden tekintetben kisebb áldozatjával? - ezt kérde Gyulafiné magától. Mert bár ő lelkének teljes erejéből szerette Abafit, amit már maga előtt sem tagadhatott, de nem hívé, hogy közte s Olivér közt egy házasság - ha valaha annyira jőne is - boldog lehetne. Abafinál jóval idősb, lelkének gyöngéd szerénysége tiltá sorsát az ifjúéval összeolvasztani, mi egyébiránt talán akaratjától függött; oly mély vala Olivérnek ragaszkodása a nemes hölgyhöz, bár mint bizonyost állíthatjuk, egészen másnemű a szerelemnél. S így Margit föltéve magában, lassanként a Gizella elméjét azon gondolattal megbarátkoztatni, hogy ércfal a bájos gyermek s álmainak hőse közt nincsen, s hogy Margitnak nincsenek tervei a jövőre.

Sokszor, de mindig a legszelídebb kímélettel szólt Gizellával Abafiról; mondá, mennyire becsüli őt; de egyszersmind oly fordulatot tudott adni beszédének, melyből Gizella gyaníthatá, hogy a szép özvegy férjhez többé nem fog menni. S ha ilyenkor a remény mennyei sugara múló villanyával szaladt minden idegein keresztül a szelíd gyermeknek, s szép arcának havában a boldogság derűje hajnalzott: ki csudálhatná? De oly igen el tudta Gizella lelkének, szívének önkénytelen izgását rejteni, hogy néha Margit maga kétkedővé lett indulatai iránt.

Gizella halkkal meg kezdte győződni arról, hogy néjje Abafit inkább becsüli, mint szereti; de nem soha arról, hogy Abafi is így érez. Ő kegyetlen öntagadással hitet el magával, hogy Olivér Margitot imádja.

Abafi gyakorta látogató meg Gyulafinét, ki őt néha Gizellára is figyelmezteté. Hősünk a bájos gyermeket szépnek s érdekesnek találta; bár szívében egy húr sem pendült meg élénkebb hévvel érette. Többszöri látás azonban s az Abafi figyelmes alkalmazása iránta kezdék őket közelethozni egymáshoz; többször s néha komolyabb tárgyakról szóltak együtt. S valami oly jósággal teljes, oly nyugodt, oly szelíd volt a Gizella egész alkalmazásában, hogy Abafi örömet kezd véle mulatni s némi érdeket iránta venni. De csatlakoznék az olvasó, ha e közelítésben távulról is a gerjedő szerelem első sugárait gyanítaná. Mindig kiválólag feltűnő volt a különbség azon élénk, forró csatlakozás közt, mellyel szerelmesek keresik egymást, mely némaságában oly jelentő s boldogító - s azon nyájas, udvarias alkalmazás közt, mellyel Abafi Gizella iránt nem hódoló, hanem kellemes, vidám társalkodó volt csak.

Így teltek hetek s hónapok. Olivér nagy részét ezen időnek falun tölté gazdaságával, szép lovaival s nagy vadászataival elfoglalva. Bethlen Farkas volt leggyakoribb látogatója, kivel barátsága naponként szorosb lön.

Abafit mindenki kezdé színlés nélkül becsülni, s már nemcsak a szép, lovagi, mindenütt finom magaviseletű férfiút, hanem a tudományost, az idegen nyelvekben jártast s az olvasottat; mert Abafi idejének nagy részét új, fontos ismeretek megszerzésére fordítá, s nagy sikerrel.

Minden héten egy nap elzárkózott; Abafi magas várának rostélya le volt eresztve; senki sem volt ilyenkor nála szokott látogatói közül, még Bethlen sem, ki e szeszélyét barátjának kíméllettel tűrte; de midőn a vár ősz tornyában éjfél kondult el, átrázva érchangjait néma éjjeleken: egy lovag közeledett az Abafi várához - lova, öltözete egyszerű, fekete volt; háromszor fűtt rövid kürtjébe, s a felvonóhíd leereszkedett. Ha fellegek csatáztak az éjféli égbolton, ha villám futosta át a fekete fellegekárpitot, ha vihar dühöngött, s az óriási bükkök nádként ingadoztak: a fekete lovag nem maradt el; s ha zápor özönlött vagy a jég zuhogott le fényes fellegekből, vagy üvöltve álltak őrt éhes farkasok, vonítva szirtgerinceken: a sötét lovag éjfélkor a kapu előtt állott, s a toronyőr a hármaskürtjelre leereszté a felvonóhidat. S ha néha utas találta a néma lovagot jőni, s az ábránd hold világítá keleti vonalait fakó fényével: arca oly vidám, oly örömteljes, oly sugárzó volt; de ha találta, midőn a várból tért vissza, könny csillogott szemében; s ha menve sivító fellegeként tűnt el sebes száguldtában: megtérve halkkal léptetett csak - s vissza mindig - mindig visszatekinte.

Az egyszerű természetes eset sok mondára nyújtott alkalmat, s a babonás nép ajkain néhol regévé alakult.

TÁNCTEREM

Ő szelíd, nyájas és jó.

Scuderi

A szép Cristierna eközben gyorsan közeledett Kolosvárhoz. Mihelyt a határokba lépett, azonnal tapasztalá azon lovagi szellem mutatkozását, mely akkor, távol léte mellett is Európa műveltebb tartományaitól, sehol otthonosabb nem volt, mint Erdélyben. Magyar őszinte szíveség tévé e lovagi tisztelkedéseket a szépnem iránt még érdekesbökké. Minden helységben, minden nyughelyen újabb meglepetések várták a fejedelmi hölgyet, kinek szelíd erkölcsétől s már hírében ismert szépségétől jóltevő következményeket jóslottak az erdélyiek a nyers, habozó s túlságig változékony Zsigmondra. Megérkeztenek estéjén egész Kolosvár ki volt világítva; több sorokban fénylettek az akkori kisebb ablakokból a mécsesek, s néhol a világítónak szeszélye kiáltó színekre mázolt képekben vagy a történet jelességére célzó írásokkal kívánta örömet kifejezni.

A fejedelmi csarnok minden teremei s szobái pompásan ki valának bútorozva, s a szem mindenütt nehéz selyem- s bársonyszöveteken nyugvék. Arannyal áttört kárpitok, aranyozott székek, acéltükrök, török szőnyegek voltak mindenütt láthatók, s a falak kamukáin sárkányok s griffek bámultak ezer vegyületben a nézőkre.

Erdélynek völgyeiből ide gyűltek a tehetősb családok, s vetekedve kívánták az óhajtott fejedelemasszonynak rövid ott mulatását kellemessé tenni.

Nagy körtisztelkedés előzé meg a pompás vacsorát, melynek alkalmával Erdélynek hölgyei mutattak be Cristiernának. Ezek közt volt Gyulafiné, a szép Mikola Margit; s első megjelenése azon kellemes benyomást idézé elő a Cristierna szemeiben, melyet Margit sehol sem hibázott el megtenni. A fejedelmi nő középmagasságú, finom termetű hölgy volt, arcéle nemes, római; fürtjei selyemsimák s világosszőkéek, szemei gyönyörű vágásúak s égszínűek valának. Egész tartásában feltűnt azon nyugodt önbizalom s szerénység, mely nem ereszkedik le máshoz, de azt emeli gyöngéd figyelemmel föl magához. Mindenkiel szólott, a férfiakkal többnyire latinul, mely nyelven ha nem is tökéletesen, de igen csinosan beszélt; a nőkkel franciául, használván néha azon szavakat, melyeket útjában a magyar nyelvből sajátjává tón.

Elvégződván így azon körtisztelkedés elfogadása, mely egyes kérdésekben s rövid feleletekben áll: a fejedelmi nő Mikola Margittal, Kornis Gáspárral, Keresztúrral s másokkal beszélgetett. Valami oly szelíd és hódító volt egész alakján előntve, hogy ezen első megjelenéskor soknak megnyerte szívét, még azoknak is, kik a fejedelemnek más nőt óhajtottak Olaszhonból. Az akkoron számos olaszok Zsigmond udvarában nemzetöknök egész műveltebb hódolásával kívánták a fejedelemasszonynak kegyét sajátosságokká tenni, kinek azonban kiválólag nyájasb maga alkalmazása az erdélyiek iránt feltűnő volt.

Abafi ezen ünnepen nem volt jelen. Sokan úgy vélték, hogy vagy átall a fejedelem előtt megjeleni, kinek neheztelése még emlékében van, vagy nem akarja magát újabb töröknök kitenni s ily nevezetes alkalommal ezáltal figyelmet gerjeszteni.

Margitnak mindjárt feltűnt távolléte, s Bethlen Farkastól tudakolá őt, ki maga sem tudta egyebet mondani, mint hogy néhány nappal ezelőtt vadászaton látta barátját épen s egészségesen.

Báthori azon közidőt, melyet a szép Cristierna másokkali beszélgetéssel töltött el, használni kívánván, Margithoz közeledett, s az est nagyobb részét vele társalkodással töltötte. Lehet, hogy a lelkes nő ezen alkalmat használta a fejedelmet Olivér iránt megengesztelni; annyi bizonyos, hogy Bethlentől - kit Zsigmond, bátorságaért s azon regényes szellemért, mely őt oly érdekessé tette, szenvedhetett - tudakolá hollétét.

Bethlen újra erősíté, hogy őt a vadászaton látta.

- Örülök - mond a fejedelem nyájas mosollyal -, ha leventéink edzik erejüket s bátorságukat; lehet, hogy rövid napon komolyabb alkalom fogja azt szükségessé tenni, mint vadászat.

- Erdélynek fiai - viszonzá Bethlen azon szép, férfias tartással, melyben kecs és méltóság párosultak - örülni fognak, ha nagyságod őket csatákra vezetendi, s bizonyos vagyok benne, hogy Abafi barátom nem lesz az utolsók egyike, ki a Báthori-ház és Erdély java mellett fegyvert fog.

- Igen akarjuk - szól Báthori nevetve -, hogy igazat mondjon kegyed. Inkább szeretjük őt - folytatá gúnymosollyal - buzogánnyal kezében, mint szónokszéken látni, hol nemigen látszik helyén lenni.

Bethlen csöndesen állt a fejedelem előtt, s úgy látszék, hogy felelni akar; de ez folytatá:

- Holnap, reménylem, hogy a lovagi Bethlen nem fog hibázni a sorompók közt. Jeles kelevézhajítók vannak vendégeink között: a fiatal Zamojszki, s amott ki Kornisnéval beszél, Szápia Kázmér; ezektől a babért elragadni igen szép volna.

- Nagyságos uram - felelt Bethlen -, a kelevéztűjére be vagyok írva, s az egyik csapat vezérségével tisztele meg.

Báthori jóváhagyólag intett fejével. - Sajnálom - jegyzé meg bosszúsággal arckifejezésében -, hogy a nemes játékból ki kell maradnom, nem a legjobban érzem magamat, s Bucella minden hevesebb mozgást eltiltott. - Ezzel nyájas főhajtás után a közel álló Lugosihoz fordult a fejedelem.

A teremnek egyik oszlopa mellett a szép Zsombori Juditot látjuk, deli tagjain szalmaszín bársonyváll s szoknya foly le gazdag ezüsthímzéssel, s egy remek művű párta, drágakövektől s gyöngyöktől csillogva, őt valamivel magasbnak láttatja, mint aminő valóban. Ő ezen este közfigyelmet gerjesztett. Mellette állt Bánfi János, magas, halavány ifjú, szép, magyaros vonásokkal s nagy barna szemekkel. Diószín dolmánya az akkora divatos, nehéz selyemkamukából volt, arany törökös levelekkel áttörve; aranyozott, vert ezüst, kék kövekkel gazdagon terhelt készület pótlá ki a zsinórozást, s öltözete egyjét tévé azon apáról fiúra szálló díszöltözetek közül, melyek minden időben szépek maradnak. Violaszín nadrág zsinórozás nélkül s zöld egyszerű topánka egészíték ki öltözetét.

Beszélgetésök tárgya Cristierna volt. - Úgy látszik - mond Bánfi fél suttogó hangon -, hogy a mi kedves fejedelemnénk nem oly vidám s boldog, mint új nő közönségesen szokott lenni; amint hallom, a fejedelem maga is nem azon szorgalmas előző, ki ily szelíd teremtéssel el tudná távol honát felejtetni.

- Fejedelmek - mond Judit részvevő tekintetét vetve Cristiernára - nem olynemű férjek, mint más emberek. Őket titkos érdekek, családi viszonyok vezetik nőjeik karjai közé; s várhatni-e Zsigmondtól, ki virágról virágra száll, kit minden szép hölgyi szem rövid lobbanásba hoz, hogy példás férj legyen?

Bánfi gondolkozni látszott.

- Margit - mond kis szünet után - még most is érvé teszi azon hatalmát, melynek Báthori mindig hódolni látszott.

- Hibázik, Bánfi, ha ezt hiszi Margitról; nincs nő, ki kevésbé számító lenne, mint ő. Azon felsőség, melyet gyakorolni látszatik, önkénytelen, s lehet észrevenni, hogy ő a fejedelmet sohasem keresi, sőt közelítését oly természeti egykedvűséggel fogadja, mely őt minden gyanútól felmenti; ő más iránt is ilyen.

- Az tagadhatatlan - viszonzá Bánfi -, ő mindig nyájas; maga a szép fejedelemasszony is, amint látszik, igen örömet mulat vele.

- Én - mond Judit - nem a legjobb napokat jóslom Cristiernának, egész lénye különböző a fejedelmétől; nemigen remélhetni köztök valaha azon gyöngéd viszonyt, kölcsönös bizodalmat s engedékenységet, mely egyedül képes házasságokat boldogítani. A fejedelem változékony fog maradni végig; s azt hiszem, egynek azon hölgyek közül, kiket meg szokott különböztetni, nem sokba kerülne őt angyali hölgységétől elidegeníteni.

- Ez - mond Bánfi egy finom mosollyal - alkalmasint közbenjárás nélkül is meg fog történni: ha igaz, amit hallok.

- S az volna? - szól Judit, reá függesztve tekintetét.

- Egy gyöngéd titok, melyről nem örömet szólok, főként hölgy előtt - mond Bánfi jelentő arckifejezéssel. - A viszony köztök aligha valaha több leend, mint testvéri.

- Úgy megkímélem a közléstől - felel Judit, hirtelen közbeszólva s könnyű pirulattal a föld felé. - Csáki Gizellát - folytatá, el akarván fordítani a beszélgetés tárgyát - holnap fogják a fejedelemnének bemutatni.

- Egészen egészséges tehát?

- Igen, kissé halvány még, de szép; oly szép, minél szebb nem lehet! A fejedelemné néhány hölgyet óhajt az elsőbb családokból maga körül; aligha Gizella ki fogja kerülhetni választását, pedig ő nem örömet válna meg a Mikola-háztól; Margitban ott testvért, barátnét s anyát lelt egyszerre.

- S Gyulafiné is, úgy hiszem, nehezen tudná őt nélkülözni, bár vigasztalhatlan nem maradna... Abafi sokszor van a Mikola-háznál, s Margit az ő szemeiben a hölgyek elsője.

- Magam is azt hívé - jegyzé meg Judit -, hogy azon tisztelet, mellyel Abafi iránta viseltetik, nincs egészen szerelem híjával; de később meggyőződtem arról, hogy Abafi valóban nem érzi azon gyöngéd indulat hatalmát Margit iránt.

- Ó - mond Bánfi -, a szerelem egy Proteus, ezer alakba öltözik; s megvallom, mindig veszedelmesnek hiszem, ha kezdete lassú, s más alakot vesz fel, mint például tisztelet vagy barátság. Azon neme a hirtelen szerelemnek, mely pillanat munkája, sokszor hirtelen is lobog el.

- Az igazi szerelem - mond Judit némi magasztaltsággal -, legyen évek vagy pillanat műve, egy és örök!... s ha szűnik... nem volt soha szerelem!

Többen közeledtek e pillanatban az érdekes párhoz. A beszélgetés közönséges lőn: a fejedelemasszony útjáról, a holnapi lovagjátékokról, a terem eddig ismeretlen fényű s ízlésű bútorairól s díszítményeiről folyt a beszéd változtatva. Itt-ott a szögletekben fontosb érdekek s országos viszonyok jövének szóba. A mellékteremben megzendült a hanga, s egyenként a fiatalság a gazdagon világított mellékosztályokba vonult.

A fiatal Zamojszki, a Báthori-háznak rokona (mert bátyjának neje Báthori Gizella volt), a fejedelemnéhez járult, s őt lassú lengyelre szólítá fel.

Keleti öltözete még emelé az érdekes leventének termetét. Majd bokáig érő, redőkbe szedett s derekához gazdag hímzésű pánntal szorított kurtkája a legszebb hófehér selyemszövetből volt, mellén sűrű, apró aranygombocskákkal; ezen fölül volt az úgynevezett lengyel kontus öltve, s ennek hasított ujjai hátralógtak vállai mögött; a felső öltözet égszín bársony volt, s gyöngéd hattyútorok folyá körül. Kezében tartá könnyű süvegét égszín bársonyból, keskeny hattyútorok prémzettel, melynek lekonyuló teteje négyszegű volt.

A fejedelmi nőnek deli tagjait almaszín selyemkamuka öltözet gyönyörű hímzésekkel folyá körül; a főkötőjébe szúrt boglárok gyémántoktól ragyogtak, s hófehér nyakát nagy keleti gyöngyök számos sorai keríték.

Ezen első párt követék a fejedelem Mikola Margittal s többen különböző öltözetben, melyek közt feltűnők voltak még azon német lovagok, kik a fejedelemasszony kíséretében érkeztek Kolosvárra, s kik között Zobel s Tattenbach közfigyelmet gerjesztének, mint több tornákban győzedelmeikről nevezetes lovagok.

Bucella, az orvos, egyszerű, fekete, olasz öltözetében; Bazili, egy olasz festő s több idegenek adának a jelenetnek részint árnyat, részint tarkaságot.

TRENCSEI-VÁR

Sok nép, nagy várakozásban.

Walter Scott

Kolosvárnak a Közép kapu előtti külső tere, a most úgynevezett Trencsi-vár, volt a lovagjátékokra előkészítve. A Magyar kaputól kezdve e tágas tér felé hosszú, széles, fenyő sétasorok vezettek, s ezek közelében jobbra-balra hirtelen készült erdő terjedett - egy meglepetés, mellyel a kolosvári tanács a fejedelemnek kedveskedett. A megkívántató fenyvek a nem távoli havasokból hozattak, s rejtett helyen valának lerakva; a lovagi játékot megelőző éjjel szúrátták a földbe festői csomókban, hol ritka csoportozatot, hol sűrű tömeget képezve, hol egyenként állva: s így a széles, tágas térségben egy egészen természetes ligetet képezve, melynek közepében volt a lovagi csatatérre vezető út hagyva.

A Trencsi-várban egy tágas négyszeget látunk, magas deszkasorompókkal körülkerítve, melyek kék és sárga szövettel vannak bevonva. Felettök hézagonként kék- és sárgára festett oszlopok emelkednek sisakokkal, vérttel s paizsokkal fölékesítve. E kerítvények azon részén, mely a város felé nyúlik el, magas, széles páholsor rostélyzott karzatokkal van emelve, hasonlóul sárga s kék szövetekkel bevonva, veres, sátor alakú menyezettel boltozva. A város felől tágas, menedékes lépcsők vezetnek a külön erkélyekbe; ezeknek középsője a többinél sokkal több pompával s választékonyassággal van ékesítve, s azokat terjedtségben háromszor meghaladja.

A leírtakkal szemben egy magas, egyes páholy emelkedik, hasonló készületű, a harcbírák számára. A csatatérnek közepette egy magas, gót mívű faoszlopot látunk, torony alakút, tetején négy lobogóval, az erdélyi, stíriai, lengyel s császári színekkel, melynek üres, öblös közepében azon számtalan szép díjak vannak lerakva, melyeket a fejedelem a győzőknek készíttetett, mint fegyverek, billikomok, tigriskacagányok, gyönyörű nyeregtakarók, több rendbeli cafrangok, csujtárok, mind selyemből, arannyal s ezüsttel terhelve.

A Torda kapu felőli oldalon a sorompók felnyithatók; a magas páholyok előtt ülések foglalják el a helyet, a számos nézők számára, melyek közül a hátulsók mindig magasabbra emelkednek. A négyszegnek más két oldala szabad, nehogy a hajított kelevézek sértők lehessenek.

Azon pillanatban, melyben a sorompók elébe érkeztünk, az egész igen élénk, meglepő képet mutat.

A fejedelem nőjével már elfoglalta a középső páholyt, mögöttük Kornis Gáspár, Geszti, Keresztúri, erőteljes férfiúalakok díszes öltözetben, s a fiatal Zamojszki láthatók; Cristierna mellett két vidám képű éltes nő sisak alakú főkötőikkel s hosszú fátyollal. A többi páholyok is tömve voltak csinosan, sőt részint gazdagon öltözött nézőkkel. Ezeknek egyikében, mely jobbra a harmadik volt a Báthoriétól, Mikola Margitot veheté a néző észre; jobbjára Zsombori Judit, baljára Gizella ült. A szegletben foglalt az öreg Mikola helyet, Gizella mellett, s mellette állott szép fia, ki ma nem volt szolgálatban. Judit mögött látjuk a csinos, magas Bánfi Jánost.

Gizella szembetűnőleg halvány, de valami oly bájló van egész lényén, hogy minden szem rajta csüng, s mindenki vágyik ezen érdekes teremtnének nevét tudni.

A sorompók körüli lépcsőkön pezseg a néptömeg, nincs egy üres hely is; hézagonként a fejedelmi őrsereg hadfiai állanak medvekacagányaikkal s nehéz fegyvereikkel.

A nézők sorain körültekintve több ismerősre akadunk. A fejedelmi páholysor mellett emelkedő lépcsők egyikén látjuk azon tisztos polgárt, kit a kolosvári piacon hallánk egy szerzetessel és falusi úrral beszélgetni. Nem távol ettől ül a becsületes kovács, Gúti Mózes uram az ő hű bordájával, Orsolya asszonyommal, mindkettőjük ünnepi öltözetben s örömtől sugárzó arcokkal; mellettök mint nem legkényelmesebb ragasztékot pillantjuk meg félig térden, félig ülve Tóbiást, kinek fészkelődései és ügyetlen kérdései Orsolya asszonyt szokott egykedvűségéből néha felrázák.

A harcbírák erkélyének közelében egy ismerős arc foglalja el figyelmünket. Aligha e vaskos, duzzadt képű legény, rövid, réteges gombú zöld dolmányban, világoskék nadrágában, csúcsos báránnyal süveggel fejében, nem Timár Miska, kivel Alvincen ismerkedtünk meg. Alakján komoly tűnődés tűnik fel; úgy látszik, mintha nagy terv kezdene agyában alakulni; néha emeltebb fejtartása, szikrázó szemei s öklözött kezei készülő öklöbajnokra gyaníttatnak, ki még nincs tisztában az iránt, kiálljon-e a síkra, vagy magában s képzetében vitézkedje ki magát, mindenestre olcsóbb áron.

Közel a Mikola-páholyhoz áll egy szerfelett érdekes arcú ifjú, kit ha jobban megnézünk, úgy tetszik, mintha e keleti vonásokat, e sötét szemeket, ezt a karcsú termetet s az egészen sajátos lényt már több ízben s több alakban láttuk volna, s mégsem merjük ráfogni, hogy ő az; annyira különbözik e kétes lénynek minden megjelenésekor alakja az előbbtől, hogy szinte biztosabb most is őt idegennek hinnünk; mert talán csak némi visszaemlékezéseket idéznek elő az érdekes vonások. Az alig húszévű ifjún egyszerű, fűszín, térdig érő zeke van, mely tagjaihoz simulva azoknak szobrászi szabályosságát még emelni látszik, s hasonló színű a nadrág; szerfelett kis lábait fekete szattyán borítja. Bővebb zeke, hasonló színű, tágas, felül hasított ujjakkal, van alsó ruhájára öltve, melyet sima bőrv, gazdag boglárokkal elhintve, szorít derekához; kerek, hasonló színű süveg keskeny tigrisprémmel s ingadozó, hosszú, széles, vörös tollal nyugszik barna fején; gesztenyeszín haja vagy nyírott, vagy süvege alá van rejtve; csinos mívű ezüstkard, melyet mintha már láttunk volna valahol, lóg válláról, veres, különös csomókba fűzött kardkötő; keresztbe font karokkal áll csendesesen, néha-néha vetve fürkésző, szinte kérdő tekintetet az őt körülbolygó embertömegre, mintha valakit keresne.

A várfalak taréját számtalan nép lepi el, s a sorompókon kívül, a magas fenyvek alatt, apróbb tömegekben állanak a különböző színekbe öltözött emberek, az úgynevezett Felek hegyének azon részét, mely a város felé tekintőnek baljára emelkedik, a szomszéd falvak lakói lepték el, a nagyszerű szemlének életvidor, tarka s változatos tekintetet adva, melyet a körös-körül felállított hintók, cifra készületű paripák s cselédek még elevenebbé varázsoltak.

A harcbírák páholya mellett kétfelől állított trombitások végre dobszó által kísért jelt adának, melyet a város bástyáira szegzett tarackok dörgése viszonzott.

TORNYA MÁTÉ

A sorompó nyílik.

Arthur

Ekkor a sorompók megnyíltak, s egy majd ölnyi magas, vállas férfiú, kijelelt vonásokkal, lépett elő csendesen a küzdhely fövényén. Hófehér ing fődte derekát, szárait egyszerű, vörös nadrág, s lábaihoz sárga topánka volt sűrű szíjsorokkal szorítva. Veres, majdnem lángoló haja tömött csigákban hullt le vállaira, s egész tekintetének oroszláni alakot adott. Széles szemöldei, világoskék, kisdud szemei s borzas hosszú bajusza megjelenésének vad méltóságát még növelték, s a könyökén felül túrt ing szabadon láttatá ideges, erőteljes karjait.

E roppant ember, kinek egész alakján összehangzó kifejezése az erőnek s önbizadalomnak nem kis érdekű volt, megérkezvén a tér közepébe körültekintett, vonásaiban azon neme a megvető kihívásnak volt kifejezve, mely a gyávát egyszerre visszaretenti, de az erősnek kétszeres ingert ad egy önhitt kérkedőnek megszégyenítésére.

A polgári ember, kiben az elébb ismerőst találánk, szomszédjához, egy kövér méhserkésztőhöz fordult. - Ez - mond - Máté, kinek régen hallottuk már hírét; azt mondják, tizenöt mázsát fel tud emelni, s néggyel birkózik.

- Ez Tornya - szólt a fejedelem Cristiernához hajolva -, becsületes katonai emberünk, kinek bátyánk, István király, sok hasznát vette hadaiban; amint kinézése mutatja, aligha csökkent ereje, most még erőteljesnek látszik, mint őt gyermekkoromban bátyánk udvaránál láttam.

Egy kis remegés volt a szelíd fejedelmi nő ajkai körül látható. - Nem lesz-e életveszélyes a viadal e Góliáttal? - kérdé.

- Ó, nem - felelt Báthori nevetve -, ő hamar szokott bánni, s ellensége mindenesetre rövidebbet esik, mint német lovag, ha leemelik a nyeregéből.

A kövér méhserkésztő, kit az elébb szólíta meg tisztos polgár ismerősünk, Mátéra bámult. - Úgy - mond - aligha vívótársra akad!

- Ki tudja! - felel a másik. - A jutalom nagy, s alkalmasint lesz, kit kecsegtet.

Igaza is volt a becsületes polgári embernek, mert amíg folytaták beszédöket, azalatt egy vaskos ifjú, kiben azonnal Timár Miskára ismerünk, állott ki a síkra; feltűrvén ingét, dacos merészséggel tekintett az óriás szemébe, ki megvetőleg mosolygott bajusza alatt.

- Jer - mond Miska -, én sem ijedek meg árnyékomtól, s megyémbe választva vívok hárommal; lássuk, melyikünké lesz a díj!

Máté végigjártatá a szilaj falusi bajnok szemeit. - Készülj - felelt mély, szinte dörgő hangon -, mert nem tudod, melyik pillanatban méred meg a fövenyt magad előtt.

Ekkor képzelhetlen hirtelenséggel ölelé derékon a meglepett, kézzel-lábbal kapálódzó Miskát, s azt egész csendességgel körülcsóválván feje fölött, a földre teríté maga elébe.

A nézők összes hahotája követé ezt, és Miska nehezen vánszorogva fel, az embertömegbe vegyült.

- Ezzel röviden bántak - jegyzé meg Gúti Mózes Orsolyához hajolva -, nem hiszem, hogy második akadjon.

- Magam sem - felelt a nő, jót taszítva könyökével Tóbiáson. - Ej, Tóbiás, ne fészkelődjél annyit, mind lekoptatod a szőrt szép rásaszoknyámról, s aztán ne rágódjál itt minden ember előtt azon a kalácson, pszt, hallgass!

Tóbiás a kalácsot zekéje alá rejté, s nyitott szájjal bámult maga elébe.

- Ni, ni - kiált fel Orsolya -, hát az a csenevész legényke mit akar? Csak nem vív meg Mátéval!

- De úgy készül! - mond Gúti Mózes, nagy figyelemmel tekintve a küzdhelyre, hol egy sugár ifjú érdekes vonásokkal s bátor tekintettel közeledett Mátéhoz, ki nyugton állt, mint az oroszán az ötet körülcsaholó ebek előtt.

A trombiták jelt adván, mindenek figyelme meleg részvétellel volt az ifjú bajnokra fordítva, de a merész vállalkozat eredményén senki sem látszék kételkedni.

- Tudd meg - mond a fejedelem Kornis Gáspárhoz fordulva -, ki ez az ifjú! Szeretnők őt testőreink közt látni.

Kornis helybenhagyólag intett fejével.

A Mikola-páholyban, ki Gizellát figyelemmel vizsgálta, láthatá, hogy reá e játékoknak inkább terhelő, mint kellemes hatása van; minden új jelenetre láng borítá arcát, s keble föl s le emelkedett; egy szót sem tudott volna kiejteni, míg a vívás tartott. Margit, ki ily küzdelemeknek többször volt tanúja, nem érzé azon rettegést, mely a nőnemet nyugva s szenvedőleg osztoztatja a férfiú-veszélyben. Az öreg Mikolának pedig nagy tréfája volt e szemlében, s már a Miska esete hangos hahotára fakasztá.

- Ezzel aligha még rövidebben nem bánik Máté - mond Margithoz és Bánfihoz fordulva -, ez összetörik keze közt.

Azonban a viadal kezdődött, s a fiatal bajnok Máténak váratlan megtámadását, melyben leg-többet látszék az bízni, hirtelen ügyes fordulattal kerülte ki. Tornya, ami nagyon természetes volt, az egyensúlyt kissé elveszté. Ezen ingadozó helyzetét hasznára fordítván az ifjú, nyílsebességgel ugrott oldala mellé, s szintoly hirtelen ragadván meg egyik kezével mellét, másikkal nadrágszíját hátul, egyet fordított vagy inkább taszított rajta, s Máté hosszára zuhant a fövényre, egyenesen magas, kiálló orrára, melyből sűrűn patakzott a vér.

Harsogó, hosszas „éljen” kiáltás harsogott. Máténak a harc szabályai szerint hátra kellett lépni, s mivel a fiatal bajnokot senki sem idézte többé vívasra, ő kiáltatott győztesnek.

- Ki volt ez? - kérdé az öreg Mikola Bánfitól, alig térhetve magához bámultából. - Most közeledik, ismeri-e öcsémuram?

Bánfi kihajlott. Ekkor lépett a győztes bajnok a hercegi páholy felé, s mélyen meghajtván magát, fogadta el a fejedelemasszony kezeiből azon gazdagon hímzett fehér, széles szalagot, mely a birkózásban győztes számára volt szánva mint díszjel, minekelőtte a gazdag jutalmat a játékok végén kezéhez venné.

- Ez - mond Bánfi - Bethlen Farkas. Alig ismerek reá az egyszerű, barna mellényben s feltűrt ingben.

- Szép, hosszú fürtjeit süvege alá rejtette - mond Mikola -, másként ráismertem volna. No - folytatá -, ez nagy vakmerőség, s igen balul üthete ki. Csak azt bánom, hogy ily hamar vége szakadt az e nemű vívásnak, mely engemet leginkább mulattat.

A fejedelem, mint látszott, néhány nyájas szót intézett Bethlenhez, ki nemsokára kilépett a csatatérről.

HATTYÚ-LOVAG

Tiszta és szeplőtelen.

Müller

A legérdekesebb nemei közül az akkori lovagi gyakorlatnak volt a kelevéztűjáték, úgy, mint az több keleti népeknél s Európában mai napig a töröknél gyakorlatban van.

Hogy e kedvtöltést az erdélyi leventék Cristiernával s számos vendégeivel egész sajátosságában megismertessék, annak külről is egészen keleti színt kívántak adni: huszonnégy serdülő lovag az első erdélyi családokból, a jelenlevő lengyelek közül a fiatal Szápia és Zamojszki s a német lovag Zobel kívántak benne részt venni. Két csapatra voltak a vívók felosztva, kék- és veresre; az elsőnek Bethlen Farkas, a másikkak Bánfi János voltak vezérei. Mindnyájoknak derekát rövid, hófehér, gazdagon s ízléssel arannyal hímzett rövid török ujjas fődé, eredeti sállal derekukhoz övezve; ezen felül hasonló fehér szövetből rövid, nyitott öltöny volt húzva, melynek vállain ujjak helyett szögletben végződő, aranybojttal ékesített szárnyai voltak. Az első csapatbelieknek szarait kék, a másikkak veres, bő nadrág fődte; lábaikra sárga topánka szorult, sarkantyú nélkül, melyet a széles arab kengyelréz pótlak ki; oldalaikon török, becses kövekkel terhelt, sarló alakú kardok függöttek. A keleti veres süveget fejeiken hímzett patyolat folya turbán alakban körül, melyre tenyérsnyi boglár, mellé hófehér kócsagtoll volt tűzve.

Minekelőtte a játékhoz fogának, körüllovagolták a viadal terét kettenként, a legszebb s -nemesebb fajú paripákon, tigrisbőr nyeregtakarókkal; fejeiket s szügyeiket veres vagy kék, arannyal terhelt cafrangok, a csapatok színei szerint, lobogták körül. Minden vívónak két egyszerű életlen fenyőbot vagy kopja-nyél volt kezében, hasonlóul a választott színre festve, két végeiket kék vagy vörös festékkel terhelt lapták foglalák el, úgy, hogy a talált helyet az azon maradó szín kitüntesse; csak azon foltok tekintetvén sebeknek, melyek derékon felül a hófehér öltözetben igen tisztán lehetének kivehetők.

Megkerülvén a sorompók közti helyet, melynek a páholyok felőli oldalaiban több gyalog csatlósok állottak, számos, a fentebb írt módon elkészített kopjanyelekkkel, leventéink kétfelé váltak, s a játék elkezdődött.

Körös-körül nyargalták szélsőbességgel a tágas küzdőhelyet; előbb egyenként kihíva egymást, később mindnyájan együtt víva.

Bámulatra méltó ügyességgel kerültk ki egymásnak kelevézeit, lehajolva nyargaló lovaiknak hirtelen kantárrántással más irányt adva, vagy a repülő kelevézt kifogva kezeikkel s rögtön visszarobbantva a támadóra. A csatázók nekihevélték már, s lángoló orcáikon lobogott a kedvtöltés gyönyöre; a lovak magok is, melyekről darabokban szakadt a tajték, víg nyerítéssel s prüsszöléssel látszottak a játék örömében osztozni.

- Ez szép volt! - mond a fejedelemné, az egyik éltető nőhöz fordulva. - Zamojszki három kelevézt kerütk ki egyszerre; Bethlen jeles lovag! - Az idős nő helybenhagyólag intett a fejével.

- Nézd Bánfit - szólt Margit Gizellához -, már kettőt talált, s még tiszta. - Gizella fojtva érzé leheletét; minden sebes fordulatra összeszorítá ajkait, vagy szemét fődé el kezecskéivel.

Zamojszki s Szápia váltak ki a többeknek mindig apadó száma közül, nemcsak azon lélekjelenléttel, mellyel lovaikat azon pillanatban tudák oldalt vetni, midőn a néző már hitte, hogy a sorompókba zúzatnak, vagy azt odább sodorják magokkal; hanem oly ügyességgel is,

mellyel mindeddig hófehér öltözetük folt nélkül maradt, bár sűrűn cserélt kelevézeik mindig találtak. Már alig maradtak hatan a sorompók közt, s ezek számában még mindig sértetlen: Bethlen és Bánfi. Mindazokat, kiknek derékon felül két foltjuk volt, a harcbírák mint legyőzetteket kiidézték a sorompók közül.

- A lengyel urak - mond a fejedelem - alighanem győznek e gyakorlatban; nekik a kopja s kelevéz kedvenc fegyverök.

- Bethlen, Bánfi és Tasnádi igen ügyesek e játékban - felelt Kornis a fejedelemhez fordulva. - Kár, hogy Abafi nincs jelen, ő alkalmasint sokáig kétségessé tenné a viadalt.

- Csodáljuk - jegyzé meg Báthori hidegen -, hogy nemes gyakorlatokból kivonja magát, főként ha azokban némi tökélytel bíz... Egy fiatal leventéről van szó - folytatá, Cristiernához hajolva -, mire sok panaszkodás volt egykor, de aki, mint halljuk, nagyon megváltozott.

- Bizonyossá merem nagyságodat tenni - erősíté Kornis -, hogy csak különös baj tartóztathatja, vagy még megérkezik. Én a tornán szeretném jelenlétét, mert abban alkalmasint nem kis dolgot adna a német uraknak.

Élénk viadal kezdődék most, s a szem alig kísérhette a nyíl szárnyain fellepként a nézők előtt elsuhanó lovagokat. Egy lovag a kék színűek közül kapta a második foltot; így a veres szín látszék győzni, melynek vezére Bánfi, s a lengyel Szápia és Tasnádi, egy csinos húszéves ifjú, kettőzött hévvel kezdék a veres Bethlent s Zamojszkit kelevézeikkel zaklatni.

Kis szünet lőn, s a harcbírák trombitájelére a nézők csak Szápiát és Zamojszkit találtak sértetlen.

Ekkor jelent meg a sorompók előtt egy szép lovag; hatyúfehér ménjének homlokát s szügyét pompás ezüstcafrang lógta körül, s nyergét fehér farkasbőr takarta el. Az ifjú fehér, ezüstdel hímzett dolmány volt, csillámló boglárokkal terhelt övtől körülkerítve, s hasonló színű nadrág fűdé idomos szárait. Fehér, kerek süvegén hermelinprémmel hosszú, fénylő, fehér toll ingadozott, s vállain sűrű, gesztenyeszín hajhullámok özönlöttek. Egy halk sikoltás hallék a Mikola-páholyból, midőn a deli levente a sorompókon által néhány ugrással a csatatéren termett.

- Te nem jól vagy, Gizella! - mond Margit a hátrahanyatló leánynak derekát átfogva.

- Ó, igen, igen - nyugtatá ez, alig hallhatóan rebegve -, nincs semmi bajom! Múló szédülés csak, mindjárt megszűnik.

- Nem, kedves jó angyalom - mond Margit részvétellel -, ez a szemle nem idegeidhez való; nem mennék-e haza? Én elkísérlek.

E pillanatban vette Margit a fehér lovagot szemügyre, s gyanítván a Gizella sikoltásának okát, mindenképp igyekezett őt bátorítani, anélkül hogy vele sejdítését észrevétené.

Gizellának szemei a gyönyörű ifjúra voltak szegezve. Ő ily szépet, ily delit sohasem látott; úgy tetszett neki, mintha minden homályba borulna e méltósággal teljes lovagi alak előtt.

A jöttet első tekintetre csak egy ismeré meg az egész népes embertömegben, s ez egy Gizella volt; vagy azért, mivel Abafi ily fényesen sohasem jelent meg, vagy mivel őt itt senki sem várta. Második, ki ráismert, de csak akkor, midőn a páholysor elébe ugratott, azon érdekes, keleti vonású ifjú volt, kit az elébb láttunk fűszin öltözetében; - s a harmadik Margit.

Abafi a fejedelmi páholy előtt megállván s tisztelettel meghajtván magát, úgy látszék, mintha megdöbbsen volna. Arca elsápadt, s újra hirtelen pír lobogta azt körül; lelkes szemeit a fejedelmi nőnek szeráfarcára függeszté, s állott mintegy elvarázsolva. Úgy tetszett neki,

mintha a köznapi élet úréból a mennyek fényének kapuiba tekintene, s nem képzelt örömek édje nyilatkoznék. Amit képzele félig sejtett alakban, lényképként idézett föl lelkében, azt látta valósulva a gyönyörű, szelíd, szerény fejedelmi nőben, az egészen idegen s mégis oly ismeretesben - előtte: egy bálvány, kit nem imáda, nem szerete, nem becsüle, nem óhajta, kivel lelke olvadt egybe, ki elszívá őt önmagától, s magán kívül forrasztá idegen léthez és élethez.

Így állott ő egy-két percig szótlan, mintegy kiemelve önmagából s odabámulva egy ismeretlen életbe. A fejedelem kérdő tekintetet vetett reá, kinek szótlan merengése különös ellentétben volt gyors, tűzzel teljes megjelenésével.

Végre Olivér magához tért, s szép, teljes hangján, szemeit mindig a fejedelmi nő andalgó vonásain legeltetve, jelenté ki, hogy a győztes lengyelek ellen az erdélyi kelevéz találó tehetségét vágnék kivívni, egy - kettő ellen.

A győztes bajnokok a viadalt csak egyenként fogadák el; Szápia kimenvén a sorompók közül, a Mikola-páholyan volt tanúja azon viadalnak, melynek következtén, a Zamojszki nagy gyakorlottsága ismeretes lévén előtte, nem kétkedett.

- No - mond alant a lócán Gúti Mózes szomszédjának, egy csinos polgári nőnek piros kerek arccal s galambszelíd tekintettel -, aligha a hattyúfehér paripából babos nem válik a viadal végével... Mi a tatár - kiált fel, Orsolyához hajolva -, hiszen ez Abafi! - Neje mosolyogva intett fejével igent. - No, úgy a kopasz sógor⁶ jól hajoljon - folytatá a férj - nyergébe, ennek, hallom, kelevéze mindig oda repül, ahova küldik.

Azon csinos, fiatal férfiú, kit fűszin öltözetében vevénk észre az elébb, lejjebb lépett a hágsókról, s a csatatéren a szolgálatra kész csatlósok sorába állott, néhány földön heverő kelevézt szedvén föl, élénk figyelemmel kísérte Abafinak minden mozdulatját.

Közel hozzá, éppen a páholysor bal végén állott egy tisztas öreg úr. Öltözte előkelőre mutatott. - A fehér lovag vagy igen bízik magához - mond a közel állókhoz -, vagy nem tudta, mit tesz, mikor ily hófehéren jelent meg a viadalra.

A zöld ifjú reá vetette nagy, sötét szemeit, s egy szerfelett nagy értékű tört ragadván ki kebléből: - Itt - mond - egy tör, melynek markolatja felér egy oláh faluval; és ezen kard - folytatá, oldalán függő fegyverére csapva -, fölül rajta, két arany ellen, hogy Abafin egy folt sem lesz a viadal után.

- A fogadás könnyű - felelt az öreg úr mosolyogva -, ám legyen! Jó lesz, ha előre ideadod fegyvereidet.

- Igen, igen! - erősíték nevetve néhányan a közel állók közül.

Azonban a viadal elkezdődött, s az azt bámuló embertömeg élénk részvétellel kísérte a két deli lovag minden mozdulatát; igen észrevehető volt azonban bizonyos részrehajlás Abafi iránt, mely sokképpen mutatkozott a nézők közt.

- Ah! - hangzott az egész nézősokaságon keresztül, ha Olivér kiröpíté kelevézt, mely mindig talált, de Zamojszkinak szerfelett ügyes mozdulatai miatt csak a lovat érhetette; vagy ha a Zamojszkinak kelevéze az Abafi feje fölött sívított el, mélyen a homokba fészkelve magát. Hősünk minden hajítását, minden fordulatát összes élénk biztatás követé.

A viadalt Abafi nyugton s egy helyen állva kezdé meg vagy inkább várta be. Zamojszki villámgyorsasággal rohant neki, s alig kétölnyire hozzá röpíté ki az első kelevézt, melyet Abafi roppant oldalugrással kikerülve, a második feléje süvöltőt kikapá kezével, s egyet

perdítván rajta, visszarobbantá, s a Zamojszki lovát találta sügybe, ki hirtelen fordulattal, alig tenyérnyire a sorompóktól, került ki a hatalmas hajítást.

Újra körül-körülnyargalták a tágas csatatért, s a zöld ifjú két kelevézt nyújtott Abafinak, míg Zamojszki is kettőt vőn által egy odasiető csatlóstól.

- Nem féltem Abafit - mond a fejedelem. - Ez derék vívás! A Zamojszki lovát két kelevéz érte már, az Abafié sértetlen... Derék! Ez derék volt! - mond újra a fejedelem Cristiernához, ki érdekek kísért Abafinak mozdulatait, s mint ilyen esetekben történik, ő is pártot vett, s mint látszék, az a honi lovag részére hajlott.

Igen szép jelenet volt a Mikola-páholysorban Szápiának lobogó tüze, mellyel a vívókat kísért; az Abafi viadala szerfelett tetszett neki. - Most - mond - Zamojszki találhatá derekát Abafinak, ha a másik kelevézt hirtelen utána hajította volna az elsőnek.

- Abafi győz - kiált fel Margit. - Nézd, Gizella, a kék folt a Zamojszki karján... most újra egy a derekán!

Gizella halványan, mint tetszholt ült némán; egy szót nem tudott szólani, csak keblének emelkedése mutatá a belső vihart, mely abban zajlott.

Olivér győzött. Az utolsó összeütközésben magasan emelt kelevézzel rohant Zamojszkinak, s megforgatván azt, maga elébe nyújtá karját, hirtelen megrántva kantárát, hogy ménjének lábai mint leszegezettek gyökereztek a földbe; de a kelevézt ki nem röpítette. Csel volt ez csak, melyet midőn Zamojszki hirtelen fordulattal ki akart kerülni: Abafinak nyílsebességgel repült egyik kelevéze karjára, a másik derekára.

Összes százszorozott „éljen!” harsogott körül; Zamojszki félrevonult a csatatérről, s lova, melyről tajték patakozott, fáradtan ereszté le fejét.

Még Szápia volt hátra, ki a Mikola-páholyt elhagyván, azon vidám, élénk gyorsasággal termett a viadalhelyen, mely a bátorban akkor legfeltűnőbb, mikor magához méltó vívótársra akad.

- Nem a legjobban áll fogadása, bátyám! - mond egy fiatal ember a fogadó öreg nemeshez.

- Még - mond az öreg - a nyerés csak fél; én Szápiára fogadtam inkább, ki, azt hiszem, győzend.

A zöld ifjú csendesen mosolygott magában. - Még öt arany Abafira! - mond, erszényéből gondosan kiszedve öt velencei aranyt, mely akkortáiban sok pénz volt.

Az öreg hallgatott, s a viadal elkezdett. Majdnem hasonló lévén az elébb leírthoz, a képzelőtehetségre bízom annak minőségét; csak azon megjegyzéssel kívánom azt segíteni, hogy Szápia mind lovának helyes forgatásában, mind a kelevézviadal minden mozdulataiban Zamojszkit jóval felülmúlta. De mindemellett Abafinak sűrű csapásai s e viadalban nagy gyakorlottságából eredt biztos szemmértéke a győzedelmet részére hajlaták. Szápia három veres jeggyel, melyek egyike szívénel volt, hátralépett a küzdhelytől. Minden ember a magyar lovagra bámult. Tisztán, mint a bércek hava, ő és lova, állt a győztes lángoló arccal s mégis oly nyugton. Körültekintve a szem, három érdekteljes arcot látott öröm sugáritól előntve. A három arc birtokosát könnyű kitalálni.

Kis szünet után íjászok léptek a térre, s bámulásra méltó ügyességet mutattak. A legjobb lövő azon szép keleti arcú, zöld öltözetű ifjú volt, kinek élénk részvéte az Abafi viadalában oly észrevehető vala.

ZOMÁNCOS VITÉZ

Deli s bátor, oh, nézd, s minő nyugodt!

Schiller

Ezután nemsokára következett a komoly viadal, fénylő vérttel s nehéz rostélyos sisakkal.

Ezen annyira ismert s oly sokszor leírt viadal nemének részleteit mellőzve s csak röviden említtem, hogy minekutána Zobel lovag négy erdélyi s két magyar leventén győztes lőn, a Keresztúri nehéz dzsidája őt földhöz terítette, néhány utána következőkkel együtt. Tattenbach győzé le végre Keresztúrit, s már a díj bizonyos birtokában vélte magát, mikor egy vitéz kék zománcú acéllal borított, leeresztett sisakrostéllyal jelent meg magas, hollófekete paripán.

- Ez Bocskai István - mond a fejedelem Cristiernának -, ismerem ezen fekete paripát. Pajzán, ugye? - folytatá Kornishoz fordulva, ki helybenhagyólag intett fejével.

- Nem gondoltam - szólt Kornis -, hogy Bocskai vívhasson. Ő tegnap igen rosszul érzé magát; de egyébiránt is a fiatalság játékaiba nem örömet elegyedik. Ő ellenség előtt s komoly csatákban van a maga helyén.

- Úgy látom - mond a fejedelemnő Báthorihoz hajolva -, erdélyi leventéink nem örömet hagyják a babért idegen homlokára fűzni. Ez Bocskai? - kérdé.

- Igen - felelt a fejedelem -, de megtörténhetik, hogy ezen viadalban jeles német vendégünk lesz a győztes; amit azért is hiszek, mivel Bocskai valóban igen el volt még tegnap gyengülve. Sajnálom, hogy kitevé magát; e neme a viadalnak ép erőt kíván.

- Nagyságod - mond Kornis - alkalmasint adott volna gondot az idegen lovagnak, ha egészsége engedné.

- Két ily viadalban valék már győztes! - felelt Báthori.

A Mikola-páholyban Gizellán szembetűnő nyugtalanság látszék. Ő ily viadalt még nem látott, s már a többi is nagy hatással volt idegeire. - Jár-e néha életveszéllyel az ily kopjatörés? - kérdé rebegő hangon Margittól.

- Életveszéllyel nem vagy igen ritkán - felelt a kérdett -, legalább esetet nem tudok, mely ezt igazolná; de a bukás olykor nehéz mellnyavalyákat okoz, s igen veszélyes következésű lehet az egészségre.

- Istenem! - sóhajtott Gizella elhalványodva - mégis igen sok ez mulatságnak!

Ekkor ütközött a két lovag össze, s a nehéz dzsidák számtalan darabokban hullottak szét a fővényre.

Gizella behunyta szemeit, s szíve legmélyebb redőiben a kétség s fájdalom hullámozott.

- Ó, egek! - rebegte, s kezei görcsös hévvel szoríták a Margitéit.

- Ej - kiált fel az öreg Mikola, kit az érdekes szemle egészen fölhevített -, mit remegsz, Gizi? Nem féltem én Bocskait félholtan is.

- Bocskait! - szól Gizella tagadólag rázva angyali fejecskéjét. - A vívó nem Bocskai.

- Hát ki volna? - mond Mikola nevetve.

Gizella hallgatott, de a kétség szorongató fájdalma reszketett minden vonásain, s közel volt az ájuláshoz. Margit nagy részvéttel igyekezett őt megnyugtatni.

Az első viadalpróba után a kék zománcos lovag, magas, fehér, lobogó tollaival, a fejedelmi páholy elé ugratott, s újon kezébe vett dzsidáját leeresztvén, tisztelettel teljes hangon kérte a fejedelmi nőt, hogy férje nem viselhetvén e viadalban színeit, tiszteljen meg egy erdélyi lovagot viselésök engedelmével, ki hiszi, hogy azoknak minden más színek fölött kivívja az elsőséget.

A fejedelmi nő kétkedni látszatott, s egy kérdő tekintetet vete Báthorira.

A fejedelem mosolygott.

- Színei a szép Cristiernának - mond udvarias nyájassággal - biztos kézben lesznek e bajnokunknál, kinek karja ismeretes előttünk.

Báthoriné azon másolhatlan nyájassággal, mely neki később annyira megnyeré az erdélyiek szívét, olda le derekáról egy veres és fehér szalagot, gazdagon ezüsttel hímzettet, s a lovagnak nyújtá.

- Remélem - mond méltósággal teljes szelídséggel -, hogy e szalaggal kegyedet, érdemes lovag, nemcsak e bajnoki játékban avatom lovagunkká, hanem férjemnek minden komoly csataiban is élénk részvevőjévé.

A rettenhetlen lovag szinte reszketve nyúlt a szalag után, melyet derekára kerítvén, a sűrű sisakrostélyon keresztül olvadtak tekintetének sugarai a szép beszélő arcára; keblében keményebb viadal volt, mint amelyre készült. A szív, mely eddig szeretni nem tudott, egy soha nem ismert benyomás édes kínja alatt fűződött össze.

Mint szenvedő szeráf ült Gizella a másik páholyban, s egészen elgyengülve nyugodott szép arca a Margit vállain. Ki tudná zaját azon érzéseknek leírni, melyek keble alatt hullámozottak?

Harsány „éljen!” kiáltás, a szétcsomózott távolabb nézők visszhangjától körülzúgva, ada eszméletet a szelíd leánykának. Tattenbach a fővényen hevert, s a fejedelmi páholy előtt állt a zománcos lovag, emelt sisakrostéllyal. Gizella tudta, ki; az ő szíve sugallá meg nekie. A nap hőse, a győztes Abafi volt. Közel a fejedelmi páholyhoz a zöld öltözetű ifjú körültekintett, arca sugárzott, ki őt így látta, azt hiheté, hogy ő győzött.

SZÉP PÁR

Mint - - - egymásnak teremtvé.

Lessing

A nap fényes mutatványait estve ragyogó táncmulatság fejezé be újra, melyben Báthori Zsigmond eddig nem látott s még a múlt esti pompát felülmúló fénnel vendéglé meg számos látogatóit.

E szép gyülekezetben jelent meg Abafi, először életében régi nemzetségének egész fényében, mint győztes, mint irigylett, mint közfigyelmet nyert, a csarnokban.

A fejedelem azt hitte utolsó viadala előtt, hogy Bocskai. A Bocskai lova okozá ezt, melyet Abafi kevés napokkal azelőtt vett meg, alkalmasint erre a viadalra, s némi kis hasonlatosság az ő és a Bocskai méltósággal s erővel teljes tartása közt. Báthori nem kevéssé volt meglepetve Olivérre ismervén; s lehet, hogy bátorságán, melyet talán a fejedelem vakmerőségnek keresztelt, bámult; végre még egy kis keserűség is lehetett a fejedelem kebelében Abafi ellen. S a Cristierna színeinek viselése oly megkülönböztetés volt, melyet próbálatlan lovagtól, mint Abafi, alkalmasint megtagadott volna, ha őt nem Bocskainak nézné, mely hiedelemben megszólalása után is maradt a fejedelem, szavának ismeretlen hangzását a sisak rostélyzatának tulajdonítván.

Hősünk megjelenése mindenesetre nagy hatású volt. Nemcsak kiválólag szép, férfias alakja, hanem azon finom társalkodási könnyűség, melyet darab idő óta sajátjává tett, s melyet főleg a Mikola háznak köszönhet, okozá ezt; de nevelte a közérdeket nyert győzedelme is, s azon tisztelet s figyelem, mellyel iránta a jelenlevő idegen lovagok viseltettek, kik barátságát kérték, s őt minden tekintetben elsőnek látszatának tekinteni.

Első fellépés nagyobb körben s oly emberek közelében, kiket eddig bizonyos távolságban szoktunk csak látni s némileg magunknál felsőbb lényekként tekinteni: mindig érdekes s nagy fontosságú az életben; mennyivel kellemesb, szinte fűszeresb a benyomás, melyet ily első megjelenés idéz elő, midőn azt közfigyelmet gerjesztve teheti valaki, s felléptekor oly tulajdonokkal bír, melyek másokban nemcsak a részvétet idézik elő, melyet csinos alakú, előkelő ifjúnak első látása okoz, hanem azon minden arcról visszasugárzó tiszteletet is, mely csak érdem s kiváló tulajdonok következménye. Hogy a fejedelmi nő, ki Abafinak fiatalabb kori kicsapongásait hallotta, de első megpillantásakor benne már a férfiút a szó legszebb értelmében ismerte meg: iránta azon figyelmes alkalmazással viseltették, mely nemcsak egészen önkénytelen, de igen természetes is - senki sem bámulhatja.

De az ifjú lelkében is sok másként állott már. Azon bizodalom önmagában, melyet ismerünk már Abafiban, oly helyzetekben, hol testi erő s gyakorlottság játsszák az első szerepet, lassanként a lélek munkálataira is átszivárgott. Ha benne némi hiúság vagy önhiúság elegyedett azon makacs bizakodásban, mellyel úgyszólván semmi testi erőt kívánó tethez nem fogott bizonyos, szinte vak meggyőződés nélkül, hogy annak embere leend, s ez egy nemét az embereknek sérté: talán menthetővé teszi e vak bizodalmat önerejében különös természeti ajándéka az erőnek, mellyel Abafi valóban bírt, s azon szerencse, mellyel azt mindeddig teljes sikerrel használta. Minél bizonyosabb lőn ő azonban erejében, minél több győzelem s tapasztalás nemesíté e bizakodást önértetté: annál inkább közeledett Olivér azon oly természetes szerénységhez, mely a tökélynek válhatatlan követője. S ha nyers, dacos tekintete egykor,

szerencsés viadal, kivívott merény vagy sikerült erőfejlés után, kellemetlen benyomást okozta másokban: halkkal e vad nyersség komolyabb tartásnak s végre szerénységnek ada helyet; s ő kezdé dísszel s keccsel tudni szenvedhetővé és érdekessé tenni felsőségét.

S ezen oly természetes kifejlése lelkének lassanként egészen szellemi tárgyakban is mutatkozott. Ő azon önérzetet, mely némi tárgyra nézve már létezett, más alkalmakkor is kezdé sejdíteni magában. Első fellépte a polgári pályán edzé már e kiválólag nemesebb nemét a bizodalomnak lelkében; s ő kezdé nemcsak hinni, hanem tudni, mennyire képes a lélek, ha tud akarni.

Abafit ezen időben már minden tekintetben Erdély legérdekesebb fiatalemberének tarták, s igen magyarázható, hogy azon önkénytelen hódolás, mely a vele érintéseikben másoknak feltűnt, neki nemcsak jólesett, hanem őt szép föltételeiben edzé is.

Abafinak külseje is igen meglepő volt ezen estve. Öltözte egyszerű, mégis választékos s nagy értékű volt. Sötét gesztenyeszín bársonydolmánya keleti gyöngyökkel volt hímezve, sok ízléssel, és nehéz, becses kövekkel terhelt övvel derekához szorítva. Dolmánya alól hófehér, nehéz selyemszövetű nadrágja, minden zsinórozás nélkül, az akkori divat szerint, tűnt ki; s keskeny, csinos lábaihoz hasonló színtlen topánka szorult. Nagybecsű kard oldalán, s egészen tigrisbőr kerek süveg, szép vert arany sastollal, egészíték ki az egyszerű, mégis pompás öltözetet.

A fejedelmi nő a többek közt Abafihoz is szólott, egy-két dicsérő kifejezéssel említván győzelmét, megköszönvén, hogy színeinek a nap diadalát megszerzé.

Abafi annyira el volt merülve a gyönyörű, érdekes hölgynek tekintetében, hogy igen keveset felelhetett; s csak oly szerény s igénytelen hölgy, mint Cristierna, mellőzhető észrevenni azon mély benyomást, melyet a szép ifjúra tőn.

A fejedelmi nő később Margittal mulatott; történetesen Gizella s Abafi egymás mellett állottak. - Gyönyörű pár! - mond, Gizella - s Abafira mutatva. Gyulafiné szokott nyájasságával, helybenhagyólag intett fejével. Tovább is beszélgettek, s úgy látszék, a kis Gizella s Abafi valának beszélgetésük tárgyai.

Margitnak képén egész este komolyság tűnt fel; Cristiernának észrevétele őt megdöbbenté. Különös az emberi szív; vannak hűrjai, melyek oly mélyen rejtettek, hogy ritkán pendülvén meg, szinte nem létezőknek gondoljuk. Ilyen vala az is, mely most zendült meg szokatlan hanggal kebelében. A fejedelmi nőnek célzás nélküli észrevétele neki nemjól esett; ezt érzé, szégyenlé. - Mi kedvetlen, mi sértő lehet abban, ha valaki e két érdekes lényt, mely valóban oly illő egymáshoz, szép párnak nevezi? S mégis azon észrevétel szívemet összefűzi! A magam szándékát mondta ki Cristierna, s mégis fáj nekem! Abafi, ó, igen - gondola magában -, ő lelkes, szeretetre méltó férfiú! Ki így látja, tehet-e egyebet, mint őt becsülni! S Gizella, ezen angyali gyermek, minden tulajdonnal, mely férfiút boldogíthat, oly hozzá illő, mind kellemeire, mind idejére nézve. Szép pár! Szép pár! - monda, s ismét monda lelkében, mintha e gondolatot meg akarná szokni; s nemes lelkének minden erejét öszveszedé, s Gizellához közelített. Soha nyájasabb, soha figyelmesebb nem volt az égi gyermekhez, mint ezen estve. S Gizellának, bár az ő szívét is hasonló neme az önkénytelen idegenkedésnek lépé meg, Margitnak szívessége iránta jólesett és fáj egyszerre. Ó, bár nem is gyanítá, hogy Margit az ő szívébe tekintett, önmagának téve szemrehányásokat, hogy Abafit szereti; vádolá magát, ezer szép feltét loboga föl lelkébe. - Hiszen ő téged nem szeret - monda magában -, s miért képzelgesz, hiú leány, hogy ő téged valaha szerethessen? Margit bírja szívét; s ki volna itt, ki őt úgy megérdemelné? - Így tűnődött magában; azonban a hanga elkezdődött.

- Te Abafival táncolsz? - mond Margit, kérdőleg függesztve reá szemeit, egy oldaltekintettel a közel álló Olivérhez, ki őt hallhatá. Gizella lángolt, s némileg rosszulesett neki a kérdés; de Abafi nyájasan közeledett hozzá, s felkéré őt az első táncra.

Száz irigy szem nyugvék a bájos gyermekén, ki remegve nyújtá gömbölyű karját Abafinak. Ingva kezdék lábai követni őt a mellékterembe; később jóltevő melegség szaladt által minden idegein. Ő boldog volt; boldog először életében, s amit érzett, s ami árvonulatként zajonga keblében, édes volt és mondhatatlan. Margit utánok pillantott, egy könnycsepp lopódzék szemeibe; s ki őt ismerte, nem kételkedett, hogy egyjét élvezé azon mennyei pillanatoknak, melyek jutalmául egy öngyőzedelemnek képezik az örömek legnemesbikét.

HADI KÉSZÜLETEK

*S megy mint lerontó zivatar,
A kis, de bátor had.*

Vörösmarty

A fényes ünnepély elvégződött, s a számos, Kolosvárra gyült vendégek Fehérvárra siettek, hová a lakodalom nagyszerű pompájára valának hivatalosak. Ritka fénnel ment az is véghez; végre az odagyültek halkkal eloszlottak. Azok közt, kik Cristiernának fényes kíséretét képezék Fehérvárig, egy volt Abafi is. Ő majd mindennap látta Báthorinét, kinek első napjai is Erdélyben nem a legkellemesbek valának. Férje sohasem érzé iránta azon gyöngéd vonzódást, mely az életnek fűszere. Másoknak tanácsa, a hatalmas császárrali rokonság óhajta s országos nézetek határozzák őt e szövetségre.

Cristiernának, az erénnyel teljes hölgynek, mélyen sebzé szívét azon hidegség, mellyel a fiatal Zsigmond viseltetik iránta; s ki őt mindig látta s közelében lehetett, bámulta azon vallási elszántságot, mellyel szótlan, panasz nélkül türe egy idegenkedést, melyet meg nem érdemlett.

Azok közül, kiket a fejedelmi nőnek bájjal teljes nyájassága s szelídsége közelébe varázslott, Olivérünk egy volt a legszorgosabbak közül. Ő annyira nemesült s kiképzett lélekkel bírt már, hogy ezen érdekteljes hölgynek egészen föl tudá fogni lelkületét. Minden, amit Cristiernában látott, új volt előtte. A finom szellemi termet, az érdekes vonások s szenvedő, bágyadt tekintet szívét meghaták. Ő, amit iránta érzett, nem érezte soha. Margit még mindig az asszonyok elsője volt képzetében, ő most is hitte, hogy Margit mint hölgy sokkal föntebb fokán áll a tökélynek, mint Báthoriné; s mégis, minő különös az emberi szív! azon mély tisztelet, melyet e két lény iránt érzett, egészen különböző nemű volt. Egy tekintete Cristiernának édes hévvel szaladt végig minden idegein; egy nap, melyen őt nem látta, el vala veszve Abafi előtt. Első gondolata fölébredtekor ő, végső ő, s mindig - mindig csak ő volt. Érezte, értette a távolságot, mely örök ércfalat vona közte s azon angyal közt, kit imádott. Látta azon nemes, minden vádon felülemelkedett tisztaságot, mely a kitűnő hölgynek legszebb vonása volt. Ő, a nő, hogy szerethetett volna mást, mint férjét? A fejedelmi nő nem jöve itt kérdésbe; a nő egyedül, bárkié.

E hév, egészen regényes szenvedély nem maradt, nem is maradhatott észrevétlen Cristierna előtt. Ő abban lovagi udvariságot s mély ragaszkodást látott csak; s az ő oly sokszor ellenségesen illetett kedélyének s keserített szívének - távol azoktól, kiket szeretett, elszigetelve a világtól, melyben eddig élt, s hol szeretni s szerettetni megszokott - szerfelett kellemes volt azon érzés, melyet ily lovagnak szenvedélyes ragaszkodása idézett elő. Oly tökéletes volt Báthoriné, hogy szívéhez távulról sem férhetett azon gondolat, hogy ily nemes hódolatban, mely minden tolakodástól ment, vétkes gerjedelmet sejdíthessen: s azért szembetűnő volt kegyessége s nyájassága Olivér iránt.

Ha dolgai voltak, rá bízta azokat; ha valahová ment, kísérői sorában volt Abafi, kinek dicséretére mondhatjuk, hogy e nemes érzésből eredt s minden szenvedélytől ment figyelmét a legmélyebb alázattal fogadá; s ment volt azon tettett szerénységtől, azon néha-néha kisugárzó hiúságtól, mely oly kitörő s egyszersmind oly visszataszító a kegyencekben. S mennyire el tudá magaviseletében a gyanú legtávolabb árnyát is tüntetni, s minő igénytelen s tiszta volt hódolása; szembetűnt abból is, hogy Báthori maga kezde vonzódni hozzá.

Ha az emberek legváltozóbbika, Báthori Zsigmond, ma gyűlölte azt, kit nemsokára szeretve különböztetett meg, senki sem csodálta; s annál természetesebb volt, hogy a fiatal, bátor fejedelemnek a férfias Abafi tetszett, ki, bár számos tetteit kárhoztatá, ráöröklött hűséggel ragaszkodék a Báthoriakhoz. Vadászataiban, testi gyakorlataiban ritkán mellőzé el Olivért a fejedelem; s ha voltak titkos kalandjai Zsigmondnak, melyeket vele nem tudata: ezt annak lehet tulajdonítani, hogy a gyanús Báthori benne félelmes vágytársat képzelt; s egyébiránt is volt valami Abafiban, mi tartózkodást idézett elő.

Megtörténik sokszor az életben, hogy aki egyenesen arra megyen ki: magát mindig tökéletesíteni, végletekre vetődik, kiköltözik a világból, magasztaltság teszi lelkét fellengzővé. Életének s indulatainak ily szakában volt most Abafi; regényes bájt érte lelkében, hogy ő titkon szeret s némán oly tökéletes lényt, kinek egész lelkét fel bírja fogni, s ki mégis örök távolban van tőle, ki őt nem szereti, nem sejt, nem érti, s kinek kegyességét azon pillanatban vesztené el, melyben szenvedélyitől el hagyná magát ragadtatni; mely amilyen tiszta, egészen szellemi, egészen nemes: oly vétkessé válnék, ha azt elérulná.

Nemsokára a fejedelemnek Fejérvárra érkezte után gyors készülétek foglalák el egész Erdélyt. Az oláhországi s havasalföldi vajdák szövetségre léptek Báthorival, ki maga vállalván föl az egyesült seregek vezérségét, Erdélyben is nagyszámú hadakat gyűjtött. Deli Markó, egy nevezetes hajdúvezér, kit ismerünk már, s ki a határszéleken felsőségi jogot gyakorlott, s hol a török, hol az erdélyiek mellett tartott, meg vala nyerve vad csoportjával, s készült a fejedelemhez csatolni magát.

Száműzöttek Magyar- s Erdélyországból, számos hadnak edzett rációk több szerencsevadászokkal s kalandorokkal egyesültek seregében; mindig erdőkben, barlangokban s szabad ég alatt tanyázott, s kész volt mindent eltűn, éhséget, szomjúságot, hideget, meleget; s ki bármi kis részben gyöngeséget árult el, száműzve volt köréből örökre.

Deli Markó szerette magát a szélek királyának s a barlangok arszlánának hívatni, s egy volt azon különös lények közül, kikben ritkán látott elegyke van a legellenkezőbb indulatoknak, a rossznak s jónak. Határtalan hatalmat szeretett s tudott gyakorlani emberei közt, nem utált semmit úgy, mint ha más kívánta volna ezt fölötte gyakorlani. Kész volt ellenségével a legaljasabb kétszíniséggel bánni, adott szavát, sőt esküjét megszegni; hadban kegyetlen, vérengző; kegyelmet csatában nem várhatta tőle senki. De ha frigyesül adta magát valakihez, amit csak bizonyos s többnyire rövid időre teve: e rövid idő alatt nem volt hatalom, mely őt adott szavának másolására bírhatta. Megvolt azon banditái szavatartás és becsületérzet benne, mely emberismerő előtt örökös talány marad, s egy azon dolgok közül, melyek léteznek, de nem magyarázhatók. E vad, makacs férfiú, kit ellensége félt, frigyesse gyűlölve keresett, alattvalója rettegetve szeretett, lélek- és testben óriás, hatalmas önmaga, s hatalmat nem tűrő mástól: egy leányka kormányja alatt állt, ki őt ujja körül keríthet, s ez a leányka Izidora volt, vagy Villám, mint őt álnévvel nevezek; mert a Deli Markó csapatjában mindenki köteles volt viszonyait, sőt nevét is feledni, s mindegyik álnevet viselt valamely tulajdonáról, mint például Villám azon sebességről, mellyel mindenütt váratlan jelent meg.

Abafi egy volt a legelső közt, ki nem megvetendő zászlóaljával sokasítá a fejedelmi hadakat Beszterce közelében, mely gyűlhelyül volt kitűzve.

A FÜRDŐ

*S szilaj fájdalmában
Borzadva kebele,
Az elszánt ifjú hölgy
Átokkal felele.*

Vörösmarty

Míg így a hadi készülétek történnek, nem lesz érdektelen egy személyhez közelítenünk, ki már többször megjelent e történetben, s kit mégis oly kevéssé ismerünk.

Deli Markó e tájban zord seregével egy erdőben tanyázott. Naponként sűrűdtek a kalandorok, s már indultát határozta a fejedelmi hadakhoz. Az indulás előestéjét víg lakomázás előzte meg. Hosszú sorban vonultak el a sátrak tág erdőnyíláson, körülövezve százados fenyvek tömegeitől. A sátrak előtti tért lobogó máglyák világították, körülülve s állva festői embercsoportozatoktól. A hold sarlója csipkézett fellegek ködéből pillloga le, s ezüstje halvány fényt olvaszt a fenyvek csúcsaira, melyeknek derekaik a lobogó máglyáktól vörösítve az egész jelenetnek azon szép tekintetet adták, mely éji s tüztől világított festvényekben oly bájjal teljes. Ez a tűz ada egy piros gnómi világítást számtalan marcona képnek is: s e had fiait, farkas- és medvekacagányaikban, vasfonal ingeikben s hideg pompájában nehéz fegyvereiknek, még sajátságosabbakká tévé.

Amíg ezen élénk, zajos embertömeg dalolva, füttyörészve mozog s pezseg: egy csinos, karcsú leánykát látunk a sátrak közül kilopódzni. Mint a híg szellőé, könnyű s bájos mozdulata; s hol kis lábai a kövér erdei füvet érintik, oly csekély, oly szellemi a nyomás, hogy a fű léptei után újra fölemelkedik, mintha gyermekkezezske simulna végig rajta. A hölgy sietve halad, s a sűrű fenyvek éjébe merülve jelen s tűnik, mint a képzet alakjai. Két szép tömött tekercsben nyúlik le sötét haja majd bokáig; s a keccsel teljes keleti arcon az éj lámpái enyelegnek kékes sugarokkal. Könnyű ív, hű kísézője minden kalandjaiban, van vállára vetve, s kisdud kezecskéi két hosszú nyílvezzőt s hófehér ruhacsomót tartanak. Zöld vállacska ömlik vagy inkább olvad karcsú derekára, s hófehér öltözet alatta; dereka körül keskeny, törökös kendővel van övezve, melyből tűn ki egy becses markolatú tör. Halad a csinos teremtés elébb s elébb, az erdő mindig sűrűbb, mindig tömöttebb; míg végre kis nyíláshoz érkezik. Kövér, elevenzöld gyepterület ezen, éji harmatba fűrészelve, s léptei csillogó gyöngyöket tipornak. A nyílással szemben keskeny hegyszorulatot látunk; ennek tart egyenesen a lyánka, s beljebb érvén, megállapodik egyjében Erdélynek azon oly ismeretes, majdnem tündéri völgykeblei közül, melyek mindent felülmúlnak regényes bájjal, s melyeken számtalan mondák s regék visszaemlékezései szunnyadnak.

Magas sziklahátak nyúlnak itt fel, kis látkört képezve, de bájos, elragadót. Az ég azúr paizsként öblözik a szirtek ormai felett, s láttatja a csillagoknak néhányait: a Göncöl szekere képezi a kellő pontot, ekörül eleven fénnel ragyognak számtalan apróbb lakói a magas űrnek. Az egyik szirtnek tetején ingadozik négy, festői csomóba szorult fenyő, éji örökként, s rezgő lombjaikon kanyarog által az újhold ezüst sarlója.

Szemben azon szorulattal, melyen által a hölgy e bájos völgyecskebe lépett, magas, egészen nyílt barlang látszik a holdtól félig világítva, s beljebb oly sötét, hogy határai láthatlanok. Tetejéből vízsugár ereszkedik le oly csendesen, oly változatlan alakban, mint egy üvegkötél, átszikkasztva a kétes csillagfénytől. A vízsugár halk csörgéssel egyesül a barlang előtt terülő

kristálytisza vízszőnyeggel, melyet tágas, középmedységű sziklamedence tart fogva mohos öblében; széleit számtalan alakú erdei növények kerítik, szeszélyes gallért képezve körülr.

E víztükör oly csendes, oly átlátszó, oly fűszert lehelő, mintha a természet maga fürdésre szánná; hófehér tajték s szivárványszínű buborékok hemzsegek a lefolyó víz sugár körül, tovább-tovább gyűrűdzve, s halk hangjuk ezüst csapódása álomba ringatja ezen ábránd táj látogatóit.

A hölgy közelebb lépett a vízmedencéhez, leereszkedve a gyep dagadó pamlagára; félretevé ívét, melléje helyhezvén nyilait s a fehér ruhacsomót; csinos vállát kezdé kifűzni, s összeszedvén két hófehér ujjacskáján annak zsinórait, letevé íve mellé, s a nyiladozó vállból szabadulva emelkedének hatyúkeblének halmai, patyolatingétől még gerjesztőbbekké varázsolvá; leoldá fehér szoknyáját; szabályteljes tagjainak mindegyike el vala ingétől földve, s mégis látható; kibontá sötét hajtekercseit, s szétszedvén hajait, felállott; s amint áll, a hajzat éje fellegpalástként habzik le bokáig rajta.

Valami tündéri volt e jelenetben, amit részint a helynek csendes bája s azon ábránd szellem okozta, mely az ily völgykebleken andalog; másrészt e ritka teremtnak szerfölött érdekes külsője, melyet már Alvincen s más helyeken láttunk.

A hölgy a hűs meder párkányára ereszkedett, s benyújtá lábcskáit a vízbe, s sziszegve a víz hűvétől újra visszahúzta azokat, míg végre halkkal belépett a szirtmedencének olvadt üvegébe. Úgy látszott, hogy szép tagjairól az utolsó hüvelyt is le akará ölti, de vizsga figyelemmel szétjártatva szemeit, magán hagyta azt; ülő helyzetben nyújtá el tagjait a meder csillámló homokjába, körülbuborékolva a víz habjaitól. Így ült áztatva tagjait s hosszú hajhullámaikat dörzsölgetve; arcán inkább csendes vidámság, mint komoly ábrándozás volt kivehető.

Míg fürdését bájjal teljes mozdulatokkal folytatá, úgy tetszett neki, mintha zöreje recsegdélne a lombokon keresztül, olyan, minőt az őz okoz, midőn vadászra fülelve karikába nyílt szemekkel dugja ki fejét a bozótból, vagy az esti szél egyes csapása rezzent félig száradt gallyakon keresztül.

A szép Izidora, kit nevének nevezhetünk már, kissé meglepetve látszék, s egy tekintetet vetve ívére, mely közel hozzá, hevert a gyepen, szemeit a hallott nesznek tája felé jártatá. Újra csend lőn. Nemsokára úgy tetszett neki, mintha a zörejt közelebb hallaná, de újra néma csenddel váltódék fel, melyet csak a barlangtetőről gyöngyöző víz sugár andalgó, egyhangú loccsanása szakasztta félbe.

Izidora eszmélt, s már sokkal élénkebb figyelemmel tekintett maga körül.

- Ki vagy? - kiálta egyszerre sikoltással kezdett hangon, szemei egy nem messze tőle királyként emelkedő tölgy lombjaiba akadtak meg, melynek tágas koronája félig árnyékolá a víz szőnyegét. Szétömleszté hirtelen vállain nedves hajzatát, s a meder párkányához sietett; felragadá ívét, s gyakorlott kézzel feszíté azt ki, egy nyilat illesztvén reá; rémulten állt, nyílvégét a tölgy sűrűjének, melynek levélsátorából egy szilaj férfifő nyúlt ki, ráirányozva szegzett lángoló szemekkel.

- Távozzál - kiált reá a hölgy -, vagy nyilam a fának derekához szegzi szemtelen fejedet! - S minden mozdulatából látszék, hogy szavai nem üres fenyegetést foglalnak magokban.

- Izidora! - szólt mély, szomorú hangon a fő, mely szinte mint szemrehányás hangzék: - Izidora, azért maradtam volna száz csatában sértetlen, hogy annak keze, kit oly mérhetlen érzéssel szeretek, verje szívemet által?

- Te vagy az, Dandár? Irtózatos, te! S ajkaidra mered-e az Izidora nevét venni? Te nadály, ki szívvéreimet akarád kiszíni! Ó, gyilkos, gyáva, rejtélyes kígyó! - S ekkor újra szeméhez illeszté ívét. - Szállj le, s távozzál innen, mert mint a nap a sötétséget, mint tisztaság a szennyet, mint angyal ördögöt gyűlöllek!

A tölgy lombjaiban rezgett újra, s a fő eltűnt, de kevés pillanatok múlva Dandárnak ideges alakja a medence szélén termett fenyegető, veszélyjósító állásban; szemei kidiózva öbleikből, egész arcán a dühösség lángja lobogott, s ajkait kék homály borítá. - Lőj! - mond, egy kelevézt tartva föl kezében. - Lőj! Az első csapás legyen a tied; de jól találj, éppen ide a szív közepébe, hol most is te élsz, s élni fogsz, míg dobog. Jól találj, mondom, Izidora, mert kelevézetemet ismered, s az találni fog.

- Ne vedd ajkaidra e nevet többé! - felelt a leány, rászegezve nyilát kevélyen. - Villám az én nevem, s atyám Deli Markó, a barlangok arslána, királya a határoknak!

- Izidora! Így, nem másként szólítalak - rebegte Dandár enyhülő haraggal, tekintetének vad sugárral szenvedélyesen körülfutva a gyönyörű teremtest, melynek ázott patyolattinge minden vonalát szobrászi tökélytel tündet ki. - Tudod-e, mi örömet hallád egykor e nevet tőlem? Ah! Mikor még azon karok, melyek halállal fenyegetnek most, oly hévvel szorítanak dobogó kebledhez! Hát minden, minden el van-e már feledve? - S szavaiban annyi lágyság, annyi szelídség hangzék, amennyi csak ezen elvadult lénytől kitelhetett. - Lőj - mond -, s ha vérem szétfercsent hófehér ingeden, eredj, ülj paripára, s a dühös éjszak szárnyain száguldj az Abafi várába!... Lőj, s ha utolsó verése szívemnek elhangzik, szorítsd karjaid közé a játékvialok hőst, míg Dandár, kit bámulál egykor, a csatákban férfiúvá edzett Dandár temetetlen s könnyezetlen porlik el!

Izidora leemelte ívét újra.

- Nem lövök - mond, mintegy meggondolkodva -, ne égjen véred az én lelkemen, de távozzál, az egekre s mindenre, mi még neked, neked is szent lehet, kérlek, távozzál! Átkozom azon pillanatot, melyben e gyöngy szív meg hagyá magát nemtelen szerelemtől lepetni! Kiszaggatnám éltemből azon órákat, melyekben téged, kaján tigris, szorítalak szívemhez. Ne hízelkedjél magadnak; nem szerelem volt az! Nem, nem, nem! Szégyenemre vallom, nem!... Érzékhevülés, gyengeség, alacsonyosság, pokol, minden, amit akarsz, csak szerelem nem!

- S te így szólasz, Izidora, te, ki a perceket lested, ha nem jöttem; te, ki hetekig búsongtál, ha betegség ért! Te, ki tűz és láng valál! S kiről, bármennyire szerettelek, hinnem kellé, hogy engemet inkább szeretsz... s mindezt egy emberért, kinek nevét sem hallád, mikor már szíved enyém volt.

- Igen, igen - mond Izidora, s arcát láng borítá el -, érette! Halljad vesztedre s kínodra, orgyilkos, gyáva kullogó!... Érette, kit Istenként imádok, kiért kész vagyok minden pillanatban meghalni, kinek egy tekintete elég az irántadi visszaemlékezés szennyére az örök feledés palástját teríteni!... Ismered e tört? - mond, egy tört emelve fel. - Hah, gyáva, hárman rohantok egy ellen,⁷ s mikor ő nagylelkűen kegyelmezett, te, nyomorult, ezzel akarád kivégezni!... E tör az ércfal, mely köztem s közted áll a föld közepétől az ég boltjáig! Tudom én, miben jársz régóta már, alávaló! De rettegj, mert megismertelek Abafival.

- Hahaha! - mond vad kacajjal Dandár. - Abafival? Rettegjen ő tőlem, s rettegj te! - Ekkor hirtelen ugrással a vízmederig zuhant.

Izidora nekiereszté nyilát, mely karját hasítá fel, de csak kissé: s Dandár átölelvén karcsú derekát, a szenvedély vad lángjával szemében magához szorítá a hölgyet, igyekeztén törét kicsavarni kezéből. Izidora a Dandár mellének feszíté kezét, s mindenképp törekedett magát tőle kiszabadítani.

- Hah, szelíd galamb - kiált Dandár -, hatalmamban vagy most. Magad látod, többre mentem, mint hogy visszatérhessek. Jer! - folytatá, felemelve a hölgyet, ki a heves vívásban lankadni látszék, s kinek már éles sikoltása körülhangzék a rengetegben. - Jer! Nagy kedvem van Abafinak egypár mennyei pillanatát elrabolni. De ne ordíts oly borzasztón! Nincs, ki védelmedre jöjjön; az enyém vagy!

- Dandár, az ég villámira kérlek - szólt Izidora az erőlködéstől szakadozó hangon -, nem, nem kérlek, parancsolom, eressz! ... Ah, utálatos! Mint gyűlöllek, mint megvetlek, nyomorult! Gondolod, hogy félek tőled? Karjaid szorosan ölelnek, de tudom a lehetet magamba fojtani s körmeimet ásni utált tagjaidba: míg fájdalom s dühösség örültté tesz, gyáva, mert annyi kell, hogy a Deli Markó leányába tört merj ütni.

Némán haladt eközben az irtóztató, könnyű terhével, s belebb-belebb vivé a rengetegbe. Már csak elhaló hangok hallatszanak.

Kevés idő múlva dühös ordítás zúgott ki az erdőből, mint egy sebzett oroszláné, s a sűrű bokrokon keresztül szétszórt hajjal s kis részével ingének, arcában a dühösség kifejezésével rohant ki Izidora, véres tört tartva magasan.

- Vessz - mond -, utálatos! Még ölelésed előtt forgatám azon tört meg oldalaidban, mellyel Olivért akartad a kolosvári téren kivégezni!

Egy kelevéz sivított a sűrűből Izidorára.

- Dühödt! - kiált ez, hirtelen fölkapva s visszarobbantva a kelevézt. S fölragadván öltözetét, sietve távozott.

Így érkezett meg atyjának sátrához, összekarmolva, lankadva s alig pihegve.

Deli Markó magánkívül rohant ki sátrából, s többedmagával fölkozorá a rengeteget, de Dandárt sehol sem találák. Lehet, hogy azon seb, melyet Izidora küzdés közben ejtett, nem volt halálos.

Másnap a szélek arszlána a fejedelmi hadak gyűlhelyére indult.

BÁTHORI MINT VEZÉR

A titok fejtve van.

Atlincour

Egybegyűlvén minden oldalról a seregek, Báthori a határokon túl vitte hadait, egyesítvén azokat Mihály oláh és Razván moldvai vajdákéval.

Sinán basa volt az ellenség nagyvezére. A háborút Zsigmond sok szerencsével folytatá; több csatákban verte meg a törököket.

Azok közt, kik e háborúban nagy s hasznos szolgálatokat tőnek a fejedelemnek, volt Abafi is, kinek egyben az utolsó csaták közül szerencséje volt a fejedelmet hat tatár közül, kik alkalmasint legyőzték volna, kiszabadítani. Báthori e tett után kettőzött vonzódást érzett megmentője iránt, mely mindig öregbedett, mióta annak vitézségét s hadi ügyességét bővebben megismerte. A fejedelem őt mindenek közt megkülönbözteté, s egy szép jószággal ajándékozta meg azok közül, melyeket a nemrégiben száműzöttektől s kivégeztektől elfoglaltatott.

Abafi egy föltétel alatt fogadta el a kedvezést. Fejedelmi szavát kéré tudniillik, hogy nem fogja bánni, akármilyen célra használja ezen ajándékot. Báthori szavát adta.

Több szerencsés csata után a fejedelemtől fontos tudósításokkal küldetett Erdélybe Abafi. Ő ott mint hős, több csatákban győztes s már nagy tekintetű férfiú jelent meg.

Cristiernánál tévé meg legelőbb is tisztelkedését, ki őt azon szerény nyájassággal fogadá, mely e magas lelkű hölgyben oly szeretetre méltó volt.

Szívén hordá Abafi első ifjú szerelmét, s ahányszor Báthorinének közelében lehetett, mindannyiszor mondhatlan boldog volt. Sejdíté-e a lelkes nő ezen vonzódásnak valódi minőségét hosszabb idő múlva? nem lehet tudni; de volt egész alkalmazásában Abafi iránt valami, ami ezt gyaníttatá. - Láttuk e történet folytában, hogy minekelőtte férje hadba indult, örömet látta Abafit maga körül: megbízta néha, s a figyelem, mellyel iránta viselteték, nem volt észrevehetlen. Később, főként Fehérvárott mostani mulatásakor, úgy tetszék, mintha Cristierna valamennyire visszavonta volna magát tőle, anélkül hogy iránta kevesebb szívességgel viseltetnék. Abafi, ki ezt talán egyedül vevé észre, azt hitte, hogy a nemes hölgy lelkébe tekintett, s annyira ismeretes erénye s finom gyöngédsége szabá elébe azon határokat, melyek valamivel szűkebbeknek tetszének, mint azelőtt voltak. Láttuk, hogy az Abafi szerelmében regényes magasztaltság volt, s így mint bizonyost állíthatjuk, hogy az angyaliszta nőnek nagyobb tartózkodása szerelmét nem lankaszthatá, sőt hogy azt még fellengőbbé tette.

- Ő áttekint engemet - gondolá magában -, de mivel látja, mily szellemi a hódolat, mellyel iránta viseltetem, nincs megsértve szerelmem által; s volnék-e érdemes ezen égi kegyességre, ha nem volna szent előttem a korlát, melyet szóltan szabott a szép Cristierna előmbé? - Abafi kettőzé tiszteletét, s bármi forró volt az indulat, mely őt szíve imádottjához vonzá, igyekezett azt, amennyire lehetett, elrejtetni. - Csáki Gizella a fejedelemnő mellett volt már, s bár Mikola nehezen vált meg tőle, nem lehet e kedves, jószággal teljes fejedelemtől semmit megtagadni. Margit még nehezebben tudá őt nélkülözni, fájalmát csak az enyhíté, hogy Gizellát sokszor láthatá. Báthoriné különös hajlandósággal viselteték az érdekes leányka iránt, ki most tökéletesen kifejtett, s Erdély legszebb hölgye volt. Bizonyos ábránd komolyság, valami szenvedőség, mely képén volt előntve, kétszerezé a bájos lénynek érdekét. Margit egyedül

tudta e komolyság rejtett okát; s bár szívének szerfölött jólesett volna a Gizella bizodalmaival bírni, gyöngédsége nem engedé őt kikérdezni; s midőn Cristierna Margittól tudakolá a leányka komolyságának okát: Gyulafiné sokáig kikerülve felelt.

- Gizellát bánat nyomja - mond egykor a fejedelemné -, talán szülőit kesergi az árva, vagy tőled elválása, jó Margit, teszi őt oly komollyá! Nem hiszed, mennyire óhajtanám - folytatá a legrészvevőbb hangon - őt boldognak láthatni.

- Meglehet - felelt a kérdett nem kis nyugtalansággal -, kegyelmes asszonyom, hogy bánatjának egyik oka árvasága is; de szülőit oly korban veszté el, hogy azokról tisztán nem emlékezik. Ez tehát, ha az ő érzékeny szívébe olykor keserű érzést áraszt is, nem tenné őt oly tartósan ábrándozóvá. Nagyságotat imádja, sorsával meg van elégedve, ezt magától tudom: s így azt hiszem, hogy az idő elszéleszti azon komolyságot is halkkal, mely nekem magamnak is igen feltűnő.

Cristierna gondolkodni látszatott. - Margit - mond -, az én Gizellám tégedet szeret, talán legtöbb bizodalma van irántad: igyekezzél lelkének, szívének állapotjával megismerkedni. Nekem úgy tetszik - folytatá elfojtott sóhajjal -, hogy ő szeret.

Margit hallgatott. Igaztalant nem akart mondani, az igazság kimondása pedig mire vezethetett volna? Elárulni titkát barátnéjának, míg az valóban titok volt, vétkesnek tetszék neki, mert Gizella forrón ölelte kebléhez szenvedélyét. Magános órái voltak a legboldogabbak; ekkor éldelé képzetében édes-keserű üdvét remény nélküli szerelmének; sohasem árulá el azt egy szóval is.

- Ha szeret - mond Cristierna -, nem hihetem ezen angyali gyermekről, hogy magához illetlent szeressen; de félek, hogy szívét olyannak ajándékozta, ki talán azt megérdemli, de kinek körülményei oly különbözők a Gizelláétól, hogy rokonainak egyezésöket nem remélheti.

- Azt nehezen hiszem - felelt Margit. - Ő úgyszólván senkit sem ismer mást, mint akik az atyám házánál jelentek meg, s ezek közt nagyságotnak észrevétele egyikre sem illik.

Többször beszélgetett Cristierna e tárgyról Margittal, de távulról sem juthat Abafi eszébe, ki a legszívesebb illendőséggel viselé magát az érdekes leánykához, de akin észrevehető volt, hogy szívét Gizella nem bírja.

Ezen beszélgetés után néhány nappal Abafi elbúcsúzott a fejedelemnétől, visszasiető a harmezőre s Zsigmond közelébe, ki neki rövid időt engedett csak a kimaradásra. Gizella jelen volt. Abafi elbúcsúzván Cristiernától, közelebb lépett a hölgyhöz. - Kedves Gizellám - mond (mert rokonsága engedé őt nevééről szólítani) -, én holnap hajnalban indulok. Nincs-e valaki, kinek üzenetet vihetnék szép húgomtól, vagy nincsen egy jó kívánsága számomra? A hadi élet oly kétséges, s én kissé babonás vagyok: ily jó lélek kívánsága talizmán, mely kedvet s erőt ad!

Az Abafi beszéde vidámon s tréfásan volt adva, s nem egyéb enyelgésnél. Ezen búcsúzó szavaknak nagy hatásuk volt Gizellára, úgy látszott, mintha könny lopódznék szemhéjaira. Lágy kezét nyújtá a leventének. Oly bájjal teljes volt e kéznyújtás, hogy Abafit magát meglepné, ha szíve annyira el nem lenne foglalva.

- Én egyet óhajtok csak - mond szinte rebegő hangon Gizella -, hogy kegyedet, jó Olivér, léptein azon áldás kövesse, melyet minden lelkes leánya Erdélynek óhajt oly hősnek, mint Abafi!

Abafi gyöngéd kézszorítással felelve távozott.

Cristierna jelentő tekintettel nyugtatá égszín szemeit Gizella finom vonásain, melyekben különös elegye volt a boldogságnak s komolyságnak.

Úgy tetszett Gizellának, mintha Abafi soha ily szívesen, soha ily tisztelettel teljes udvarisággal nem szólott volna hozzá, s kézszorítása egy érzést ömleszt el egész valóján, mely sötét s kétes visszaemlékezésben varázslá elő álmainak tündérképeit.

Ezen idő óta Báthoriné figyelemmel követé kegyencének életét; sokszor szóla Abafiról vele, s ami első tekintetre csak sejtés volt, bizonyossá lőn. - Ő szeret, igen - monda magában Cristierna -, ő szereti Abafit. - Margittal is közlé később észrevételét. Margit már elárulva látván kis barátnéjának titkát, mindent elbeszél a fejedelemnőnek, ki semmit sem óhajt inkább, mint Gizellának boldogságát, kit leányának fogadott s leányaként szeretett. Margit volt a nemtő, ki gyöngéd kezekkel szötte ki azon tervet, mely lelkében rég alakult már, s melynek teljesülését kezdé reményleni.

Nem sok időre megérkezett Abafi a táborba. A rövid fegyvernyugvást Zsigmond szokott mulatságaival tölté be, leginkább sólyomvadászattal, mely kedvenc időtöltése volt.

Ily vadászat alkalmával lovagla egykor Abafi mellette.

- Olivér - mond a fejedelem -, te egy titkot rejtegetsz előttem! Egyet azon titkok közül - folytatá gúnymosollyal -, melyet az egész tábor tud!... Te hallgatsz?

Abafi elpirult. - Nagyságos uram - mond -, a dolog nem titok, de némileg talány előttem is.

- Valamely jótékony tündér - jegyzé meg Báthori nevetve -, megvallom, szeretném, ha seregeimet is oly bőven ellátná eleséggel, mint téged csemegékkal!

Abafi az alvinci kalandját elbeszélé a fejedelemnek, kolosvári megtámadtatásával együtt. - Izidorának - így folytatá -, ki itt is néha megjelenik, s kit nagyságod többször látott már, születésén homály lebeg; Deli Markó nem örömet szól róla. A hölgy, azt hiszem, szerelem gyermeke. Kevéssel azután, hogy fiát Alvincen visszaadtam neki, egy levelét vettem, melynek következtében a gyermek most is udvari lelkészem mellett van, ki őt gondosan neveli; s a tehetséggel teljes, egyébiránt igen szép, érdekes ifjú akármely családnak becsületére válnék. Míg Izidorának fia Alvincen volt, anyja minden héten meglátogató; ugyanezt tevé s részint teszi azóta is, mióta nálam van.

- Talán azon bizonyos éjjeli lovag, kiről hallottunk már valamit?

- Ugyanaz. S amily keveset gondol e mindenben sajátságos teremtés azzal, mit róla mondanak vagy hisznek, oly kímélő irántam: s részint ez, részint regényes iránya lelkének okozá, hogy látogatásait titokba akará burkolni.

- Örülök - mond a fejedelem vidáman -, hogy benned nem komoly megvetőjét találom az élet örömeinek; mert hogy látogatásának nem egyedül anyai indulat volt oka, azt mostani gondoskodása is mutatja.

- Nem akarok jobbnak látszani - mond Abafi őszintén -, mint vagyok.

- S szerette-e kegyed e férfiú-leányt?

Abafi nem felelt mindjárt, mint aki számot akar valamiről adni, mi iránt maga sincs egészen tisztában. - Alig - mond kis szünetre - gondolom, hogy az, mit Izidora iránt éreztem, s talán most is érzek, szerelem lenne; de nem tagadhatom, hogy azon ragaszkodás irántam, mely még soha meg nem cáfolá magát... azon példátlan hűség, mely minden tetteiből kitűnik, szívemet nem hagyá, s nem hagyható illetetlen... aligha egyrészt éltetmet is nekie nem köszönhetem. Mióta nagyságod táborában lenni szerencsém van, sátram mindennel bővelkedik, amit itt a

vidékben találni lehet; s ha kérdem, ki hozta, cselédek ritkán tudnak rá felelni; minden, amit megtudhattam, az, hogy egy csinos fiatal vitéz jó néha éjjel a sátor közelébe, s ha távozik, a nyílás előtt vagy tele kosarat a vidék legízesebb gyümölcseivel s török csemegékkel, vagy egy vadat vagy egyebet találnak, s mindig oly hirtelen távozik, hogy rá nem ismerhetnek.

- Kétségtől ő az! - mond a fejedelem. - A leány vagy nő deli, csinos! Többször láttam Deli Markónál, de ezen elvadult teremtésben ennyi hűséget nem gyanítottam volna! Atyja igen különbözik tőle. Az igaz, hogy még eddig nekünk adott szavát meg nem szegte; de ezt csak egy évre adá, s ki tudja, mit tesz aztán!... Azon kolosvári megtámadás tekintetében még homályban vagy?

- Megvallo - felelt Abafi -, hogy egészen abban! Izidora kikerülve felel, ha kérdem, mint aki valamit sejt, de titkolni akarja. Nagyságod tudhatja, minő sokképpen beszéltek erről!

- Igen - mond a fejedelem elfojtott sóhajtással -, életemnek egyik legkeserűbb szakában történt az; megcsalva azokról, kikben legtöbbet bíztam, erőszakos módokhoz kelle nyúlnom! - A fejedelem elhallgatott. - Akkor - mond kis szünet után - nem vala csuda, ha minden egyes erőszak nekem tulajdoníttatik!

- Én - mond Abafi - a Bucella személyes gyűlölségének tulajdonítám.

- Nem a legjobb embered volt - felelt Báthori nevetve -, de annyit nem mert volna tenni.

- Nem örömet emlékezem azon szomorú napokra vissza, nagyságos uram! - szól Abafi. - Ha akkor nagyságodat hív emberek körözik, sok nem történt volna!

- A Kendiek - mond a fejedelem - mindig titkos ellenségei s vágytársai voltak a Báthoriaknak; Boldizsár bátyám pedig fejedelmi székönkre vágyott, ezt máig is hiszem, és sok ellenséget szerze nékem alattvalóim közt! Te is egy voltál, Abafi.

- Nagyságos uram, az Abafiaknak hűségök a Báthoriak iránt közmondássá vált Erdélyben, s lehet Abafi a fejedelem tetteinek ellensége, de nem a fejedelem személyének.

- Ne folytassuk e tárgyat többé - vág közbe komoly-kevélyen Báthori. - Más a fejedelem élete, mások viszonyai, mint hogy azokról avatlan helyesen ítélné; hányan azok közül, kik oly könnyen ítélnék egy fejedelem tetteiről, lennének a legutáltabb zsarnokok, ha székébe ülhetnének! A holtakról jól kellene szólnunk, vagy semmit; de egekre mondom, hiszem, hogy ez Boldizsárban teljesedett volna.

Abafi látván, hogy a beszélgetés Báthorit kedvetlenné tévé, más tárgyra kívánta azt fordítani. - Sinán basa - mond -, úgy látszik, örül a fegyvernyugvásnak. Nagyságod megbizonyítja Erdélynek, hogy a Báthori fegyvernek erővé tudja tenni elismert hatalmát.

- Minden szerencsájök mellett hadainknak, meguntam - felelt a fejedelem - a táborozást, s inkább, mint valaha, vágyok nyugalomra. Hidd, Abafi, vannak órák, melyekben vágyaim tova ragadnak innen, boldogabb éghajlatba. Az Olaszhon, a sok népes városok, a finomabb viselet, nyelv, alkalmazás... ellenállhatlan óhajásokkal öntik el keblemet.

- Oly szép, oly nagyszerű hivatás - mond Abafi - ezerek sorsára ügyelni, ezereket boldogítani, hogy nagyságodnak lelke a szép pályán, melyre Isten jelelé, meg fogja azon nyugodalmat lelteni, melyet óhaj! Egy szeretetre méltó fejedelem nő közelében, diadalainak fényétől körül sugározva szebbek, nagyobb szerűek azon örömek, melyeket élvezhet, mint az Olaszhon minden puhult gyönyöre, hol torzképe létezik csak a hajdani nagyságnak.

A fejedelem szívében újra oly húr volt megpendítve, mely őt komollyá tévé. Bizonyos idegenséget érzett ő Cristierna iránt, melyről nem tudott magának számot adni. A fejedelmi fénynek közepette nyugalomra vágyott az a Báthori, ki letévén rövid időre az országos gondokat, kővári nyugalmában újra azon zajt óhajtá vissza, melytől futni látszatott. Cristierna szövetsége kíváncsú volt előtte egyelőre, de alig lett ezen óhajtaból valóság: az a hölgy, ki fejedelmi bíbor híjával is nemének díszé vala, kiben minden tulajdon megvolt annak boldogítására, ki mennyének közelébe juthata, nem tudá szívét betölteni.

Két lovag, kik a táborba visszatérő fejedelem elébe vágtattak, s a törököknek új mozdulatáról szóltak, ada elméjének némi elszóródást.

- A napokban dolgunk lesz - mond valamivel vidámabban -, én győzedelmet reménylek. Mindemellett - folytatá különös mosollyal, fél komolyan, fél tréfásan, Abafihoz fordulva, halkán - a selyemredős ruha, a veres bíbornoki kalap s egy tágas, kényelmes csarnok a világ hajdani királynéjának remekszerű romjai közt felér minden kis dicsőségünkkel itt!... Mit gondolsz, leventém?

A CSATA S KÖVETKEZÉSEI

Nem mély a seb.

Bulwer

Keblem egy nagy éj ezentúl.

Tóth Lőrinc

A fejedelemnek jóslata teljesült. Alig szűnt meg a rövid fegyvernyugvás, Sinán basa zaklatni kezdé az őrszemeket.

A magyar tábor igen alkalmas helyen volt. Egy hosszú, közép magas hegygerinc képeze tágas földemeletet, mely fölül lapos volt. E térséget egyik oldalról mászhatlan szirtek, másiktól tágas folyó s mocsárok védék. E hegygerincről ásítottak le a Báthori nehéz ágyúi.

Túri Gábor, egy gyakorlott hadi tiszt, volt az ágyús seregnek parancsnoka. Barna paripán, egyszerű fekete sallanggal s medvebőr nyeregtakaróval, lovaglott fel s alá a hosszú ágyú sor előtt, hol rendeléseket téve, hol a közvitézeket szólítva meg. Fejét nehéz, gömbölyű sisak fődé, törforma csúcsban végződő, derekán vasing folyt le, ezen fölül farkaskacagány volt kerítve.

Egy ősz vitézhez közelíté Túri, ki hosszú ágyú mellett állott, néha le-lepillantva a völgybe, hol már az ellenséges seregek összecsaptak.

- Pered! - szólt Túri azon a nyugodt hangon, mely a bátorságot jeleli. - A Keresztúri csapatjának balszárnyát zaklatja a tar; végy négy ágyút magadhoz, s vonulj velek jobbra azon halomra (ekkor oda mutata), s küldj néhány vasmorgót közikbe! Siess, siess - folytatá, letekintve a tágas csatatérre -, hogy odaérhess, míg össze nem kapnak, nehogy jót, rosszat ránts le a lábáról.

Pered a vett parancsot azonnal teljesíté. - Te itt maradsz ezzel a röviddel - mond egy ágyúshoz ugratva Pered -, kerekei rosszak, összedül, míg a dombra érünk. Siessetek!

Négy ágyúba hirtelen be voltak a lovak fogva, s néhány perc múlva már hallatszott szakadatlan mély dörgésök.

- Használak - mond egy csinos fiatal ágyúshoz szólva Túri - az én vasgömböleim. Nézd, István, mint seprí őket szét.

- Ej - mond ez bosszúsan -, miért kell itt ok nélkül az időt tölteni! Már egy órája, hogy itt veszteglünk. Ördög teringettét! Nézzen oda balra, vitéz úr - kiált fel a fiatal ágyús lángoló arccal -, az a fejedelem!... Ki van mellette?

- Abafi - mond hidegen Túri. - Nem, nem - folytatá, figyelemmel szegezve szemeit a csatatérre -, Bethlen; Abafinak ott lejjebb látom szürkéjét. Derekasint! - kiált Túri lángoló arccal. - Ez Báthorihoz illő megtámadás volt! Erre tart a török! Vigyázzatok, legények! - mond végignyargalva az ágyú sor előtt. - Most fordulnak; tüzet!

Az ágyúk zúgása tölté be a levegőt, rettentő pusztítást téve a törökök közt.

Ekkor egy fiatal lovag ugrata föl a hegygerincre.

- Csakhogy reánk is került a sor! - mond vígan az ágyús István, mellette álló pajtásának. - De Jankó - folytatá, közelebb lépve a szomszéd ágyúshoz -, te mindig igen föl irányasz; nézz ide! Így! - mond, igazítva az ágyún. - Ez a lövés talál bizonyosan; haha!

- Hármat egyszerre - riadt fel Jankó -, egyiknek éppen a gombját szedte le!

Azonközben a lovag, kit az elébb észrevevénk, fölértkezett, s Túri előtt megállván, a hegygerinc bal végére mutatott.

- A fejedelem parancsolja - mond -, hogy az egész ágyúcsapat sietve arra az oldalra vonuljon; Razván hadai (látja kegyed? amott, ni! most siet seregeink egyik csapatja arra) nehezen tartják magokat.

Túri azonnal Pered után küldött, s nemsokára a hosszú ágyúsor csörtetve vonult balra.

- Ezen két széles torkút itt hagyom. Te maradsz, István - mond Túri a fiatal ágyúshoz -, s leszólasz néha a völgybe.

- Lesz gondom reá - mond ez, törülgetve ágyúját -, egy-két szóval belé elegyedni, ha nem kedvemre fordul alant a dolog.

Az ágyúk eltávoztak, s nemsokára nagy segítségére valának Razván vajda seregeinek, kiknek a fejedelem védelmekre sietett.

- Nagyságod igen kockáztatja életét! - mond Abafi, ki éppen Báthori mellé érkezett: - Itt úgy hemzseg a nyíl, mint a zápor. Azon dombra lovagoljon nagyságod, onnan mindent jobban ki lehet venni.

- Te vérzel, Abafi! - mond a fejedelem megfordítva lovát.

- Hol? - kérdé ez hidegen.

- A válladon; hát nem érzed semmit?

Abafi vállára tekintett. - Kis karcolás, úgy hiszem. Én sietek amoda! - mond, hirtelen sarkantyúba kapva lovát.

Jó is volt Abafinak megérkezte csapatjaihoz. Ezek egy sűrű török szpáhiosztálytól megtámadva hátrálni kezdtek.

Abafi ott termett. - Ki mer itt hátrálni! - kiáltott szaladó seregei előtt megállva. - Vissza, vissza! - S áttörvén a tömegen, megfordítá azt a szpáhik nagy veszedelmére, kik közül sokan a viadal helyén maradtak.

Minden ponton meg volt verve az ellenség, s kezde sietve hátravonulni.

Báthori ekkor érkezett Abafihoz. - Mihály vajdával - mond - meg vagyok ma elégedve. Ő még vív; te pedig köttesd be sebedet! Ha nem is nagy, a vérveszteség elgyengít, s karodra még szükség van.

Alig ejté ki a fejedelem e szavakat, midőn Abafi lovastól összedőlt. Abafi hirtelen fölugrott. - Isten hozzád, jó, hív állat - mond -, te megkaptad a magadét.

E pillanatban termett mellette egy csinos, karcsú lovag; sisakrostélyá le volt eresztve, melynek tetején hosszú, veres toll ingadozék; derekát ezüsting fődte, s ezen fölül szép tigriskacagány lebegett; almás fakón ült a fiatal vitéz, melyet alighanem láttunk már valahol.

- Itt a ló, ló helyett! - mond leugorva lováról, s a meglepett Abafinak kezébe tekerve lóva kantárszárát, s míg ez rábámult, sietve távozott, a sereg közé elegyedve, s nemsokára eltűnt szem elől.

- Ki volt ez? - kérde a fejedelem meglepetve.

- Ki volna - felelt a kérdett -; Izidora, Villám!

- A Markó leánya? - szól a fejedelem. - Istenemre, ez segítség a maga idejében!

- Mindig s mindig ő! - mond Olivér különös arckifejezéssel, melyben bosszúság vegyült a részvét nemével, melyet magába akart fojtani.

Abafi s Izidora közt valóban különös viszony volt. Első találkozásuk után úgy láttuk, hogy ők talán igen is szoros viszonyban álltak. Hogy Abafi visszavonta magát Izidorától később, több okunk van gyanítani; a kolosvári téren hozzá intézett szavai Izidorának bizonyítják ezt, s az önmaga nyilatkozása is a fejedelem előtt. S mégis e szenvedélyes teremtés, visszaidéztetése után is, mily forrón ragaszkodott hozzá, mily béketűrőleg szenvedte idegenkedését, mely őt bizonyosan mélyen sebzé: mindezt nemcsak szerelemből, hanem hálából is, azon lény iránt, ki őt az élethez köté, s aki példátlanul szeretett fia iránt kegyes volt. Abafi, úgyszólván, nemcsak életét mentette meg, hanem neveléséről s jövő sorsáról is gondoskodott, s ezt nem gyámnoki felsőséggel, hanem atyai s testvéri indulattal. De Izidora szereté is Abafit oly forrón, oly öntagadólag, oly számítás nélkül, hogy ezen indulat őt szinte megnemesíté. S ez a hölgy, ki alig tizenhat éves, egykor egy fiatal csábító karjai közt felede mindent; ki később, midőn ezen első tettének következtetése őt vigyázóbbá tehetné, a Dandár vétkes szerelmének tárgya s részese volt: ez a könnyelmű, sőt vétkes teremtés már tudá felfogni lelkében azon gondolatot, hogy ily nemtelen lény Abafihoz érdemetlen. Ő, ki a tatárfejeket önkezével vagdalta le, ki vad cimboráival atyjának versengve ivott, játszott, tombolt: Abafi előtt szégyenlett boros poharat vinni ajkaihoz, kockát fogni kezébe s illetlen szót ejteni ki ajkain; s mióta szerette egész boldogtalan hevével forró ifjú keblének: neme a védhetlen undornak keletkezék lelkében Dandár iránt, s mind tetteiben, mind élete módjában volt valami, ami őt nemének szelídebb szelleméhez közelíté, ha nem is mindenben, amit ily élet neméhez szokottól aligha mint lehető kívánhatunk, de igen sokban.

Ő atyjánál növekedett föl férfiasan, vad férfiak közt. A pillanat hatalma tevé őt bűnössé; alkalom s atyjának gondatlan engedékenysége okozá, hogy a bűn ösvényén haladt. Lelkében azon komoly meggyőződés, hogy ő jobb nem lehet, mint amilyen, azzal a daccal volt vegyülve, mely oly feltűnő azokban, kiket sorsuk öntudatlan s önakaratlan ránt le szennyes szenvedélyek örvényébe; kiknek szemeik csak akkor nyiladoznak, s kik csak akkor érik el az életnek gondolkozó korát, mikor a világ, mely lelkeikben derült, csak aljas visszahozhatlan tettek fekete seregét sugározza körül, s ha valóban nemes, erőteljes a lélek, mely itt mámorból ébredéz, önmagát utálja s veti meg.

Az a hölgy, ki az első jöttek odaveté a legszentebbet, tisztaságát s szemérmét, ki éveket töltött azon feslett elszórtságban, mely pillanatnyi kegyét osztja választás nélkül; soha, bármint jobbuljon is meg, csendes, nyugodt többé nem lehet; hölgy, mely szemérmét veszté el, mindent elvesztett. - Ilyen volt Izidora. Ő, mióta Abafit szerette, mindenkitől visszavonult; de az a gondolat, hogy Abafihoz érdemetlen, s hogy ez, ha valaha szerethetné őt, e szeretettel önmagát alacsonyítaná le, volt a féreg, mely emészté.

- Nem szerethet - monda olykor magában -, hiszen én magam utálom s gyűlölöm magamat. Anyja egy gyermeknek, kinek atyját nem szabad neveznem, s ki ha élne is, megtagadná őt!... Ágyasa a legnyomorultabb semmirekellőnek! Egy hiéna, mely vérözönök közt nevedék föl!... Ily iszonyú teremtés hogy álmodhatnék azon férfiú szerelméről, kit nincs asszony, ki megérdemlene!

- Mint férfiú, mint ember akarom becsülését, háláját megérdemleni. - Így tűnődött, s e föltét volt tetteinek vezércsillaga. - Csak egykor, ha ő a szerencsétlen Izidorát nem utálja, nem veti meg, ha hozzá illő nőnek karjai közt boldog leend, tudja meg, mennyire szerettem én!... Nem, nem! - mond kitörő könnyekkel. - Akkor sem, hiszen ő megvetne, ő kinevetne. S ha mint hölgy, kinek pillanatnyi kegyét szerelem nélkül gondola bírhatni, utálatot érdemlek is: nem vagyok-e Villám, a barlangok arslánának rettegett leánya? - S nem vala-e fölbátorítása önmagának ment egy nemétől az önérzetnek, mely Villámban néha különbözött azon dölyftől, mely nemritkán homályosítja éppen azon tetteknek becsét, melyek azt előidézik.

Abafi Izidorát nem szerette; ezt önmagának nyilatkoztatásából értették. De mi volt tehát az, amit ő Izidora iránt érzett? Előre a szép, csinos hölgy közeledése érzékeire hatott, s Izidora, ha kevésbé nyílt s cselszövényesb lett volna, alkalmasint Abafit könnyen elszédíthetné. De ezen egészen sajátságos teremtésnek lelkületében volt magát mindig úgy adni, mint amilyen, s így Abafi minden tettét s egész előbbi életét tudta. Nem csodálhatjuk, ha benne, bármi aljas ember is volt az Izidorávali ismeretségének első idejében, e nyilatkozások azon hideg visszavonulást okozták, mely többnyire könnyen ajánlkozó szerelmi kaland következménye. De a kis Zsiga szerfelett kedves volt előtte; előmenetelét, csinosb maga alkalmazását, számtalan ügyességét magának tulajdonítá Abafi s méltán; a kis Zsiga az ő teremtvénye volt; s a gyermek kifejezhetlen hálája s azon egyszerű, szívéből özőnlő kedvkeresés, mellyel jóltevőjének úgyszólván gondolatját igyekezék kitalálni, oly tündérerővel bírt, hogy el nem tudott volna lenni nélküle. Feltevé magában őt boldoggá tenni, s e feltét mindig erősb, mindig határozottabb lón az ő nemes, s már mondhatjuk, nagy lelkében. Izidora is érdekes volt előtte, egyrészt fiáért, kihez közös szeretet csatlá őket; másrészt önragaszkodásáért Abafihoz, melyben valami oly öntagadó, oly számítás nélküli volt, hogy Abafiban baráti hajlandóságot s szánakodást idézett elő egyszerre, s mely lelkének jólesett, mivel talán némi rokonsággal bírt az Abafi indulatainak jelen irányukkal; csak hogy Abafi azon gerjedséget, kiválást a köznapi életből, s azon magasztaltságot nem Izidora iránt, kinek ha személyét kedvelte is, tetteit s előbbi életét utálnia kellett, hanem azon lény iránt érezte, kit fiatal keblének minden tehetségéből s erejéből imádott - Cristierna iránt. Izidorának példátlan hűsége őt érdekessé tévé előtte; s nem csodálhatjuk, ha mindezen okoknak összes hatásuk, egyesülve a hála oly nemes és gyöngéd érzetével, nagy, sőt mindig növekedő erővel bírt; annál is inkább, mivel Izidorának Abafivali társalkodása egészen más, szelídebb, asszonyibb nemű volt, mint amilyennek másokkali érintéseiben e különös lénynek valánk tanúi; s mivel végre Izidora szerfelett csinos, keccsel teljes hölgy volt, kit férfiúszem nem tekinthete részvét s gerjedő vágyak nélkül.

Ezen kissé hosszabb, de a történet tekintetébe szükséges kitérés után forduljunk vissza a fejedelemhez s Abafihoz.

Az ellenséges seregeknek visszavonulások után a fejedelem, számos vezéreinek és segédeinek kíséretökben, kik közt Bocskai, Kornis, Keresztúri, Abafi, Bethlen s mások valának, igen vidámon tért vissza a táborba, hol örömlövések s víg hanga várakozék reá s követőire.

A seregnek része a völgyben maradt, álmatlan szemekkel virrasztva a hosszú éji órákat által; néha-néha hallatszott egy lövés vagy csendes csörtetés, a vizsgáló csapatok mozgását s jeladásait jelentő. A táborban minden nyugalomra sietett a napnak hosszú küzdése után.

HÁLA S HALÁL

*Folyj ki, folyj ki vérem,
Múlj el életem!
- - - halni
Szép halál nekem.*

Garay

Abafi sátra elébe érkezett; számos cselédei álltak az előtt. - A fakó ma nálam marad - mond leszállva s megveregetve nyakát az Izidora lovának -, jól tartsátok! - Egy ölnyi csatlós átvéve a lovat; Olivér sátrába lépett. Nehéz, fehér s veres, négynyüstös vászonból volt az, hat négyszegöl tágasságot képezett, s finom török szövettel volt bélelve. A nyílással szembeni bal szögletébe vonult el a tábori ág. Az ág fejét dagadó szarvasbőr párna foglalá el, s a takaró széles, világoszöld köpenyeg volt; mellette két hosszas poggyászsák egymás mellé téve s több rétbbe hajtott török szőnyeggel földve pamlagot képezett. Ezzel szemben, földbe vert cövekektől tartott fogason, számos tükörsima fegyverei voltak aggatva.

Egy öreg cseléd állt a sátorban. - Egészen bésötétedett már, Péter! - mond Abafi, s levéve sisakját. - Küldd el ezt a sok tátongó cselédet innen; egyedül akarok lenni veled.

Péter teljesíté a parancsot, s visszatért egyedül.

- Emeld ki e nehéz inget nyakamból - mond ura.

- Az úrfinak válla vérzik! - jegyzé meg búsan a szolga. - A vassövet ketté van vágva.

- Várj - mond Abafi, leoldva kardját -, jobbról emeld... vigyázz... ne húzd sebesen... így. - Péter gondosan leemelte a sodronyínget nyakából.

- Szerencséje volt az úrfinak ezzel az inggel, mert ketté esett volna vállperece. Víz hozok; egészen összealudt vére a dolmányon.

- Magam is nehezen bírom már a karom, de előbb levetem dolmányomat. - Ezzel kigombolá öltönyét fél kézzel.

- Uram - mond Péter, csöndesen lehúzván jobb karjáról azt -, a másik ujját jó lesz felbontani; úgy tetszik, hogy válla feldagadt.

- Nem bánom. Nem láttál senkit?

- Ma még nem; de azon köpenyegbe burkolt ember, ki tegnap betekintett a sátorba, nem jóban járt; s míg utána ugrottam, a sűrűségbe vonult előlem, s többé nem láttam.

- Villám volt.

- Arra megesküszöm, hogy nem ő.

- Hát ki? - szól Abafi ágyára dőlve. - De erről később, most siess víz után.

A szolga kiment, nemsokára vasedénybe vizet hozott, s fekvő urának nagy gonddal áztatá karját. - A seb nem mély - jegyzé meg az inas. - De mégis jó volna az öreg Gyárfást előszólítani, ő nemigen messze van ide.

- Nem bánom; de előbb, ahogy tudod, kösd be; mert újra vérzeni kezd.

Péter tépett ronggyal jól-rosszul berakta a sebet, s fehér kendővel körülkerítvén azt, a sátorból kilépett.

Abafi egészséges könyökére dőlve hevert ágyában. A sátor nyílásán által látszott nem távol a tűz; s a táborban fel s alá járkáló örök s a had fiainak zsidongásuk, lónyerítés, fegyvercsörgetés, egyesülének azon élénk hadi zajra, mely a katonai életnek oly eleven, lármás alakot ad.

Nemsokára Péter kilépte után a Villám fakója kapará a földet, s nyerte harsányul künn. Egy csinos fiatalember lépett ekkor a sátorba; zöld köpenyeg volt rákerítve, s fejét egyszerű, veres süveg fődé.

- Te itt, Izidora! - kiált föl Abafi. - Jó lélek, fakód épen jött haza, holnap visszavezettetem, ma még lakjék jól az én abrakomból. De mi hozott ide?

Izidora leveté köpönyegét, s a besugárzó tűz fakó fénye világítja csinos termetét, részvéttel közelíté Abafihoz. - Kegyed sebet kapott - mond -, s engem nyugtalanság hoz ide. Mély-e a seb? Istenem, hogy ezt mindjárt észre nem vettem, még a csatahelyen bekötöztem volna. Mennyi vér vesztetett el azóta!

- Nyugtasd magad... a seb csekély. Oldd le e köteléket, nézd meg; Gyárfás után küldöttem; de a te kis gyöngéd kezéd, hív lélek, jobban, szelídebben fog azzal bánni.

Izidora azonnal ruhacsomót vévén ki kebléből, azt a szőnyegre tévé, s a sebnek kötelékét gondosan leoldva, műértőleg s határtalan gyöngédséggel kötözé be azt újra. - A daganatra jó lesz e füveket megfőzetni - mond egy csomóra mutatva -, reménylem, Gyárfás gyógymodomat helyben hagyandja. Ezt a párnát kissé fölebb emelem... Így, most csendesesen legyen!... - Fáj-e még? - kérdé, Abafira hajolva. - Egek! Én oda vagyok! - kiált, egyszerre összedőlve.

E pillanatban sivített egy nyílvevő Abafinak feje fölött a sátron keresztül; az első Izidorát találta.

- Hah! Mi ez? - kiált Abafi, felugorva. - Izidora, jó lélek, mi lelt?... Egek! Te vérzel... Segítség!

Künn nagy láрма támadt; több szózatok hallatszanak, s köztök vad káromlások. Abafi felölelte Izidorát, ki alig piheg: - Az atyámat, ó, Olivér!... a fiam!... egek! hogy kell meghalnom anélkül, hogy őt lássam! - Itt elállt szava, s halálsápadtság futa el arcát. Abafi az ágyra helyezé.

- Megállj, lator! - szólt egy ismerős hang a sátor előtt.

Abafi kirohant. Péter, Gyárfás s Bethlen tarták torkon fogva a gonosztevőt, ki a sátorba lőtt, s nyílvevőjét, mint ki jól tudja a járását, egyenesen az ágyak irányzá.

- Ki vagy? - szólt Bethlen. - Olivér, találva vagy-e?

- Bár inkább én lennék! - mond Abafi a legmélyebb fájdalommal. - Én sértetlen maradtam. Ó, jer, Farkas, segíts; szegény Villám oda van, talán nem él már!... S te, Péter, siess a Deli Markó sátrába; ott a völgyben van alatt, jobbra, a fejedelem sátorához alig háromszáz lépésnyire; a zöld lobogóról megismered. Vedd legjobb paripámat, siess!... Ezen orgyilkost vigyétek Peredhez; életével felel róla.

- Izidora, ó! - mond dühösen a gyilkos. - Izidora, s nem te, Abafi? Ó, pokol! Hogy hibázhaték így!... Izidora - rebegte -, te vagy találva? Te, akinek élteért ezret vetnék poklokra!... S te élsz, Abafi! Te, kire irányoztam nyilamat. - S ki akará magát szabadítani az őt körülfogó sokaságtól.

- Ez Dandár - hangzott ki a sátorból alig hallhatólag. - Ó, irtózat!... Hála neked, Isten, hogy engemet talált.

- Ne vigyetek! - mond Dandár, őrült szemeket vetve maga körül. - Hadd lássam egyszer még, egyetlenegyszer!... Oh, Izidora, átkozott legyen az óra, melyben ívemet faragták! Átkozott a kéz, mely azt feszítette! S átkozott ezerszer te, Abafi, kire irányoztam s kiért Izidorának kell vesznie.

Borzasztó volt Dandárt látni, kivel többen tíznél küzdöttek, s mégis alig bírtak vele.

Dandár a nagy erőködésben lankadni látszatott, nem küzde többet; szemei kidagadtak, tajték borítá ajkait, alig szólhatott. - Ah - mond -, álljatok meg, egy percig csak! Látjátok, én csendes vagyok, mint egy gyermek; én nem teszek semmit! Kössétek hátra kezeimet - folytatá bánatosan körüljáratva szemeit, s hátratevé kezeit -, én tűröm, mint a bárány!... Ah, csak még egyszer vezessetek lábaihoz, hogy a port csókoljam le saruiról, hogy még egyszer nyugodjék szeme rajtam, ha haraggal is. Ássátok ki egyik szememet, hogy lássam pillanatig a másikkal, aztán - mond vadon föl kacagva - legyen a tietek az is!

Újra körülfogták Dandárt, s hurcolni kezdték a sátor elöl; dühösen védte magát, nem kiáltott, nem ordított, egy bőgés neme volt, ami mély torokhangon gomolygott ki melléből, rémítve s iszonyítva. Így tudták nagy bajjal távoztatni.

Abafi, Bethlen s Gyárfás azonközben a sátorba léptek. Abafi leírhatlan tekintettel függeszté szemeit Izidorára. - Ó, te hív, te jó lélek; érettem kell-e neked ily fiatalon elveszni! De nyugodjál meg, fiad az enyém, s az enyém marad, míg élek!... Ó, Gyárfás, mindenem a tied, ha megmented!

Izidora felveté szemeit, valamit rebege, de érteni nem lehetett.

Gyárfás azonnal dologhoz látott. Csendesen emelé ki a nyilat oldalából. Izidora összeszorítá ajkait, de egy sóhaj nem rebbene föl azokról. Gyárfás megvizsgálta sebet, s azt gondosan bekötözte. - A seb még gyógyítható - biztató Izidorát -, csak csendesen, kedves kisasszony, itt e cseppek enyhíteni fogják a seblázat is.

Izidora hihetlenül rázta fejét, s kezét Abafinak nyújtá: - Érzem - mond -, hogy meghalok! Ó, Olivér, te élj!... Isten, hálát adok neked!... Légy atyja Zsigámnak - folytatá, alig rebegeve. S azon hölgy, ki vad tűzzel veve részt a csatákban, ki minden egyéb volt, midőn kopjáját robbantá ki, csak asszony nem; kinek ugar lelke csak férfioromet ismert, hölgy csak gyengeségeiben volt: oly szelíd, oly egészen női, oly érzékeny lőn e pillanatban, s arcán oly gyöngéd kifejezés alakult, hogy benne senki Villámra nem ismerhete.

Olivér egy indulateleggyel, melyre nincs nyelv, függeszté szemeit a szép, most valóban nőileg szép hölgyre, megfogván kezeit. - Légy nyugodt! - mond lágy hangon. - Reménylem, sebed nem halálos, csak légy nyugodt!

- Ó, fiam, ó, kedves Zsigám! Kedves kis szőke fejecském, a te szelíd, jó szemeiddel... Istennem, de távol s milyen távol vagy tőlem! Ki fog téged oly hévvel szívéhez szorítani, mint én!

- Csendesen, kedves, jó lélek, kedves Izidorám, te élni fogsz: de mindenesetre Zsigának, az én Zsigámnak atyja lesz. Az Isten előtt ígérem ezt neked, esküim legszentebbikével.

- Ó, Olivér, a te Izidorád... a te fiad... egek!... A te Izidorád... én... a véres Villám... a vad Dandár ágyasa... a név, erény, szemérem nélküli Izidora!... Ah, szív, repedj meg! Légy üdvöz nekem, ó, halál... én éltem... igen, ó, igen, én éltem!... - Lángolva emelte szép, elhaló szemeit Olivérre, s keblére szorítá kezeit, s mély fohász emelkedék, nem kebléből, hanem lelkének izzó mélyéből, s pillái elfödék szemeit, arcán olvadékony halványság sápadt körül, s lehelete fönn látszék akadni - ő elszenderült vagy ájult, vagy meghalt. Márványkép volt, melynek hideg vonalain látszék nemesültebb lélek lebegni.

Így nyugodt ő. Olivér nyugtalan járt sátrában. - Gyárfás - mond -, kívánj, amit akarsz, de mentsd meg őt! Egy kín fűzi össze minden idegeimet, oly hatalommal, melyet e szelíd indulatban nem gyaníték.

- Uram - szólt Gyárfás halkán s komolyan -, legyen férfiú! Szoktassa elméjét azon képzethez, hogy ő megszűnt élni.

- Megszűnt! - mond Olivér elhalaványodva.

- Nem még - felelt Gyárfás -, de két óránál többet nem merek neki ígérni.

Abafi szótlan mereszté szemeit váltva Gyárfásra és Izidorára.

- Ily fiatal, ily keccsel teljes, ily hív... s két óra! - mond mély érzékenységgel szavában. - S érettem!... Ó, ez fáj, és keserű nagyon!

- Talán jobb volt így - szólt Bethlen, kezét nyújtva Abafinak. - Te szeretted, igen, Olivér, ne tagadd, te szeretted, s mire vezethetett volna ez?... Ő boldog! Fiát elfogadtad; utolsó óráit közeledben tölti a kedves, érdekes teremtés!

- Farkas, te kegyetlen vagy, hideg okosságod e borzasztó percben szívem metszi át. Szerettem vagy nem, mit tudom én azt most... Egy atya, egy barát vesztesége irtózatossá! S mi minden érzés, egybehasonlítva azon példátlan ragaszkodással, melyet e szerencsétlen bizonyított irántam! Te szívemet ismered, barátom, tudod minden redőiben titkát, s mit önmagam előtt rettegek felnyitni, tárva áll előtted. Igen, szerettem, mint jóltevőt a leghálásabb szív szerethet, mint barátot a legforróbb barát, s éltem hosszú évei nem lesznek képesek elfelejtetni velem ezen egészen eredeti teremtést!

A szőnyegre ült Olivér, közel Izidorához; testi fájdalma, sebe el volt feledve, néma, szótlan tünődés nehezkedett lelkére.

Izidora szunnyadni látszék, Bethlen eltávozott, az orvos maradt egyedül Olivérrel.

Abafi fölkel. Úgy tetszett, mintha valami fontos tárgy foglalná el elméjét; egy helyre szegzé szemét, s különös, hogy arcán néha-néha örömsugár villant keresztül. Nemesnek, szerfelett nemesnek kellé ezen örömmel lenni; mert az Abafi arcának kifejezése oly nyugodttá, oly érdekteljesé vált, aminő talán sohasem volt.

Olivér az orvosnak kezét ragadta meg. - Gyárfás, mondja kegyed, nincs-e semmi remény többé az Izidora éltehez?

- Nincs!

Abafi sóhajtott. - Mit gondol - folytatá, jelentő, vizsgáló tekintet vetve Gyárfásra -, nagy öröm árthatna-e, siettetné-e halálát?

- Nekie csak percei vannak hátra; s én azt hiszem, hogy öröm inkább nyújtani, mint rövidíteni fogja ezen percek számát.

- Tökéletesen hiszi-e ezt kegyed?

- Amennyire ember lehet valamiről bizonyos, igen - felelt Gyárfás, figyelemmel meresztve szemét Abafira. - De én nem tudom felfogni, mi lehet azon öröm, melyet számára készít kegyed.

- Mégis, mégis - sóhajtott Abafi, s ezzel kilépett a sátorból, parancsot ada egy csatlósának, ki azonnal elsietett.

Izidora eszmélni kezdett; arcán csendes, nyugodt komolyság volt; kezét nyújtá Olivérnek.

- Atyja Zsigámnak - mond lágy, ércetlen hangon -, ó, tedd őt boldoggá!... Egek, hogy őt nem láthatom most utolsó órámban!... Elválni az élettől anélkül, hogy gyenge karjai nyakamat átöleljék... anélkül, hogy kis szájacskája rebegné: Anyám!

Olivér közeledett hozzá, megfogá kezét, a legérzékenyebb hangon kérdé: - Érzesz-e fájdalmat, Izidora, jó lélek, könnyebbülsz-e?

Izidora könnyel tölt szemét emelé Abafira. Valami kifejezhetlen báj volt e tekintetben. - Ah, te jó - rebegte -, érzem, minő gyöngéd, minő boldogító azon érzékeny figyelem, melyet irántam mutatsz, Olivér! Nekem nincs fájdalmam; csak egy: ...három lénytől szakadni... ó, ez fáj! Atyám is késik.

- Nyugodjál meg, Izidorám! Ő jön, s nem akarod-e, hogy őt meglepjük valamivel, mi talán bánatját enyhítené?

Izidora figyelmeztet. - Meglepni? - kérdé. - Hogyan?... Ah, az ő fájdalma irtózatossá lesz!

- Izidora! - mond Abafi, lelkes tekintetét nyugtatva a beteg leányon, részvéttel teljes hangon. - Tudsz-e nagy örömet elbírní?

- Örömet? Egek! Talán fiam? - mond, s arcát lángoló öröm sugárzá körül.

- Nem! - felelt Abafi, ráhajolva. - Fiad az én fiam! Ő boldog leend, s talán érzékeny szíve megrepedne, ha anyját így szenvedni látná. Ő nincs közel... s ez talán jobb így.

Izidora elnémult. - Igaz - mond kis szünet után -, én kegyetlen valék vágyommal, őt sírni látni... ó, az elébb ölne meg!

- Nem volt-e valaha egy titkos óhajtasod, Izidora! Vizsgáld meg lelkedet, s el tudnád-e bírni annak teljesülését?

- Nem, nem! - mond Izidora, tagadólag intve fejével. - Nem olyan, mely rögtön teljesülhetne.

Olivér szívéhez szorítá kezét Izidorának; szava elállott, mintha nem merné vagy nem tudná kimondani, ami lelkét hullámoztatja.

Izidora bámuló tekintetét függesztett reá.

- Izidorám - folytatá Olivér -, legyél nőm! Adj atyát fiadnak, s engedd, hogy nevemet viselhesse azon lény, kinek annyi hálával tartozom... légy nőm! - S lehajlott rá, s egy csókot nyomott ajkaira, s az érzéstől elfogódva némán tekintett reá.

- Ó! - mond Izidora, s két kezét szorítá keblére, s szeme égnek emelkedett. Nem szólott, úgy nézett, mint akit tündér ige levarácsol, mint a vak, kinek orvos kéz nyitja meg a szép világ ragyogványát.

- Te hallgatsz! - szólt Olivér, simogatva homlokát.

- Igen, igen - kiált fel Izidora -, nem csalt meg szívem, midőn azon férfiút imádtam, ki így égi angyalként áll előttem! Te, Erdélynek legszebb, leglelkesebb fia, te Abafi, kiért ezer szív eped, kire ezer szív vágyik... te tudnád ezt tenni érettem, nyomorultért, ki oly távolságra állok tőled, mint kelet nyugottól!

- Csendesen, kedves - nyugtatá Olivér.

- Nem! - felelt szenvedélyesen Izidora. - Hallja az egész világ, hogy Abafi Olivér az emberek legnemesbike!... Ó, Olivér, eltaláltad; igenis, volt egy titkos vágy keblemben, de oly titkos, hogy magam is e pillanatban találtam reá.

Az orvos közeledett.

- Nem jó lesz - mond - a sok beszéd most, kedves kisasszony!

- Olivér - szólt Izidora -, lehetséges-e? Ó, ez álom, ugye?... Olivér az enyém, az én férjem!... Hát nem vagyok többé kirekesztve a világból?... Sorban állhatok azokkal, kiknek azon lehetőségért, hogy rád számolhassanak, egy hosszú életet adtam volna?... A tied, ó! - mond könnyek közt görcsösen nevetve - Abafiné!... Fölléphetni a világban ily férj oldalán, s büszkén nézni le az első királynéra; s mindezt annak köszönhetni, kit imádok, ki előttem istenként áll, magasan kiválva mindenek fölött.

- Én ártottam neked e nyilatkozással - szólt Abafi, megragadva kezét mély részvéttel -, ah, csendesedjél, nehogy magamat vádoljam, hogy azzal hirtelenkedtem.

- Nem, nem! - mond szenvedélyesen a hölgy. - Én nem halok meg! Én élni fogok!... Látod, minden fájdalom megszűnt!... Én ölelni fogom fiamat; én leszek a legirigylettebb, a legboldogabb nő, ó, Olivér! - mond alig hallhatón, s körülfoná karjait nyakán, s kebléhez voná őt, s lázas forró arca könnytől ázottan olvadt képéhez.

Így szorítá Abafit magához, és mindig szorítá, s szemei bezáródtak, ajkai elsápadtak, jégsúllyal feszültek karjai Abafira... Izidora nem volt többé!

- Ah, én megöltem! - kiált fel iszonyodva Abafi. - Ő meghalt!... Ó, Gyárfás, mit cselekedtünk! - folytatá fölkelve s kezeit szemeire tapasztva.

- S kegyed vádolhatja-e magát? - nyugtatá Gyárfás égbe emelt szemekkel, összetévé kezét. - Őneki meg kellett halni! Nem volt mentség, ezt bizonyíthatom; s kegyed a mennyet varázsolta elébe; ő soha boldogabb talán nem volt, mint ezen órában.

Némán állott Abafi a szép halott előtt, s világa a fájdalomnak hevert ólomsúllyal szívéen. - Kevés időre e szívrázó jelenet után belépett egy tisztos szerzetes azon csatlósnak kíséretében, kit előbb elküldött Abafi. Kezét nyújtá neki Olivér: - Későn, atyám! - szólt a halottra mutatva.

Lótombolás hallatszék kívülről, s letoppanása egy nehéz testnek. - Ez a barlangok arslána - mond Abafi -, Deli Markó!

A KIS ZSIGA

- - - *tán gyermeked*
- - - *minden örömed*
Emésztő sírba szállt.

Vörösmarty

Izidorát másnap hadi pompával temették el; tizenkét levente vitte zászlókra fektetve a szép halottat. Sírja előtt zárak egyszerű koporsóba; így fogadá tetemeit, távol honától, a közelebbi helység temetője.

A Deli Markó fájdalmát leírni nincs toll. Nem panaszokban, nem könnyekben mutatkozik ez. Néma, sötét, fagyos volt, mint egy téli sír. A mosoly elköltözött ajkairól örökre; s úgy állt, mint egy éjszaki jégtorony a hullámok közepette, várva, míg a vész aláássa alapját, iszonyú dörgéssel zuhanó egykor össze.

Dandárt a fejedelem általadatá Markónak; de minekelőtte ez bosszúját állhatná, mely irtózatossá lett volna, a gyilkost halva találták. Tátongó seb volt fején, s a vér szélesen terjedt körülszomszédokban. Őrei állíták, hogy a reggelt előző éjszakán tompa koppanást hallottak, mély hörgéstől követve. A szerencsétlen azon a tőkén zúzta szét fejét, melyhez láncolva volt.

Abafi tette, mely Gyárfás és a szerzetes által esett tudtára a vad bajnoknak, megrázkéztette szívét. Két nappal a temetés után, melynek ágyúdurrogásai pokolvisszhangként zúgtak még agyában, belépett a barlangok arslána Abafinak sátrába, talpig acéljában nehéz fegyverzetének, s két nappal jötte után még látható volt nyoma lábának.

Abafi szótlan fogadta őt. Arca el volt a szép fiatal hősnek változva; valami reszketegség ajkain, félig szemeire nehézkedő pillái s görnyedt állása valának tanúi: mennyire hatott ezen eset lelkére, s bizonyítványa annak, minő sokszerűek azon érzések, melyek a szívet ostromolják. Szánakodás, hála, barátság egyesültek Abafiban, veszteségének keserűségét nagyítók. S most, minekutána ezen érdekes lény, ki úgy egész lelkéből az övé volt, megszűnt lenni: ürt érzett Abafi szívében, melyet csak az érthet, ki egykor szeretett barátját, de barátját a szó legteljesebb értelmében, vesztette el.

Deli Markó csendesen állt meg Abafi előtt. - Kegyed - mond mély hangon a barlangok arslána - nemes, nagylelkű férfiú!

Abafi hallgatott, némán borult a komoly bajnok acélvállára.

- Amit leányomért tett - mond Markó -, mert a jó szándékot egészen tett gyanánt veszem, átköltözteté leányomnak lelkét az én keblemben: a kegyedé vagyok, mint ő az volt véglegességéig!
- Itt elhallgatott, széles kebléből fohász emelkedett, durva kezét nyújtá Abafinak. - Az én életem - folytatá Markó - elveszte világát, sivataggá, télivé, néptelenné vált: én mindent elvesztettem, mindent, önmagamot gyermekemben. Ó, Izida! - mond azon mély, szomorú hangon, mely szinte kísérteti, szinte föld alatti.

- Amit tenni akartam - felelt Abafi csendesen -, nem tehetem meg; őt az egész világ előtt nőnek ismerni, fiának atyát adni, ezt akarám. Az első halála megakadályozá, a másikkal egész életem lesz bizonyossága - mond, kezét nyújtva Markónak.

- S ha élt volna - szólt Markó -, ha fiatal ereje legyőzte volna a halált, akkor... Abafi?

- Mikor kívántam jobbnak látszani, mint vagyok, Markó? Végző pillanatait boldogítani fia tekintetében, kiért élt, halt, őt megnyugtanni, a világ előtt neki nevet adni, bár a sír szélén; ezt s ennyit akartam. De ha élt volna, soha Abafi nem szegte szavát - folytatá méltósággal teljes, de szelíd hangon -, ő Abafiné maradt volna, s én tudtam volna megadni s megszerezni neki azon tiszteletet, melyre mint nőm számolhatott.

Markó arcán örömsugár vonult el, szinte észrevehetlen; darabig szótlan állt Abafi előtt, azután nyugtalan járt a sátorban, s a szőnyegre ereszkedett, mint aki hanyatlani érzi erejét. - Keblemen egy titok hever - mond Deli Markó -, melyet tovább abban zárva tartani nincs szükség.

- Titok? - szólt Abafi figyelmeztetően.

- Zsiga - folytatá Markó, sötétén függesztve szeméit Abafira - nem az Izidora fia.

Abafi megrázkódott, mintha tulajdon fiának sorsa jőne kérdésbe. - Nem? - kérdé a lepetés ígézetével arca kifejezésében. - Nem az Izidora fia?

- Nem - viszonzá Deli Markó csendesen.

- Kié hát? S tudta-e ezt Izidora?

- Nem tudta, boldogságára, s én nem bírtam volna azt vele tudatni soha.

- Ez talány előttem - mond Abafi -, melyet meg nem foghatok. Szóljon kegyed, az egekre kérem: szívem össze van fűzve.

- Üljön ide mellém - felelt Markó -, hallgasson ki csendesen s ítéljen. Izidora tiltott szövetség gyümölcse. Anyja előkelő családból származott; neve örök titka szívemnek. Ritkán s rejtélyesen jöhetnek anyjával össze csak... de ne többet erről. Izida férfiak közt növekedett; mint gyermek már jeleit adá azon határozottságnak, elszántságnak s regényes iránynak, mely később őt egyé tévé a legérdekesebb, a legsajátságosabb teremtések közül. De minek ezt kegyednek mondani!

Sóhaj emelé az Abafi keblét.

- Minden ellenmondások mellett, melyek e különös teremtésben oly atyafitlanul s mégis oly szorosan álltak egymás mellett: ő szeretetre méltó gyermek volt. Gyengeségei, hibái, különöségei nevelése rovására esnek... s talán - folytatá Deli Markó kis szünet után - az enyémre. Igen... én túl a rendén engedékeny atya voltam!... Nagy szó, amit mondok, levante, még soha ember a szélek királyának ajkairól nem hallá: ő parancsolt nekem, s én féltem tőle!... Első botlásait én mentegtem. Ki leányomat szerette, kedves volt előttem. Dandárrali szövetsége nem volt titok. - Láng borítá el a Markó arcát, lábával toppantott, csörögve zengett nehéz fegyverzete. - Dandár!... ó, gyáva... orgyilkos!... Ő nincs többé... Ha él... bosszúm irtózatossá lenne!... Mint árva jött seregembe, vad, makacs kölyök volt, de erős hadban. Sok panaszom volt reá, de mindent megbocsáték akkor neki: hiszen ő leányomat szerette... s mégis! - Markó elhallgatott; bosszú, dühösség szikrázott szeméből.

- Szép volt Izida! Ó - folytatá szenvedélyesen Deli Markó -, szép! Szép, mint anyja! És tűz... láng... szenvedély, mint anyja! Ő vétkes lőn; tiltott szerelmének gyümölcse egy gyönyörű fiúcska volt; s én, hiheti-e kegyed, ahelyett, hogy kárhoztatnám, a kisednek bolondja valék... egy gyerekes nagyatyja, ki azt óráig hordám ölemben.

- S ki volt a gyerek atyja? - kérdé Abafi feszülve.

- Leányom sohasem vallá meg. Én gyanítom, hogy Gyulafi Bálint, Mikola Margit férje; mert akkortájt jóságainak közelében tanyáztunk, s az egyéves fiatal férj örömeiből mulatott Izidámmal - folytatá némi rátartással Deli Markó -, mint Erdély első leányával, a híres

Margittal. De hallja kegyed tovább. A kisfiú a világra jött Gyulafi Bálintnak egyik jószágában; Izida igen el volt gyengülve, s darab ideig féltettem életét. Még e gyengélkedő állapotban, melynek nagyobb részét kábult álomban tölté, történt, hogy egy este sikoltást hallván, berohanok, s a kis Zsigát a padlón találom mély sebbel homlokán. Izida fölrettent mámoros álmából; azonnal az öreg asszony, kinél Izida feküdt, s aki a vidékben mint gyógyító, nagy hírt szerzett magának, a gyereken, ahogy tudott, segített; a seb nem volt mély, s kevés időre meggyógyult. Amilyen borzasztó volt ezen esetkor az Izida fájdalma, oly kétszerezett volt szeretete gyermeke iránt, midőn az felgyógyult. Ugyanekkor (jegyezze meg kegyed jól) vettem én a gyermeknek jobb vállán egy kereszt alakú, fekete jegyet észre, mely azelőtt figyelmemet elkerülé. Izidám felgyógyult, a gyermek növekedett, s midőn ötödik évét éré, leányom Alvincen egy öreg ismerős asszonynak adá által, mivel tanyánk gyakori változása s élet-nemünk nem engedé, hogy a gyermeknek növeléséről gondoskodhassék... Mennyire szerette fiát leányom, tudja kegyed; miként mindjárt Alvincen termett egykor: úgy minden héten látá a kis Zsigát kegyednél is, és mégis - mond Deli Markó komor hangon - kis Zsiga nem az ő fia volt!

- A csomó mindig összeszóttebb - szólt Abafi feszült figyelemmel.

- Mindjárt világulni fog a homály - felelt Markó. - Ezelőtt mintegy három évvel egy szerzetes lépett sátromba. Uram, mond, a legfontosabb dolog kívánja, hogy kövess hirtelen. Kérdéseimre nem akart felelni. Én követém. A szomszéd falu felé mentünkben a szerzetes a következőt beszéle nekem:

A napokban terhes beteghez hívtam. Midőn azon kunyhóba érkeztem, hol a beteget igen veszélyes állapotban találtam, az könnyebbulni látszék. Én melléje ültem; lelkészi hivatásom szellemétől indítva, a vallás vigasztalásával kívántam aggódásain enyhíteni. A beteg kérő tekintettel emelé szemeit rám. „Atyám” rebegte, „én nagy bűnös vagyok, van-e kegyelem Isten előtt, ha azt szívből megbánom? Amennyire lehet, jóvá kívánom tenni.” Én igennel feleltem, s kértem, hogy szívét öntse ki előttem, főként ha még, amit vétett, reményli helyrehozhatni. Az asszony arra kért, hogy haladék nélkül kegyedhez menjek, s hirtelen hozzá jövetelre bírjam, bűnét minden név nevezése nélkül gyónván meg nekem.

- Beszéd közben - folytatá Markó - megérkeztünk egy alacsony kunyhóba, hol a beteget, úgy, mint a szerzetes leírá, durva készítésű nyoszolyában találtuk. Úgy látszott, hogy elméje egészen helyén van. A nőnek kérésére a szerzetes eltávozott; én egy kis lócán foglalék helyet ágya mellett. Amit a nő nekem hosszason sírás, sóhajtasok közt előadott, röviden mondom el... A beteg Gyulafi Bálintnál a Mikola Margit kis fiának dajkája volt akkortájtban, mikor az én kedves (Markó elfogódott) az én kedves Izidám - mond mély sóhajtas után - betegágyban feküdt. A kis Gyulafit atyjának nevére Bálintnak keresztelték, s egy-két nappal lehele idősb csak Izidám kis Zsigájánál. Gyulafi nem volt honn; fontos követség kíséretében Lengyelországba ment, négy héttel nevének szülése előtt; s onnan csak hetek múlva várták vissza. Margit gyermekét szenvedélyesen szerette, s ha gyöngesége nem ellenzené, bizonyosan önkeblén táplálta volna; de ezt nem tehetván, anyai legédesebb foglalatosságának e hiányát a legnagyobb gondossággal pótlá ki. Ritkán távozhatott a dajka a gyermekkel szobájából; de megtörtént mégis egyszer, hogy a dajka a gyönyörű nyári délutánt a kertben töltötte, s gyümölcs után nyúlván, az egyensúlyt elveszte, s a gyermekkel összerogyott. Azonnal vér borítá el a kis Bálintot, s ez eszméletét elveszté. A nő magánkívül rohant ijedtében, eltakarva a gyermeket, azon öreg asszonyhoz, hol Izida szállva volt, s kit az előbb említék. Velei tanácskozásának következtése az lőn, hogy Izidám álmát hasznokra fordítván, a Margit gyermekét helyezék a földre a bölcső mellé, mintha onnan esett volna ki; s a dajka a másokra adván a Margit fiacskájának öltönyeit, azt magával vivé!... A csere annál könnyebben megtörtént,

mivel a két gyermek gyanítható okokból hasonlít egymáshoz, s a kunyhó igen sötét volt. A többit már tudja kegyed - mond Markó, félbeszakasztván beszédét.

- Ah - kiált fel Abafi -, tehát a kis Zsiga a Margit fia volna, Bálint?... Nem, nem, ez lehetetlen: hogy maradhatott így sokáig titokban? S mi bírhatta az öreg asszonyt a tette s elhallgatásra?

- A tette - mond Deli Markó - alkalmasint az, hogy a dajka tulajdon leánya volt; s méltán tartott tőle, hogy kenyerét gondatlansága miatt elveszti; annak elhallgatására pedig a tett maga.

- De hát később - kérdé Abafi -, mikor a Gyulafi vélt fia meghalt, s a titok felfödözése mindkettőjüknek nagy jutalmat szerezhetett volna?

- Akkor - felelt Markó - az én parancsom s az én erszényem. A gyermek a fölfedezett titok után három holddal múla ki.

- S mi bírhatta rá kegyedet? - fürkészé Abafi, feddőleg nyugtatva szemeit Deli Markón, s felállva mellőle.

- S azt kérde kegyed? - felelt Deli Markó hevülve. - Kegyed, ki Izidát ismerte! Neki megmondani, hogy fia nincsen; őt, a szenvedélyes anyát, ki anyai érzetében élt, e boldog csalódásból fölbresztetni... annyi lett volna, mint őt megölni. Ah, tehettem-e én ezt, én, Deli Markó, az atya, ki életemet adtam volna egy boldog órájáért?

Abafi komolyan tekintett Deli Markóra; de e komolyságon átvillant némi rejtett öröm, melyet, ki Abafinak vonzódását Margithoz ismeri, tudni fogja megfejtani. - A tett - mond Abafi komolyan - nem volt helyes, bajnoktársam, Markó! Hogy megtörténhetett, hogy így s nem másként esett: értem, megfoghatom; de jóvá nem hagyhatom.

- S kegyed megölte volna Izidát? Mert az lett volna a felfödözésnek bizonyos következése. Ezer báj, ezer öröm szorít másokat az élethez: ő csak gyermekében élt!... Ami vész ölében a szirt a menekvőnek, az vala neki anyai érzete; horgony, mely élte hajóját csatlá az élethez; mentő ág a vízben süllyedőnek s a kötél, mely az égő házból füst és lángok között nyúlt el előtte... Ó, kegyed megölte volna!

- Mit tettem volna, Markó - felelt Olivér, kezét nyújtva -, nem tudom. Ember vagyok, s nem akarom állítani magamról (mert atya nem vagyok), ha egyébként cselekedtem volna-e, de anyát gyermekétől megfosztani azért, hogy más abban a csalódásban éljen, hogy gyermeke van: helytelen tett. Én hiszem magamról, hogy nem tehetném; de a hit s tudás közt még tág hézag van; s én ember vagyok!

Deli Markó csendesen állott Abafi előtt. Valami oly szenvedő, oly hideg, keserű volt egész alakján előntve, hogy amaz szorulva érzé szívét. - Ó, Markó - mond, kezét ragadva -, a mi veszteségünk iszonyú!

Deli némán szorítá Abafit kebléhez.

Abafi leült újra. - Markó - mond -, az előbeszélt történet valószínű. Kegyed hiszi, talán tudja is; de azt be is kell bizonyítani, Mikola Margit a legboldogabb teremtség leend a világon, de hogy az lehessen, minden kétséget el kell hárítanunk.

- Az könnyen megeshetik - szólta Deli Markó nyugodtan. - A dajka vallomása után felgyógyult s él, anyja is még életben van; azonkívül a kereszt alakú jegy is bizonyít valamit.

- S még valami! - kiált fel Abafi élénken. - Igen, igen, nincs kétség! A gyermek Margithoz hasonlít; ez régen föltűnt nekem már. S az anyai szívnek sugallása lesz az utolsó s legnagyobb bizonyítvány.

- Eleinte a gyermek egészen atyjához, Gyulafihoz hasonlított - mond Deli Markó -, később magam is vettem némi változást vonásaiban észre. Mindez gyerekeken annyiszor történik, míg felnővekednek.

Deli Markó hosszasan ült Abafínál, s együtt végezték, mit kellessék a jövőre tenni; mindenesetre pedig, hogy a dolog előre mély titokban maradjon. Fejedelmi parancs szólította őket később a Báthori Zsigmond sátrába.

REMÉNYTELEN KÍVÁLAT

Egek! ezt nem vártam

Harro Haring

A fejedelem a sátrába összegyűlt hősöknek tudokra adá, hogy seregeit hazavezeti. A törökök a Dunán átköltöztek, s ő azt hitte, hogy mostanra eleget tett. Voltak sokan, kik szándékát hátrálni óhajtották, s ezek közt Abafi is, ki bármint vágott élte napjának, a szép Cristiernának közelébe juthatni, de jelen szerencséjében a magyar- s oláhországi seregeknek jobbnak ítélte a vasat addig verni, míg meleg.

A habozó, változékony Báthori megunta a táborozást, s visszavágyott Erdélybe; nem hogy ott állandóul maradjon, hanem inkább hogy egy régen szívébe rejtett vágy teljesülésén dolgozhassék az udvarában létező számos olasz urakkal, kik előtte oly érdekesnek festék Olaszországot s oly nyugalmasnak a bíbornoki méltóságot, melyre titkon mindig vágyott.

A seregek elindultak, s nemsokára a fejedelem is az Abafi, Bocskai, Keresztúri, Kornis Gáspár és Bethlen kíséretökben Erdélynek határaiba lépett.

Érzések ezrei ostromlák az Olivér keblét. Izidora halála mélyen sebzé hálás szívét. A Mikola Margit boldog meglepetésének előérzete hathatós ír volt beteg kedélyére; de azon ürt, melyet lelkében érzett, nem tölthet be egészen. Ő szeretett, remény s kinézés nélkül. Amit Izidoráért tett, vagy inkább tenni akart, valamint előbb a táborban, úgy később Erdélyben sokképpen ítélték. A nagy többség meg nem foghatá őt, bámulta kárhóztatva, bámulta jóváhagyva. Ki lelkületét egészen ismerte, nem csudálkozott rajta: neki így s nem másként kelle s lehet cselekedni. Margitot s Cristiernát az Abafi tette felmagasztalá. A női szívnek sajátja ily elhatározások becsét helyes szempontból felfogni! Gizella hallgatott, de szívének mélyében szólt egy hang: boldog Izidora!

Minél inkább közeledtek Fejérvárhoz, hol jelenben Cristierna tartá udvarát: annál inkább feszíté Abafinak keblét azon kétes kín- s kéjvegyület, mely szívének jelen helyzetében igen is megfeythető; hogy találja ő Cristiernát, ha e lelkes, erényes nő, már áttekintvén őt, már gyanítván szenvedélyét, nem fogja-e hideg távolságban tartani! S ha igen - mond Abafi -, ám legyen, az ő képe szívében fog élni örökre, s nincs az az áldozat, melyet érte meg nem tennék. - S valóban, oly egészen szellemi, oly fellengő volt hódolása, hogy állításán nem kételkedtünk.

Megérkezett végre Báthori, győzedelmeinek fényétől dicsőítve; s az erdélyiek méltánylói a hős s vitézi tetteknek, a múltat feledve, kétszerezett figyelemmel s hódolattal fogadák ifjú fejedelmöket. Cristierna hódító nyájassággal jöve elébe, ki őt udvariason, de hideg tartózkodással üdvözlé. Amennyire sebzé szívét e nem érdemlett visszaidéző bánásmódja férjének: annyira akará s tudá azt rejteni; s ki az ő angyali arcának nyájas, vidám kifejezését látta, őt boldognak vélte volna.

A szokott ünneplések s tisztelkedések végre elhangzottak. Abafi jószágaiba ment. Első cselekvése volt a fejedelemtől nyert birtokot Cseszeliczkinék visszaadni, kit Sólyom név alatt ismertünk meg a Deli Markó szabad zsákmányosai közt, s ki Lónyaival, vagy mint álnévvel nevezék, Csatárral együtt az utolsó hadban tett szolgálataikért egyebet pusztá kegyelemnél nem nyerhetének. Báthori Abafinak e tettét nem a legjobb kedvvel vevé, de adott szavát áttallá ezúttal megszegni.

Otthon Abafi éppen találta s egészségesen a kis Bálintot, nem Zsigát többé. Udvari lelkésze nem győző eléggé a bájos gyermeknek előmenetelét, igyekezetét dicsérni. Abafi s Deli Markó, ki őt kísérte, minden bizonyítványokat a kis Bálint sorsáról megszerezték. Abafi mindent úgy talált, miként azt neki Deli Markó elbeszélte. Nem volt több kétsége; s így elbúcsúzott Markótól, ki zordon seregéhez tért vissza, ellenségesen magával s a világgal. Abafi pedig Fejérvárra sietett, s magával vitte a kis Bálintot, kit elébb kímélve tudósíta mindenről. Bálint vélt anyját szerette; Abafihoz leírhatlan hajlandósággal ragaszkodott; nem csoda tehát, ha új helyzetének ismeretlen boldogsága vesztesét vele nem felejtethet. A gyermek bús, örömtelen volt, s mindig Izidorát sóhajta vissza. - Ki fog engemet - mond Abafihoz simulva - úgy szeretni, mint ő, ki anyám volt, igen, anyám inkább, mint valaha más az lehetne.

A hirtelen örömök hatása még zöldebb emléken volt hősünk előtt, mint hogy Margittal boldogságát hirtelen s váratlan merné megismertetni, ki jelenben Gizellának látogatására, atyjával, a vidám, öreg Mikola Miklóssal, Fejérvárt volt.

A gyermeket Abafi elrejté, s első látogatásakor Margitnál őt csak arra figyelmezteté, hogy fiának születésekor kereszt alakú jegye volt vállán, mely később eltűnt; s nem lehet-e gyanítani, hogy a gyermek elcseréltetett.

Margit ezen észrevételen nem kevésbé ütközött meg; de azzal végzé feleletét, hogy fia karjai közt végezé életét, s hogy az ily jegyek sokszor szűnnek vagy változnak meg.

Másnap Abafi újra előhozta a dolgot, hozzáadván, hogy neki gyanúja van, hogy e csere valóban megtörtént.

Margit figyelmesbé lőn. - Abafi! - kiált fel. - Ily reményt gerjeszteni anyai kebelben anélkül, hogy valósulhasson, kegyetlenség! Ah, ne szóljunk erről többet! Ily boldogság... egek!... Ily mennyei öröm nincs földi életre számítva!

- De ha mégis valósulna! - mond Abafi. - S általam?

Margit fölugrott helyéből. - Ó, Olivér - rebegette -, nem, nem! Hiszen ez lehetetlen.

Így halkán szoktatván elméjét a valósághoz Abafi, kímélve s vigyázva az egész titkot közlé Margittal.

Az ő örömét leírni ki tudná? Egy új világ nyilatkozott előtte: ő anya volt. S midőn a bájos, érdekes gyermeket szorítá kebléhez; midőn arcában férjének s önvonásait feltalálta; midőn ezer csókkal illette vállán a kereszt alakú jegyet; midőn mindent, mindent megtudott, s a múlt szenvedései összeolvadtak a jelen gazdag boldogságának melegétől: ő akkor mennyben volt! - Nincs kíváncsiatom több az életben! - mond örömtől elragadva, s égne emelve könnyel tölt szemeit, voná keblére gyermekét. - Ah, nem! - folytatá könnyek közt mosolyogva, s kezét nyújtva Abafinak. - Van még egy, egyetlenegy, annak boldogsága, ki a menny üdvét varázslá életemre! S ki arra oly érdemes!

Mikola unokájának szerfelett örült; s nemsokára a történet egész Erdélyben tudva lőn.

A kis Bálint új helyzetét szerető nagyatyjának s az őt imádó anyának ápoló karjai közt könnyen megszokta. Ő gyermek volt; s nemsokára oly édesen, oly szeretettel monda Margitnak: „anyám!”, mint egykor Izidorának.

Míg Abafi a Margit boldogságát meleg szorgalommal eszközle: a fejedelemasszonynak gyakran vala közelében, s ott többször látta Gizellát is, anélkül hogy iránta többet érezne, mint azelőtt. Cristierna mellett Abafi gondolni sem tudta egyebet, csak őtet!

Néhány nappal azután, hogy a kis Bálint születése világosságra jött, Báthoriné, kinek magaviseletében maga iránt semmi változást nem tapasztalt Abafi, őt magához hívatá.

Láttuk, hogy Fejérvárt utolsó létekor a fejedelemné nem hívatá őt oly sokszor, s nem bízta meg annyiszor, mint azelőtt. Kétszeres vala tehát öröme e parancsnak vételekor, s ő a szerelem szárnyain sietett a fejedelmi hölgyhöz.

Olvasószobájában találta Cristiernát, pamlagán ülve, arca nyájas, de komoly volt. - Isten hozta, lovag! - mond a fejedelemné. - Közelebb, közelebb! - S valami oly mondhatatlan báj volt egész alakján, oly szelíd s nyájas volt tekintete, hogy Abafi elragadva s elmerülve állott szótlan előtte.

- Nekem - mondta Cristierna, kevéssé vontatva - egy kérésem van kegyedhez.

Abafi hallgatott, de arca kifejezésében olvasható volt azon készség s öröm, melyet Cristiernának kérése idézett elő. Úgy tetszék neki, mintha ő soha ily kegyes, ily égien nyájas nem lett volna iránta.

- A kérés fontos! - folytató kis szünet után, mosolyogva függesztve szemeit Abafira.

Olivér hallgatott, arcát öröm lobogta körül, mintha mondaná: mennyire boldogítja egy fontos kérésnek így előre bizonyos teljesíthetése.

- A kegyed hallgatása - szólt Cristierna - kérésem teljesítését biztosítja; de mondatlan s előre is ígéri azt kegyed?

Abafi szenvedélyes „igen”-nel felelt.

- Bárminő nehéz, bárminő életre ható legyen? - folytató, szemeit mindig figyelemmel szegezve reá Cristierna.

- Minél fontosabb, minél nehezebb: annál nagyobb örömmel! - viszonzá a kért mérsékelt hangon, mintha indulatit kívánná fékezni.

- De - mond tovább Báthoriné - ha a kérés egészen váratlan, ha kegyednek terhes teljesítése, ha keresztülvágja minden élettervét, ha...

- Ha lehetetlen - felelt Abafi szenvedélyesen -, lehetővé teszem, kegyelmes asszonyom! Én készen állok! Kijelentése a parancsnak s teljesítése egy!

- Nem parancs - igazította ki szelíden a fejedelmi nő -, de egy óhaj, melyet szívem megszokott lehetőnek, teljesülhetőnek hinni, mely engemet boldogít! S hiszem, a kegyed boldogságát is eszközölni lehetne egykor.

- S mi az, asszonyom? Ah, szóljon nagyságod, hogy készségesen, óhajjainak teljesítésében legyen bizonyítványa: minő forrón, minő teljes szívemből vágyok megnyugtatóra valamit tehetni! Bárminő váratlan, bárminő széttrő életemnek minden tervét, bárminő ellenemi legyen, szóljon!

A fejedelmi hölgy gondolkozni látszatott; pír futá el arca havát; nem minden megindulás nélkül szólt, rebege: - Abafi, én kegyednek jó, szerfelett érdekes, szeretetre méltó nőt választottam.

Abafi elhalaványodott; sötét komolyság borította el homlokát hirtelen, s volt valami szinte szemrehányó, szinte feddő arcának szép vonásain. Ily ajánlást attól hallani, kit imádunk, s ki éppen ezen ajánlás által határozott visszaidézést jelent ki, még akkor is fájdalmas és keserű, midőn szerelmünk viszonzatlan, s mikor azt annak tárgya nem is gyaníthatja! - Ilyen helyzetben volt Abafi. Cristiernának a legszívesb, a legrészvevőbb hangon tett ajánlata sérté, sebzé Abafit.

Önmaga kárhoztatta szívének hullámzását; szégyenlő, hogy így el hagyá magát áztatni indulatitól. Tudta, értette: szenvedélye minő merész, minő helytelen; s mégsem tudta meglepetésének oly hirtelen ura lenni, mint máskor; érezte mélyen szívében, hogy szerelme tiszta, szenvedő, öntagadó; hogy nincs abban semmi, ami egy égi szeráfot is sérthetne; s mindennek meggondolása őt szótlán odabámulásba süllyeszté.

Cristierna elhallgatott, vizsgáló tekintetét jártatva az ifjún. - Kegyed elnémult! - mond végre; s nem volt e kifejezés egészen célzás nélküli.

- Kegyelmes asszonyom! - Ez volt mindaz, amit Olivér mondani vagy inkább rebegni tudott.

- S oly nehéz Abafinak - így fogta fel a beszéd folyamát a kis szünet után Báthoriné - oly kíváncsiat létesíteni, mely az én megnyugtatómra szolgálna! - A hölgy elpirult, mintha többet mondott volna, mint akart.

Abafi nehezen lélegzett; egy helyre voltak szemei függesztve, belső harc emelé keblét, s arcán viharos rángás tünteté elő lelkének hullámzását. Cristiernának utolsó szavai kitüntették, hogy őt áttekintette, hogy vétkes, de nem - nem vétkes, csak helytelen szenvedélye nem titok többé. - Ó, finom ily esetben az asszonyi tapintat. - Láng borítá el arcát; fél térdre hullt a nő előtt, s azon hirtelen elhatározással, mely Abafinak sajátja s vonása volt, midőn egy nagy tette szánta el magát, de csak olyanra, melynek nemes voltát átlátta, s mely elveivel összhangzásban volt, felelt fölkelve (mert letérdeplésekor feddő tekintetével találkozott Cristiernának):

- Kegyelmes asszonyom, parancsa meglepett inkább, mint mondanom lehet és szabad - tevé alig hallhatólag hozzá -, de mivel az én imádott, az én mélyen tisztelt uralkodónémtól jó: nekem csak egy feleletem lehet.

- Lehet? - mond Cristierna, kérdőleg függesztve szemeit Abafira, s tekintetében valami volt, ami bizonyítá, hogy a kitéttel nincs megelégedve.

- Van! - felelt Abafi elhatározottan.

Kis szünet lőn, melyben mind Cristierna, mind Olivér mély gondolatokba voltak merülve.

- Abafi - mond Cristierna, nem egészen erőtetés nélkül mosolyogva -, s kegyed nem is kérdi, ki az, akit választottam?

- Akárki legyen - felelt Abafi -, nagyságod választá őt: én nyugodt vagyok! - De arca kifejezése cáfolni látszék állítását.

A fejedelmi nő bájjal teljes hangon folytatá:

- Remélem, Abafi, hogy választásom meg fogja tetszését nyerni. Azon hölgy, kit ily jeles levente élete társaul választottam, fogadott leányom, s érdemes minden tekintetben ily férjre. Ő - folytatá rövid szünet után, figyelemmel tekintve Abafira - az én kedves, jó Gizellám!

Abafi nem felelt. Arcában legkisebb változás, legkisebb árnyéklata a meglepetésnek sem volt észrevehető. A fejedelmi nő akárkit nevezhetett volna, neki mindegy volt e pillanatban. Azon hölgynek, kit imádott, parancsát teljesíteni: ez állt előtte; minden egyéb semmivé olvadt e gondolattal szemben.

- S hogyan? - szólt Cristierna. - Kegyed hallgat? Helytelen-e választásom?

- Gizella szeretetre méltó gyermek s nagyságodnak - mond Abafi magasztalt, de szenvedő hangon - fogadott leánya!

Cristierna lesüté szemeit. Annyi elszántság, annyi bánatos s annyi jelentő volt az ifjú szavaiban, hogy szívét önkénytelen érzékenyülve érzé. - Abafi - rebegte mondhatlan lágysággal hangjában -, én a kegyed boldogságát akarom, s e bájos gyermekét is! Ő kegyedet szereti, ezt tudom... Igen, szereti, fiatal szívének egész első zsenge lobogásával; s kegyed... egy szép előérzet jósolja nekem... boldog leend!

Abafi sóhajtott; lelke nem hiheté, nem gyaníthatá e boldogságot.

- Remélem - folytatá Báthoriné bizodalmas hangon, fölkelve s közelítve az ifjúhoz -, remélem, sőt számolok reá, hogy kegyed ezen óhajtásomat egészen magához illőleg fogja teljesíteni, amint azt fejedelmi házunknak leghívebb, legtökéletesebb leventéjétől egyébként nem is várhatom.

Kézcsókra nyújtá a szép angyali hölgy kezét Abafinak, ki azt gyöngéden voná ajkaihoz. - Holnap kegyedet mint Gizellának, az én Gizellámnak - mond észrevehető célzással s hangnyomattal - vőlegényét fogom viszontlátni!

Abafi mélyen meghajtá magát, s szótlán távozott.

GIZELLA

Ők boldogok!

Shakespeare

Másnap reggel Abafi Mikola Miklósnál volt. A két férfiú egyedül beszélgetett. Mikola Miklósnak örömtől lángolt arca; Abafi csendes, vidám s nyájas volt, mint tőle, ki indulatit fékezni tudá és szoká, ki félig semmit sem tett, lehetett várni.

- Gizi! - mond Mikola Miklós, vidáman beszólva a szomszéd terembe. - Gizi, jó gyermek, jer ki egy szóra!

Gizella kilépett.

Mikola Miklós szívéhez szorítá őt. - Kedves jó angyalom! - szólt - bár szívednek amit mondani akarok, szintannyi örömet okozna, mint nekem!

Gizella meglepetve emelé szemeit Mikolára.

- Gizi - folytatá ez, megcsókolva homlokát vidámon -, én jó hírt mondok neked, melynek minden leány örül!... Találd el, Gizi! - folytatá megcsipkedve arcát.

Valami kétes előérzet lobogta lángjával körül az érdekes hölgynek arcát. - Bátyám - mond az ő kedves hangján - mindig enyeleg: én nem tudok találni. - Gizella földre tekintett, ajkai körül csendes mosoly vonult el.

- Kérő van a háznál! - kiált fel kiömlve az öreg.

- Ó! - sóhajtott Gizella, fülhegyig felpirulva s újra elhalaványodva.

- Te hallgatsz? - kérdé Mikola.

- Én nem megyek férjhez! - felelt Gizella komoly csendesen.

- Soha? - mond vígan Mikola, mint aki tervének sikerén nem kétkedik.

- Kedves, jó Gizellám! - szólt Abafi. - Oly fontos, oly elhatározó kérdésem van az én szeretetre méltó Gizellámhoz, hogy azt igen komolyan kívánom tenni. Tőlem - folytatá nagy szívességgel hangjában - tudja meg azt, nem mástól, s feleljen nyugodtan s meggondolva reá! Ha reméli, hogy velem boldog leend, ha szíve szabad: én az enyémet kezemmel együtt ajánlom azzal az ígérettel, hogy éltem legszebb s legkedvesebb kötelessége leend ily szeretetre méltó hölgyet boldogítani.

Gizella ingadozott lábain. - Kegyed, Abafi - mond meglepetve s alig hallhatólag. - Olivér! - tevé a leglágyabb, szinte dalhangon hozzá. - S mi szülheti e hirtelen elhatározást?

- Képedből látom - mond Mikola kifakadva -, hogy te szereted Olivért. Gizim, kosarat ne adj, nem szabad adnod! Jer - folytatá élénk vidámsággal Abafihoz vezetvén őt, s az ifjúnak karjai közé adván -, ti egymáséi vagytok, hiszen - erősíté kezét dörzsölgetve s gyönyörűséggel legeltetve szemeit a szép páron - az nem is lehet másként!... Jer, Margit - szólítá meg az éppen belépő Gyulafinét -, jó leányom, jer, végy részt örömünkben; Gizinek férje van... Olivér!

Az öreg Mikola magánkívül volt örömeiben; s mindezt oly hirtelen, oly élénkséggel tevé, hogy amíg Gizella észrevette: az Abafi karjai közt volt. Minden álomnak tetszett neki; de az álom égi volt, s mint aki fölébredni fél, simult némán az ifjú keblére.

Egy könnyecsepp csillogott Margitnak szemében. Ő szótlán szorítá Gizellát szívéhez, a nemes lélek!

Egy kérdésünk lehet még; ha boldog volt-e e házasság?

Abafi Cristiernát szerette. Láttuk, hogy e szerelemben valami lovagi s regényes magasztaltság volt. Ő hölgyeért egészen e szellemben áldozta fel magát, boldogító azt, kit éltének csillaga, Cristierna vezete karjai közé, kit magáénak, kit leányának nevezett, kinek boldogsága őt megnyugtató.

Abafi hitte, hogy Cristierna előtt szerelme nem titok: s mennyire volt e hiedelem valószínű, az előbbiekből világos. Az erényes, lelkes nő őt áttekintette végre, mert női gyöngéd tapintat előtt férfiszerelem, bárminő rejtett, titok soká nem maradhat, s így célzása volt az ifjú lelkének más irányt adni. Gizellát szerette, egynek a legérdekesebb teremtetések közül tartá; hogy Abafit szereti, tudta. Ismerte Cristierna Olivérnek regényes ragaszkodását személyéhez, s hitte, hogy azon szenvedelem, mellyel iránta viseltetik, más viszonyok közt talán szelídebb lobogású leendő, végre, hogy oly szerfelett érdekes lénynek közelében, mint Gizella, ki még efelett Abafit imádja, idővel másnak fog helyet adni.

Abafit annyi körülményekben láttuk már, hogy gondolkozását egészen ismerjük. Láttuk, miként lőn aljas, minden rosszra hanyatló emberből halkkal kiválólág feltűnő, minden tekintetben nemes, érdekes és tiszteletre méltó férfiú; miként vált benne e szép irány a tökélyre, magasztalt fellengéssé, egy regényes, reménytelen szerelem által; minő késszé tévé őt e regényes szerelem éltének boldogságát oda áldozni! De láttuk azt is, hogy Abafi mennyire embere szavának; hogy ő félig nem tesz semmit; hogy a hála s kötelesség érzetének minő hatalma van szívében. Mindezt tudva könnyű lesz megfognunk, hogy ő, ha nem is boldog előre, de nyugodt volt. Szerencsésé tenni a Cristierna fogadott leányát, minő szép hivatás, így gondolá, jóváhagyó tekintetet nyerni attól, kit oly mondhatlanul szeretett s becsült, s kötelességét tenni, mégpedig nem félig, nem éreztetve, hogy csak azt teszi, de egészen s hozzá illőleg! - ez vala azon szép, azon nemes pálya, mely előtte állott.

S mily sokszerűen könnyíté ezt Gizella, kivel lehetlen volt ily szoros s gyöngéd viszonyba állni anélkül, hogy neme a rokonérzetnek ne fejlenék ki a lélekből. Abafiról, miként őt ismerjük, azt kell hinnünk, hogy Gizella iránt figyelmes, részvéttel teljes, lovagi tisztelő volt inkább, mint férj egyelőre: s mivel szövetségöket a szerelem édes, tiszta előélvezetei nem előzték meg, ezeknek öröme, bája s újsága Gizellát házasságában boldogítja.

Gizella egy volt Erdély legtökéletesebb hölgyei közül. Őt sokszor s közel kellett látni, hogy azon tiszteletet idézze elő, melyre annyira érdemes volt. Tettekben, nem szavakban tűnt fel az ő lelkülete. Tisztaság, szerénység: ez a két szó festi őt egészen. Ő Abafit szerette úgy, mint nem más; s annyira tudta magát hozzá alkalmazni, annyira szenvedélyeit, szokásait, szinte gondolatját kitalálni, hogy férje mély részvét s hála nélkül nem tekinthet ezen ártatlan, tiszta, angyali teremtetést.

Láttuk, hogy Gizella minő félénk volt, őt minden kis rémülés leejtő lábáról. Ez a férfias, bátor Abafinak nem leheté ínyére, bár azt gyöngédsége nem engedé soha nevével éreztetni.

Gizella a világért lóra nem ült volna. Ki írhatja le az Abafi meglepetését, midőn egykor vadászatról térvén haza, legelevenebb paripáján gyönyörű neje vágata elébe.

Így halkkal szorosabb s szorosabb lőn azon érdekes szövetség, mely őket közelíté egymáshoz.

Abafinak egykor követségbe kelle menni Bécsbe. Távolléte a jó, szép Gizellától osztatá el a homályt végképp lelkében. Érezte, mennyire szükségessé lett neki Gizella; érezte a boldogságnak első tiszta, minden fellengéstől ment örömeivel, hogy Gizellát szereti. A regényes

magasztaltság elmúlt! Gizella honosítá Abafit az életben; s most vált belőle azon feltűnő, érdekteljes férfiú, ki mennyire ember tökéletes lehet, magáról elmondhatá, hogy az!

Abafi boldog volt. Mikola Margit fiának élt; tanúja volt naponként az Olivér s Gizella boldogságának; ő nem ismert több vágyat; ő Abafit holtig szerette. Oly tökéletes lény, mint Margit, csak egyszer szerethet. De elvei, erénye legyőzők szenvedélyét; szerelme egészen testvéri alakot vőn magára.

Gizellát ő nevelte; amit tudott, ami volt, nagyrészt Margitnak köszönheté.

Margit Abafinak regényes ragaszkodását Cristiernához ismerte; oly ésszel teljes hölgynek figyelmét ez ki nem kerülheté. Ő erősíté meg Cristiernát azon tervében, melynek sikerét így egyrészt magának tulajdoníthatá; s mennyi öntagadással, mennyi szerénységgel! Ez onnan is kitűnik, hogy Abafi végig egyedül Cristiernának tulajdonítá, ami Margit nélkül aligha megtörtént volna.

Igen, ő nem ismerte több vágyat; s a kedves Mikola-ház - főként, mikor Abafiék ott voltak - vígabb, örömteljesb volt, mint valaha.

Szép jószággal ajándékozta meg Margit az öreg Timárnét, kinek maradékai máig is áldják porait; s egykori dajkája a kis Bálintnak sem lőn feledve.

Cristiernának s a fejedelemnek sorsa Erdély történeteiből ismeretes.⁸ A fejedelem Báthori András bíbornoknak adta 1599-ben a fejedelemségét által, de megbánta újra. Végre sok viszontagságok után Európa több részeiben bolyongott. Szép, mindentől becsült és szeretett nőjétől elvált, s ez később szülőihez tért vissza.

Deli Markó még egyszer jelenik meg Erdély történeteiben, a Báthori András uralkodása alatt, vad seregével már egészen a komoly hadnak edzett férfiú. Nemtője, a kedves Izidora nem volt többé, ki őt néha szelídebb érzésekkel ismertetheté meg.

Abafinak házassági boldogsága közmondássá vált Erdélyben. Cristiernának emléke kedves volt neki holtig, s a kedves Gizellának, ki boldogságát neki köszönheté. Sokszor monda Abafi Gizellának, ki előtt titka nem volt, mióta szereté:

- Mindent a legjobban intézett a gondviselés. Ami Izidorához vonza, az hála és szánakodás volt. Mikola Margit iránt a legmélyebb tisztelet vegyül keblemben testvéri szeretettel. Cristierna regényes magasztaltsággal tölté be lelkemet, s míg e szív dobog, az ő képe élni fog abban; neki köszönhetem mennyemet. De amit irántad érzek, te kedves, jó, szelíd angyal: az szerelem; igen, igen - mond lángoló arccal, szenvedélyesen vonva Erdély legszebb asszonyát keblére -, az szerelem!

EGY-KÉT SZÓ AZ ERKÖLCSI HATÁSRÓL S KÖLTŐI IGAZSÁGTÉTELÉRŐL MINT TOLDALÉK

Minden jó regénynek, novellának, elbeszélésnek kell egy fő képzetet felfogni s azt bebizonyítani.

Ha ez helyesen történik, akkor áll elő az erkölcsi hatás, mely vagy egyenes (direkt), vagy fordított (indirekt).

Ha a rény eleven, igéző színekkel festetik, s annak megkedveltetése által az olvasó követésre buzdítatik: akkor az erkölcsi hatás egyenes.

Ha egy gonosztevőt állítunk elő, s ennek élet- s világszerű, találó rajzát adhatjuk, s ezáltal a gonosz ellen undorodást idézhetünk elő: akkor a hatás fordított. Óhajtjuk a rényt, mivel a szerzőnek sikerült velünk a gonoszt, a gyávát, az aljast megutáltatni.

Mind a két neme ezen erkölcsi hatásnak művelt, gondolkozó olvasó előtt el nem hibázza foganatját; ő az egyiket, mint a másikat, föl tudja fogni, de a műveletlen vagy felületes, ki csak a történet folyamával foglalatoskodik, s annak irányával, célzásával, pszichológiájával keveset vagy semmit gondol: annál kétségen kívül a második, azaz fordított erkölcsi hatás hamarabb s hihetőbben van elveszve, mint az első, azaz egyenes hatás, s így ott, hol nagyobb része az olvasóközönségnek nemigen sokat olvasott, az író, ha szándéka tiszta, előbb célt ér, ha munkáiban egyenes erkölcsi hatást törekszik előidézni.

Nálunk, hol a magyar írónak kevés olvasója van, és ezen kevés is szerfelett különböző fokán áll a műveltségnek, a legfinomabb tapintat sem biztosíthatja őt arról, hogy munkája közetszést nyerjen.

Egy része az olvasóközönségnek a legműveltebb külnemzetek literatúrájával ismeretes; ennek következőleg kíváncsi magasbak; más része keveset és rosszat olvasott; ezzel az írónak nehéz magát megértetni. Van végre egy neme azon zavart agyúaknak, kik mindent valami képzel mintába szorítani vagy egy fejökben alakult rendszerhez akarnak mérni; kik nem foghatják meg, s nem akarják megfogni, hogy a költő azon percben szűnik az lenni, melyben röptét korlátok szorítják. Mindenütt avult nézetekre, ferde ítéletekre s fonák fogalmakra akad az író: s munkájának legjelentősebb oldalai el vannak veszve.

Neki azon kell jelenben lenni, hogy olvasót szerezzen, s így inkább a külső élettel kell bíbelődni, mely a nagyobb résznek ízléséhez szól, mint a belsővel, mely csak a műveltebb, gondolkozó olvasót mulattatja.

Az erkölcsi hatást a költő vagy a valóságos világból, vagy egy képzeltebből, a létezőnél jobb- vagy rosszabból meríti. Vannak, kik egy világot teremtenek, mely nem volt, nem is lesz. Tervök csalódáson alapul, s egy szeszélyes utópiának képzelte eseményeiből kívánnak erkölcsi hatást előteremteni.

A gondolkozni szerető olvasóban semmi sem törheti vagy zavarhatja meg az erkölcsi hatást inkább, mint az a gondolat, hogy amit olvasott, az csak könyvben van és lehet úgy, nem a valóságos világban.

Más írók az életet, a világot úgy fogják fel, mint az valóban létezik. Az ő életök nem regény-élet, az ő személyeik nem regényszemélyek, hanem hív rajzai azon létező világ eseményeinek s személyeinek, melyben élünk, s melyek köztünk járnak.

A valódi világban nemegyszer győz egy gonosztevő, nemegyszer tiszteltetik; s hányszor látja alacsony fondorságainak sikerét: míg a derék, a becsületes, a rényes eltiporva, elfeledve, közfigyelmetlenségnek s talán megvetésnek van kitéve.

A valóságos világban költői igazságtétel (poetische Gerechtigkeit) nincsen; de vannak örök igazságok, melyek, ha ezerszer győz a gonosz, ezerszer bukik a rény: örök igazságok maradnak; s melyekben bármint folyjon s végződjék egyeseknek sorsuk: mély erkölcsi tan létezik.

Ezen erkölcsi tan nagyobbára fordított (indirekt) vagy közvetett, s fogalma mélyebb pszichológiát kíván, mint egy költött, mesterkélt világ vizenyős eseményeiből merített, tetszőleg egyenes erkölcsi tan.

Ezen utóbbi költött világban az igazságtétel sohasem marad el, vagy igen ritkán. A rény többnyire jutalmat nyer, a gonosz bűnhődik: s ha néha körülmények, görög fátum vagy akármilyen szerencsétlen végét okozza egy rényes személynek, tüstént követi azt annak szigorú bűnhődése, ki e szerencsétlenséget előidézte. Ez egy futó s felületes tekintetre, s némely elménél bír hatással, de veszélyes magvát hordja a romlottságnak méhében. Mert a rény képzetével a siker képzetét, a gonoszéval a bűnhődés képzetét szokja meg az elme egybekapcsolni: s így az elsőt nem önmagáért szeretni, az utóbbit nem önmagáért utálni.

A valóságos világnak folyamából merített egyenes vagy fordított erkölcsi tan mindig biztosabb, mert valóságon, nem csalódásokon alapul.

Még azon esetek is, melyekben a gonosz kivívja a győzedelmet a rény felett, mély gyakorlati erkölcsi tant foglalnak magokban. Felülegesség kétkedhetik ezen; mélység vissza fog ezen igazságra vezetni.

Lehet-e például szebb jelenet, mint a rényt ellenekkeli küzdés közben követni? S ha megbukik, ha tisztelet, siker, szerencse helyett gyalázat, veszteség, szerencsétlenség követi is, már azon keserű érzés, mely az olvasót meglepi, azon bosszonkodás, mely szívét szorítja: bizonyítványa egy mély erkölcsi hatás munkásságának.

Ha egy gonosztevőnek tetteit siker, szerencse követi: ő ezerszerre gyűlöletesebbé válik előttünk. Magánosan áll akkor körülásítva undokságától, utáljuk s bosszonkodunk egyszerre reá: s így a hatás kétszeres. Ha megbukik egy gonosztevő, némi szánakodás vegyül bosszonkodásunkhoz, s az erkölcsi hatást gyengíti, vagy bosszúállás gyönyörét idézvén elő, szívünket vesztegeti meg.

E rövid vizsgálatnak következménye az, hogy a valóságos világból vagy egy ahhoz hasonlóbból merített világ- s életszerű képek mindig biztosabbak, de hogy ezeknek helyes fogalmába ugrani nem lehet, erre készülni kell, s az ábrándozásokhoz szokott olvasót s nem olvasót - nagy ideje már a fellegekből leköltöztetni.

JÓSIKA JEGYZETEI AZ *ABAFI*-HOZ

¹ Kéretik az olvasó az *Abafi* nevet az *Apafi* névvel föl nem cserélni.

² Így címezték akkori időben Erdélyország fejedelmeit.

³ Egy a legnehezebb költői feladatok közül az örültséget vagy lázas szeszélyt helyesen adni. Mind a két tárgy pszichológia nélkül gyermekességgé aljasul, s minden művelt olvasót untat; de e nehéz feladat helyes kivitele után a legnehezebb annak bírálata.

Némely író az ily örültséggel mindent összevissza beszéltet; néha betege egyszerre megokosodik; az ember azt hinné, hogy bölcsen szól, ha az író meg nem mondotta volna előre, hogy szegényke kissé bolond.

E munkában is jó egy lázas szeszélynek leírása elő; s minő nézetek vezéreltek festésében, előadom.

Amit józan ész a lelki s testi munkálatok helyes folyamában rendesen cselekszik vagy mond: azt a lázas szeszély összezavarja, felbuktatja; e cselekvések s beszédek káoszában a felületes olvasó semmi összefüggést, semmi rendet nem talál; ő csak ugrásokat s szöges ellentételeket pillant meg, s tágas hézagok területnek előtte. S ez az összevezúzása minden rendnek nála a lázas szeszélynek típusa.

Van pedig az örültségben vagy a lázas szeszélyben bizonyos - hogy úgy szóljak - szeszélyes folyamat; van valami összefüggése a képzeteknek, olyan, mint a hegyi pataké, mely sziklákon csattog le, néha köddé oszlik hullásában, föld alá rejtetik, eltűnik a szem elől, s újra felbuzog egy forrásban vagy csurgóban, tavakká terül, vagy hatalmas folyókká nyúlik, változik; de meg nem szakad. S éppen azon ugrások, melyeket a felületes elme hézagoknak gondol, képezik az egybefüggést - s egy első tekintetre észrevehetlen, de mégis létező kapcsolatot.

Minden lázas szeszélyesnek van egy fő képze vagy merő képze (idea fixa), melyre mindig visszatér vagy visszaugrik, mely körül forog; néha végtelen távolságra nyargal tőle, hallatlan ugrásokat tesz vagy inkább látszatik tenni, de újra visszaszökik.

Tisztát képzel például, s ezzel összefűz mindent, ami tiszta; s ha tiszta szívvel bíbelődik: jut kristály - üveg - víz s egyéb anyagilag tiszta eszébe.

Vannak az örültségben, mint a szeszélyben, világos percek: az örülteknél hosszabbak, órákig, néha napokig tartók; a szeszélyben, a betegség minőségéhez képest, a láz vagy hagymáz ideje alatt, rövidebbek. Ezen utóbbiaknál a világ sugár néha pillanatokra töri által a mámoros kábultságot; s így egy józan szót, egy rendes képzetet azonnal más követ, mely hatalmas ugrást látszatik képezni. Sötét, csak percekre világuló visszaemlékezés, a képzeteknek társítása (assotiatio idearum) s az előbb említett fő vagy merő képzet játsszák az örültségben, mint a szeszélyben, a fő szerepet.

A beteg a testi, anyagi tulajdonokat a lélekre ruházza és fordítva; amit óhajt, amit reményl, mitől retteg, mit szégyenel: valósítja; s néha a valót, a létezőt mint jövendőt vagy már nem létező múltat tekinti. De valamint a valóságos életben semmit sem képzelhetünk egyebet, csak azt, amit tapasztalunk, azaz: ami érzékeinkre hat; s úgynevezett új gondolatok és találmányok - csak új egybetételek, új kombinációk; a legszeszélyesb alakot állíthatjuk föl képzetünkben, mely nem volt soha s nem is lesz; ha azonban figyelemmel vizsgáljuk egyes részeit, azokban semmi újra nem találunk: így az örültség, a lázas szeszély torz egybetételeit képezi a józan képzeteknek; képzetébe ötlük egy király, ezzel egybefűzi az általános nagynak képzetét; s nem

ritka, hogy második szava magas hegy, óriás, a legnagyobb gyümölcs vagy ilyesvalami lesz. A nem pszichológ ugrást lát e zordon ellentételekben, de a figyelmes pszichológ a zavarban meglesi a folyamatot. Alkalmazzuk ezt a jelen munkára.

Gizella, a gyöngéd idegű gyermek, szereti Olivért, látja, hogy hárman megtámadják; ijedtében forrolázba esik. Szeszélyében, amit forrón óhajt, bár gyermekien tisztán, szeplőtelenül, mint önmaga, azt létesíti; merő, fő képze az, hogy ő - Olivérnek nője.

Első felszólalásakor magát tündér vidékben találja, az Olivérrel együttlétét őt boldogítja, a boldogság képzetével a jónak és ezzel rokon szépnek képze áll elő zavart elméjében. Ezt tovább fűzi; a szépnek képze a virágok legszebbikét, a rózsát varázsolja elébe, rózsákat lát számtalan színvegyületben.

Újra felszólal; újra fő képze, Olivér van előtte; maga mellé ülteti őt. Ő neje Olivérnek, képzetében vele, mellette van, az együttlét eszméjéből foly a maga mellé ültetés.

Tovább fűzi szeszélyét; Olivér mellette ül; sötétben világlik által elméjének mámorán, hogy amit szeszélyében valósággal teremtett, az egykor óhajta volt: egy őt boldogító valósággá válván ezen óhajta, a vett öröm- vagy jónak képzetével rokonul a hála képze. Ő Olivérnek köszöni, hálálja szerelmét: „hogyan háláljam meg neked szeretetedet?” - mond. Újra sötétül agyában: amit most létezőnek hisz, vágy volt egykor; itt a kétkedés áll elő. „Ez álom” - így szól. „Nem, nem!” - mond előrenyújtva kezét, mintha az Olivér kezét szorítaná. Ezen férfiú-kéz, mely oly édesen szorul az övébe, eszébe juttatja az Olivér viadalát. „Ezek a te kezeid - szól -, melyekkel támadóidat sújtád a porba (itt visszaugrik újra képzetében jelen helyzetére), s melyekkel oly lágyan öleled Gizelládat.” Elhallgat újra, s némán fonja szeszélyét odább; a folyam meg nem szakad, a kéz, a megtámadók állnak előtte: „Három egy ellen!” - kiált fel, s újra fő képzetére tér vissza; Olivérrel együttlété az egység képzetét idézi elő; a három megtámadónak száma az együttlét egyes számát juttatja eszébe. „Ő és én - így szól -, hiszen az csak egy.”

Ezt fűzi újra némán tovább; ő és Olivér egy, ők együtt vannak, egymás mellett ülnek. Olivér egy csókot kíván nejétől képzetében; az ártatlan, angyaltiszta gyermek kétkedik: „Ő, ne - mond -, az nem szabad!” A képzetek összeszővése vagy társítása eszébe tünteti, hogy házások csókolják egymást; amit elméje társít, fűz odább, azt Olivér ajkaira függeszti, s mintegy felelve mond: „Igazad van” sat. Újra kétkedésre ugrik vissza: „Vagy házások is vétkeznek, ha teszik?” - kérdi. „Te ámitasz, Olivér!” S újra visszaugrik előbbi helyzetére, újra hisz, és megcsókolja férjét képzetében.

A láz teljes mértékben körülfogja őt később; elméjében sötétebb képek tűnnek elő; mindig merő képzetével bibelődve; Olivérnek megtámadtatását fűzi odább: ezzel a sebesülhetés képze egyesül; mitől retteg, azt szeszélye létesíti; Olivér sebet kapott: a sebbel a gyógyítás képze társul, ezzel a gyógyszerek; itt ezeknek előszerzésök jut eszébe, s annak emlékezete, hogy Margittól ilyeszerű utasításokat vett. Ő teszi az irt a sebre, ő szedte a fűszeres növényeket.

Olivért bekötött sebbel szenvedve képze, ezzel a hallgatás képze egyesül, „te hallgatsz”, mond. Itt tovább megy, Olivér hallgat, talán nem ismeri őt - mert a szeszély nagyít mindent, s végletekre megy által - „te nem ismeresz engemet? Én vagyok Gizella” - szól sat.

Gizellának láza halkkal csendesül, egy világos perc van szeszélyében, felnyitja szemeit, szomjat érez, s a Margit kérdésére vizet kér; a víz képzetével egyesül a tisztaság képze s ennek ellentéte, a sűrűség: „ne azt a sűrű italt - mond -, kristálytisztát... - s újra a képze - mint az én szerelmem!”

„Ismersz-e?” - kérde Margit. A világos perc elmúlt; Margit, a feltűnő, remek nő, emlékeztében áll homályosan előtte: a remekség képzetével rokon nagyságának képze té tün föl elméjében, ezzel egy királyné képe egyesül: „te királyné vagy”; szeszélye nem elégszik meg ezzel, még nagyobbra ugrik: „te egy tündér vagy” - mond, s visszaugrik a vízre, a tisztaságra; s itt az üveg tün föl elméjében mint tiszta, mint átlátszó anyag; „üvegből van öltözeted” - mond sat. Újra a nagyság s ezzel rokon érték képze té áll elő; a királynénak, a tündérnek halántékain a virágok királya ingadoz, a rózsa, mégpedig a szépet az értékessel egyesítve - aranyrózsa.

Már szelídülvén láza, újra egy világos perc jön elő; megismeri Margitot.

Még nem tiszta elméje egészen, még tart némileg szeszélye; a visszaemlékezések kezdenek tisztábban előtűnni. Eszébe jut, hogy Margit Olivért szereti; újra merő képze té áll előtte: Olivér az övé. Ezzel a Margit lemondásának képze lt esetét társítja s létesíti egyszerre. Margit lemondott képze tiben Olivérről, mert Olivér most az övé! Ezt köszöni Margitnak. Az elzárt, szóltan szerető gyermeknek nyelvét megoldja szeszélye, s ő lelkének minden titkát elárulja; de minden szaván általsugárzik a fő képze t, hogy Olivér - az övé.

⁴ Szalánczi Lászlót több nevezetes követségekre használta Báthori Zsigmond.

⁵ Nevezetes kereskedő akkori időben Kolosvárt, ki nemegyszer segíté ki a fejedelmet is pénz dolgában.

⁶ Tréfás elnevezése a lengyeleknek, elől rövidre nyírt hajokért.

⁷ Forrásaim a más két megtámadóról hallgatnak; alkalmasint bitang bérgyilkosok lehettek.

⁸ Szükségesnek látom Erdély történeteiből* itt röviden azt feljegyezni, ami Báthori Zsigmondot illeti:

1576-ban Báthori István erdélyi fejedelem lengyel királlyá választatott. Erdély kormányát Báthori Kristófnak adá által, kinek fia, Zsigmond, midőn Kristóf 1581-ben meghalt, csak kilencévű volt, s Erdélyt az ő nevében tanácsosok kormányozták.

Báthori Istvánnak 1586-ban történt halála után, 1587-ben, Zsigmond a lengyel koronát követéség által kereste, de siker nélkül.

1594-ben, tehát egy évvel történetünk kezdete után, Zsigmond abban a hiszemben, hogy Báthori Boldizsár és András az ő életére törekednek, Kővárra szaladott. De nemsokára megbánván hirtelenkedését, visszatért; ekkor látjuk őtet ezen történetben legelőször.

* Lásd Bethlen Farkas históriáját: Transylvania etc.